

**R. P. Adami Contzen E Societate Iesv, SS. Theol. Doct.
Commentaria In Qvatvor Sancta Iesv Christi Evangelia**

Contzen, Adam

Coloniæ Agrippinæ, M.DC.XXVI

Capvt V.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-82999](https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:hbz:466:1-82999)

Huius dixisse: Non posse eam ceremoniam omitti bona conscientia, eos potro, qui omittunt, facere sele omnium abominationum reos. Atque eo loco quin-

que rationes adferunt, cur retinendus sit Exorcismus. Vide ista Crelliana, & concionem funebrem.

C A P V T V.

VIDE N autem Iesu turbas, ascendit in montem, & cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius. 2. & aperies os suum docebat eos, dicens. 3. Beati pauperes Spiritu: quoniam ipsorum est regnum caelorum. 4. Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram. 5. Beati qui lugent: quo-
niam ipsi consolabuntur. 6. Beati qui esuriunt, & sitiunt in sitiis: quoniam ipsi saturabuntur. 7. Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consenserunt. 8. Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt. 9. Beati pacifici: quoniam filii Dei vocabuntur. 10. Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam: quoniam ipsorum est regnum caelorum. 11. Beati celsi, cum maledixerint vobis, & persecutio-
nes vobis videbunt. 12. Beati qui vestra copiosa est in caelis: sic enim persecuti sunt prophetas, qui fuerunt ante vos. 13. Vos estis sal terrena. Quod si sal evanescerit, in quo salietur? ad nihilum valet ultra, nisi in mittatur foras, & conculetur ab hominibus. 14. Vos estis lux mundi. Non potest cinctas abscondi, supra montem posita. 15. Regne accendant lucernam, & ponunt eam sub medio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt. 16. Sicut la-
ceat lux vestra coram hominibus: ut videant opera vestra bona, & glorificant patrem vestrum, qui in caelis est. 17. Nolite putare, quoniam veni soluere legem, aut prophetas, non veni soluere, sed adimplere. 18. Amen. quippe dico vobis, donec transeat celum & terra, iota unum, aut unus apex non praeferbit a lege, donec omnia fiant. 19. Qui ergo soluerit unum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno caelorum, qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno caelorum. 20. Dico enim vobis, quia nisi abundaverit iustitia vestra plus quam Scribarum, & Phariseorum, non intrabitis in regnum caelorum. 21. Auditis quia dictum est antiquis: Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio. 22. Ego autem dico vobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit fatue: reus erit gehenna ignis. 23. Si ergo offeris munus tuum ad altare, & ibi re-
cordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te. 24. Relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. 25. Esto consentiens aduersario tuo cito dū es in via cum eo: ne forte tradat te aduersarius iudicii, & index tradat te ministro, & in carcere mittaris. 26. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem. 27. Auditis quia dictum est antiquis: Non machaberis. 28. Ego autem dico vobis: quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscentiam eam, iam machatus est eam in corde suo. 29. Quod si oculus tuus dexter scandalizat te: erue eum, & proice abs te: ex-
pedi enim tibi ut pereat unus membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam. 30. Ne si dextra manus tua scandalizat te, abscinde eam, & proice abs te: expedit enim tibi, ut pereat unus mem-
brorum tuorum, quam totum corpus tuum eat in gehennam. 31. Dictum est autem: Quicunq; dimiserit uxori-
rem suam, det ei libellum repudii. 32. Ego autem dico vobis: Quia omnis qui dimisit uxorem suam excepta fornicationis causa, facit eam mactari, & qui dimisitam duxerit, adulterat. 33. Iterum auditis quia dictum est antiquis. Non periurabis, reddes autem Domino iuramenta tua. 34. Ego autem dico vobis, non iurare o-
mnino, neq; per celum, quia thronus Dei est. 35. neq; per terram, quia scabellum est pedum eius, neq; per Iero-
solymam, qui cinctus est magni regis. 36. neq; per caput tuum iuraveris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum. 37. Sit autem sermo vester, est, est, non, non, quod autem his abundantius est, a malo est. 38. Luc. 6. d. 29. Auditis quia dictum est. Oculum pro oculo, & dentem pro dente. 39. Ego autem dico vobis, non resistere ma-
lo, sed si quis te percutierit in dexteram maxillam tuam, proibe illi & alteram. 40. & ei, qui vult tecum iudi-
cio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. 41. & quicunq; te angariauerit mille passus, 7. vade cum illo & alia duo. 42. Qui petit a te, da ei, & volenti mutuari a te, ne auerteris. 43. Auditis quia dictum est; Diliges proximum tuum. & odio habebis inimicum tuum. 44. Ego autem dico vobis, Diligitte inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persecutib; & calumniantib; vos. 45. Ut sitis filii patris vestri, qui in caelis est; qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & ini-
stos. 46. Si enim diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & publicani hoc faciunt? 47. Etsi salutaueritis fratres vestros tantum, quid amplius faciatis? nonne & ethnici hoc faciunt? ergo vos perfecti, sicut & pater celestis perfectus est.

IN C A P V T Q V I N T V M

A R G V M E N T V M.

EVS C H R I S T V S in montem consendens optimis credendi viuendique Concio preceptis discipulos imbuuit. Quā in revitā Leata consistat, initio exponit. Deinde Christi vita officii omnes admonet, legisq; perfectam obseruationem cunctis commendat. Christiana Lectiones duas signatas Syriacus textus habet. Primo Apostolorum & Patrum, in illorum enim memoriis legebantur omnia vñq; ad versum 21. Inde vñq; ad finem Matutinis tertia feria septimanæ, quæ ieiunium præcedit.

Q V A E S T I O

QVÆSTIO I.

Quæ huius Concionis cum sequentibus sit connexio?

Hec con- §. 1. **S**i quidem idem sit hic sermo cum illo, qui est apud D. Lucam c. 6. Multa enim, vel a Mattheo temporis theo omisla, vel alio loco recensita, praecellitè dicere seatur: dum est. Si diuersus est, nullo modo negandum est, hic suo loco positum. Conuenientissime enim de vita beatâ, & fine hominis, deque legis obseruatione principiò tractatur: finem propositum omnibus esse certum, atque optimum oportet: Deinde de lege veram sententiam exprimere legislator, & leg's abrogator debuit.

§. 2. Si eodem tempore hic sermo, & qui est Lucas 6. habitu sunt, haec praecesserunt.

Nuptia in Cana Ioan. 2.

Descentus Capernaum Ioan. 2.

Profeccio ad Pascha, videntium eieccio. ibid.

Institutio Nicodemi. Ioan. 3.

Coniectio Baptistarum in vincula: Matth. 14. Marc. 6. Luc. 3.

Reditus in Galileam, Sichimitarum conuersio; Matth. 4. Marc. 1. Luc. 4.

Secessus in desertum Marc. 1. Luc. 4.

Reprehensio trium sequi volentium Matth. 8. Luc. 5.

Tempestatis sedatio. Matth. 8. Marc. 4. Luc. 8.

Legionis dæmonum eieccio Matth. 8. Marc. 5. Luc. 8.

Paralyticus sanatio Matth. 8. Marc. 2. Luc. 5.

Matthæi vocatio. Matth. 9. Marc. 2. Luc. 3.

Sufficiatio filiæ Iairi, & sanatio Hæmorrhooißæ, Matth. 9. Marc. 5. Luc. 8.

Illuminatio cœci, & muto dæmonis eieccio Matth. 9.

Reditus ad Palcha: egri ad piscinam sanatio Ioan. 5.

Responsio Iudei Ioan. 5.

Discipulorum spicas vellentium excusatio Matth. 12. Marc. 3. Luc. 6.

QVÆSTIO II.

An eadem hac, & Luc. c. 6. concio?

Conciones Christi de eisdem rebus plerisque §. 1. **Q**ui ad diuersa tempora ista referunt, null'a premuntur difficultate. Quamuis enim sint eadem hortamenta in viraq; concione eademque doctrina; non est tamen ne cellarium eodem tempore omnia esse proposita. C. ebro enim ead: in diuersis auditoribus proponenda, vel eisdem inculcanda fuerunt. Quod in Epistolis Apostolicis videmus; Romana præteritum, & Galatica. Nec carer hæc sententia veterum auctoritate. August. 1. 2. de conf. suu Euang. list. aliorumque, adeo ut recentiores fermè in medio rem relinquant; nec desint, qui hanc ipsam concionem ex variis diuerso tempore letmonibus ab Euang. lista, & capita doctrina Christianæ in unum colligeant, contentam arbitrantur.

§. 2. Qui eandem esse sentiunt, vt Chrys. hom. 15. Greg. hom. 9. al ique, d. scrinaria circumstintiaram sat difficulter exponunt, & Scripturarum calumnatoribus respondunt. Porro in circumstantiis ista discrimina sunt. Matthæus ait. *Videns turbas ascendit in montem. Luc. cap. 6. 12.* Factum est autem illis diebus, exiit in montem orare, & erat per noctem in oratione Dei. Et cum dies factus esset, vocauit discipulos suos, deinde v. 17. descendit cum illis in locum campistrem. Respondent auctores; August. lib. 2. de confusione Euang. Etiam c. 19. Nam Apostolos elegisset, apud eos se monem habuisse, quem Matthæus interpolavit. *Hic, inquit, potest intelligi cum in monte duodecim discipulos elegit ex pluribus, quos Apostolos nominavit, quem Matthæus interpolavit, & Lucas tacuit, hoc est in monte. Ac deinde cum descendisset in loco campistri habuisset alterum similem, de quo Matthæus tacet, Lucas non tacet: & utrumque sermonem eodem modo esse conclusum. Quod autem Matthæus isto sermone terminato sequitur & dicit: Et factum est cum consummasset Iesus verba haec, admirabantur turbes super doctrinam eius: potest videri discipulorum turbas dixisse, ex quibus duodecim illos Apostolos elegit.*

nauit, quod Matthæus prætermisit, tunc illum sermonem habuisse quem Matthæus interpolavit, & Lucas tacuit, hoc est in monte. Ac deinde cum descendisset in loco campistri habuisset alterum similem, de quo Matthæus tacet, Lucas non tacet: & utrumque sermonem eodem modo esse conclusum. Quod autem Matthæus isto sermone terminato sequitur & dicit: Et factum est cum consummasset Iesus verba haec, admirabantur turbes super doctrinam eius: potest videri discipulorum turbas dixisse, ex quibus duodecim illos Apostolos elegit.

Alia solutio est, locum campistrem esse montis planum aliquem locum. Alii concionem non omnium populo, sed discipulis propositam, quod ita materia potiter, nec enim Euangelicam perfectionem omnibus propositam. M. hi sane co argumento satis probatur videtur, diuerso tempore habitos sermones: Nam S. Augustinus aperte concedit, prius in monte Apostolis dictum, deinde in campa turbis repetitum esse: non enim in monte, & in loco campistri habitus est eodem tempore. Nam Lucas aperte indicat Christum de monte descendisse, cum loqueretur ista, Matthæus montem ascendisse. Quanquam igitur locum campistrem esse non in aliqua planicie, sed sub monte, fastigio dicamus, non tam en eo modo Euang. listas collat. are possumus. Nam M. t. hæc sensus esse: Videns turbas, ascendit in montem, hoc est, in locum montis planum, qui erat subiectus summo fastigio. I. Lucas vero, descendens de fastigio in locum planum illi subiectum. Non enim eodem tempore, & ascendit, & descendit Dominus.

Qui vero concionem negant plebi expositam satis Hæc concionem à Sc. ipso a teſtelluntur. Nam non modo pleraq; sed plebi expositam prorsus in fidibus conueniunt, ut illa explicata est. candis ostendam. Et clare patet ex vers. 2. 4. & sequentibus. & clarissime Luc. 7. 1. Cum autem impl. serm. omnia verba sua in ari esplebis. & Matth. cap. 7. 8. Et factum est, cum consummasset Iesus verba haec, admirabantur turbes super doctrinam eius. Sane eam, quam admissi, audierant. Hoc ergo admodum perspicue sermonis diuersitatem ostendit. Cu' etiam ipso loquendis ratio adstipulatur: nam πτερων, vt & πεδιον, de planitate & πεδιον, non montium aliqua aequalitate dicitur, & est pars modi, quod est hoc loco in Syro Συρια; Φιλιππ. monius kaghaba, cum igitur de monte descendit in locum campistrem, non dicitur, in parte monti hæc. Nec satis illi respondent, qui auditores partim in loco aequo, partim monte constitisse affirmant. De monte enim in locum campistrem descendit.

VERVS 3.

Beati pauperes Spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum.

QVÆSTIO I.

Qui sunt pauperes Spiritu?

§. 3. **T**res sunt interpretationes huius apud viros spirituales certissimi aphorismi, apud mundanos vero paradoxi. Multi enim pauperes Spiritu interpretantur humiles. Alii non adductos opibus, pauperes quamvis eas possideant. Optima est interpretatio, vt pauperum nomine veros pauperes intelligamus; sed cum cœos qui on miserabilis necessitate, sed laudabilis voluntate diuinas abdicarunt, aut non sectantur. Hæc igitur explicationis duas priores continet; non enim modo illi affectum erga diuitias exuerunt, sed ipsas insuper per opes, irritamenta affectuum, abiecerunt. Nec pauperes modo singulari modestia honores gloriarique fuderunt, sed instrumenta etiam, quibus ea bona cœli & opus nasci possent, remouerunt. Quales Apostoli, ac remouerunt multi

multi alii sunt, qui omnia quæ habuere, quæque spe-
rate potuerunt, reliquæ. Non interim negamus et-
iam diuites auro, pauperes Spiritu esse, & beatos esse:
non enim censur ut monet Amb. lib. 5. in Lucam, c. 6. sed
afflictus in criminis est.

Vere pauperes hoc loco intelligendos constat ex
veterum interpretatione, Nyssenus orat, i. de beatitudi-
nibus. Etsi enim paupertatem de humilitate inter-
pretatur, illam tamen humilitatem intelligere se ait,
qua Christo, qui propter nos egenus factus est, assimilamur.
Deinde expressi idem docet: Verba eius perspicua
sunt. Nec tamen alteram, frater, paupertatis rationem reu-
nis, quæ celestium diuitiarum conciliatrix est. Vende, inquit,
omnes tuas facultates, & da pauperibus, & veni, sequare me,
& habebis thesaurum in celo. Etenim eiusmodi paupertatis non
videatur nisi dispareat ab eiusestate, quæ beatus iudicatur. Ec-
ce omnibus, quæcumque habebamus, relatis, seruitus sum te, in-
quit, discipulus ad Dominum: quid igitur erit nobis? Et quod
est responsum? Beati pauperes Spiritu quoniam eorum est re-
gnum celorum. Vix intelligere quis pauper Spiritu sit? qui
corporalem opulentiam animæ diuitiis permittat: qui propter
spiritum egenus est: qui terrenas diuitias veluti quoddam o-
num excusat, & abiecit, & sublimis per aerem sursum rapia-
tur, ut inquit Apostolus, in nube, vna cum Deo per caelestia
tendens.

Quæ verba eorum causâ retuli, qui Nyssenum pro-
prio sententiâ duntaxat, referunt: Quoniam enim
Euangelica paupertatis fundamentum sit humilitas,
potest tamen illa esse interthesauri; perfecta autem
est, cum amorem pomparum, cum ipsis excusat. Eadem
etiam sententia D. Ambrosius lib. 5. in Luc. cap.
6. sed prius quæ sunt ampliora videamus. Beati, (inquit) pauperes
quoniam vestrum est regnum Dei. Primam benedictio-
nem hanc vter, Euangelista posuit. Ordine enim prima est, &
parent quadam generatio, virtutum: quia qui contemperit
secularia, meretur semperita: nec potest quisquam meri-
tum regni coelestis adipisci, qui mundi cupiditate pressus, emer-
gendi non habet facultatem.

Quoniam etiam eam paupertatem requiat, quæ
est à virtutis, quæ non inflatur, quæ Metaphorica
pauperes pauperes est, quam paupertati propriæ diutæ adiun-
guunt. Sic Basilius in Psal. 33. Non semper laudabilis est pauper-
tas, sed quæ iuxta consilium Euangelicum, suscepit perfici-
tur. Hos & Dominus beatos dicit; Beati inquit pauperes
spiritu, non qui pauperes sunt, hoc est inopes; sed qui pauper-
tatem certa animi destinatione elegerunt. Sic & in Reg.
breuioribus. His sunt mendici spiritu, qui non aliam vi-
lam ob causam ad mendicatum peruenierunt, quam ob doctrinam
Domini, qui dixit, Vade, vnde omnia quæ habes, & da
pauperibus. Si vero quis oblatam sibi etiam quoniamcunque
mendicatum suscepit, & eam ad Dei voluntatem modera-
tur si, ut Lazarus, neg. hic à beatitudine illa excluditur.

Nec de solâ humilitate Hilarius intelligendus est,
can. 4. in Matthæum. Pauperem enim interpretatur
humilem, qui nihil suum esse, nihil proprium existi-
met, qui omnibus bonus sit, qui omnia communia
omnibus existimet, in quo nulla opum cupiditas. Chrysostomus etiam pauperes spiritu humiles inter-
pretatur, qui non necessitate, sed voluntate tales sunt. Et
quam ob causam non humiles voluit appellare, sed pauperes?
Quia hoc illo ritu, præstantius est.

Augustinus Serm. de verbis Domini in monte pau-
peres humiles esse asserit, sed tamen l. 2. quæst. Euang.
quæstio. 47. Cupido rerum temporalium, & superbientis
pauperes opponit, Libro contra Adamantium: & lib. 4.
contra Faustum cap. 1. proprie intelligit pauperes.
Non aliter hæc intelligenda sunt, quam quod qui ve-
re pauperes sunt, animo, eti non facculo pauperes
sunt; qui autem tales, summo in humilitatis fastigio
confstant. Tertullian. de patientia lib. 9. reæ illa ex-
ponit: Quos enim felices Dominus nisi patientes nuncupauit,

dicendo: Beati pauperes spiritu; illorum est enim regnum
celorum. Nullus profecto spiritu pauper nisi humilius. Ille vero pauper
etiam de veris pauperibus accipit. Quid enim dicu. E. est humilius.
gebo. Sed felices egenos Dominus appellauit.

§. 2. Res ipsa docet pauperes veros spiritu nomi-
nari, quia illis opponit diuites, de quibus dicit; Vnde
vobis diuitibus. Vere pauperes sunt οὐκ οὐσιοις, quod
est moueri, concuti, quod maxime pauperibus con-
uenit, qui ab alieno præsidio pendent. Eadem etiam
vis est Syriacæ dictioνis Βατιτουδινες pauperibus. Nec aliter potest Beza explicare, si sibi
constare velit. Nam ait, esse eos, qui calamitatibus domiti, Beza o-
siue vtrum peccatorum suorum sensu tacti, ab omni superbia re-
mnia paup-
eris se Deo subiungunt. Cum tamen idem ille nomine pertat in
paupertatis omnia illius incommoda complectatur, commoda
non potest negare, de vera paupertate hic agi. maxime hic intelli-
de hisce dicitur ρωμαϊκοις Σεβαλίοις Schephalim ruch, contri-
git, tos spiritum. Isa. 57. 15.

§. 3. Nec modo textus hanc interpretationem re-
quirit, & Patres approbaat. Sed multi etiam aduer-
tariorum. Ex re interpretationem cum aduersariis, «
(inquit Bull.) Simplicissimum est has sententia: Beati Pauperes
pauperes, Beati lugentes, &c. Sic exponere; Beati, id res bona, &
est, habentes rem bonam & Deo placentem. Qui Deo grata
pauper est, qui sustinet bona, & drumnas, sciat se non «
propterea a Deo abiectione esse, sed habere rem bonam «
& Deo grata. Lazarus etsi mendicus & pauper est, «
tamen propterea non displaceat Deo, sed est beatus & «
Deo acceptus. De hac simplici explicatione commo- «
ne factus sum versione Lutheri qui in Psalmis ubique «
vocem γέρων quam Latinus interpres, vocabulo Be-
atus reddidit, interpretatus est vos detri. &c. «

Hanc sane versionem nimis dilutam esse merito
semper duxi. Aliud sane est bene alicui est, aliud bea-
tum esse. Et nollem eiusmodi vertendi licentiam in
Ecclesiast. induci.

Et masculus. Lucas simpliciter habet Beati paupe- « pauperes
res. Et in antithesi subiicit: Vnde vobis diuitibus, quia « humiles
habetis hic consolationem vestram, vnde appareat « esse solent: «
Christum de misericordia & afflictionis loqui, qui nullam hic «
consolationem habent, sed mala in hac vita recipiunt, «
quos Scriptura vocat γέρων Ghauanum, quibus etiam «
iuxta vaticinum Es 14. Euangelium prædicatur. Esaiæ «
61. & Luc 4. Item in finia 11. Quod autem hic noster ad- «
dit, Spiritu, ad hoc factum est, ut animum pauperum «
& afflictorum deiectionem & humilem exprimat. Sunt «
enim illi plerumque animo contrito & humiliato, qui «
nec insolent, nec ferociat, nec magna de se ipso fen- «
tia, cum contraria in diuitibus inflatis & superbienti- «
bus reperiantur.

Christus itaq; communis hominum errori cœlestis
decretem opposit. Beatum quippe dicebant Psal. 72. Diuites
diuites. Quin beatos Latini diuites nuncupabant. A- beati dicit
pud Xenophontem felicitas plane contrario modo prisca
definitur.

Εὐδαμονία πάντας έχοντα ταῦτα δαπανῶν.
Beatiudinem esse multa possidere, & impendere.
Omnium sane in ore erat illud Simonidæ:
Τραχεῖν μὲν οὐταστεναν δε τραχατα,
Δύστερον δὲ φύειν καλὸν γενέσθαι,
Τετραν δὲ πλευτεναν δεδούλων,
Τέποταν ουγηναν μὲν τῶν φύλων.
Sanum esse, optimum est vitro mortali. Secundum vero naturam pauperes
pulchrum esse natum. Tertium sine dolo ditescere. Quarum nulli pro-
cum amicis adolefcere. Hæc mundi philosophia stultitia brosa.
est apud Deum; infirmi, afflicti, pauperes, exiles bea-
ti predicanter. Tantum abest, ut cuiquam paupertas
probri sit, quod olim etiam vistum est Hesiodo.
Μηδέποτε οὐδεποτε μετίλιον Τρυφέσσων οὐδεποτε
Τεθλαστούσι οὐδεποτε, μαρασσον δούον οὐδεποτε λέγοντα.
Non esse te iendū ut homini qui animo aeger est, pau-
pertas

paupertas velut probrum obiiciatur, cum sit donum aeternorum deorum.

QVÆSTIO II.

An hoc loco Religiosorum votiva paupertas probetur?

Paupertas §. 1. **A**ntiquis nulla de hac quæstione dubium **primitiua** fuit, adeo ut Ecclesia Ierosolymitana tali **Ecclesia** paupertate bearetur. Deponebant enim rerum venditaturum precia ad pedes Apostolorum. Verum ad hunc locum quod attinet, magnum præconium paupertati tribuit, ut ei primam beatitudinem quasi premium proposuerit. Dum enim pauperes beatos prædicant, ad paupertatem hortatur; Quemadmodum id agere suadet, ut mites, ut mundi corde simus, easq; virtutes re ipsa, & actione se etemur, ita quoque paupertatis frumento ostensio eam amplecti nos vult. Atque adeo non modo opes contemnere, sed etiam erogare, atque adeo largiter egenis succurrere, ut nos libera paupertate fruamur, beatum iudicant. Egregie hoc exposuit Nysenus orat. i, de beatit. Ponderosa quadam res est aurum, onerosa res omnis, que diuinitarum causa expeditum: leuis vero res quadam & sublimia petens est virtus. Verum hac sibi inuicem opposita sunt, ponderosum & leue. Ergo nulla ratione efficere potest, ut leuis sit is, qui sepondere materia affigit. Si igitur ad superna nos accedere oportet ab his, que deorsum trahunt, inopes & egeni simus, ut in supernis versemur. Quis autem sit modus quo id efficiatur, prescribit Psalmista, Dispergit, inquit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Qui pauperi imperitus fuerit, in partem eius, qui propter nos pauper fuit, se ipsum constituet. Egenus fuit Dominus, ne tu quidem metuas egestatem. Verum regnum obtinet omnis creatura, qui propter nos egenus fuit: Ergo si cum eo, qui egenus fuit, una pauper eris, cum regnante quoque vna regnabis. Beati enim pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum: cuius etiam nos digni habemur per Christum Iesum Dominum nostrum cuius gloria & imperium, in secula seculorum. Amen.

§. 2. Frustra sunt, quia obiectare solent, opum, & deliciarum suarum mancipia. Tentari Deum a iunt, dum vita præsidii se quispiam spoliat, oculos esse Monachos, liberales esse non posse, in communis opes possidere.

Verum omnia illa vana sunt. Qui monitu Domini, exemplo discipulorum omnia deserit, non tentat ille Deum, sed eius in se liberalitatem prolicit. Ocum omnium in iustitia ordinum summo opere derelictant, & arcent. Quod si nondum omnibus locis excusum est. Emendanda est mala confutatio, non tollenda religio. Liberalis animo esse potest, qui opibus destitutus est: Viduæ minutum acceptius est Deo; quam diuitum talenta. In communis opes habent, ex quibus velut elemosynis vivunt. De quibus etiam pauperum aliorum necessitates subleuant.

QVÆSTIO III.

An ex hisce concludatur, non sola nos fide salvari?

§. 1. **M**ale sibi consciit Aduersarii ipsi quæstio nem quoque mouerunt. [Terio, inquit Bull, vñitata est aduersiorum obiectio refutanda. Beati mites, Beati pacifici. Ergo non sola fide sumus, beati. Cum autem in aliis locis fidei tribuatur beatitudine, alibi vero operibus, disputant coniungenda est, se dicta de fide & operibus, & docendum est. Hominem fide & operibus coniunctim iustificari & beatitudinem consequi.

Ad hanc speciosam obiectiōem dissoluendam teneatur haec firma & immota hypothesis, cum nec fieri possint bona opera, nec Deo placeant, sine fide, ut clare dicitur; omne quod non est ex fide peccatum est. Item, sine fide impossibile est Deo placere. Item, sine me nihil potestis facere: perspicuum est semper in dictis de operibus prælucere debere fidem accipientem remissionem peccatorum & reconciliationem gratis propter Christum. Itaq; haec sententia: Beati quorum remissa sunt iniquitates & quorum teat sunt peccata propter Christum omnibus aliis dictis, quæ de operibus loquuntur præponi debet. Beati mites. Beati pacifici, scilicet, habentes remissionem peccatorum propter Christum, & studium colendæ mansuetudinis & tuendæ pacis, sunt beati, non propter mansuetudinem, auritas virtutes, sed gratis propter solum Christum, sola fide, quæ tamen per has virtutes efficax est. Nam exclusiæ particulae, sola, gratis, sine operibus excludunt non ipsas virtutes ne ad sint, sed causam iustificationis seu beatitudinis transferunt ab operibus in solum Christum, ut Christo debitus honos tribuantur, & conscientia certam ac firmam consolationem retingant, quæ proflus amitteretur, si fides partim Christo, partim noſtis operibus niteretur. Sed haec copiosus in doctrina de iustificatione explicantur.]

Respondeo. Verissimum esse, quod aduersarii ait; haec bona paupertatis, mansuetudinis, ac simili virtutum opera, sine fide non esse, fide nici. Deinde fallum est, non propter has virtutes nos esse beatos. Eſi enim in solidum propter Christum omnis beatitudo in nos conferatur, ipse causa sit, non modo felicitatis, sed omnium etiam eorum quibus ad tuandum, eam ducimus, auxiliorum, suam tamen habent etiam omnium efficientiam, locumque virtutis. Sunt enim vniuersitati causæ, quarum suum quilibet locum obtinet. Quod alia occasione commodius explicabitur. Nam praesentem locum virgo. Beati pauperes, mites, quoniam, (en) iporum est regnum celorum: ut vide fide dictum: Beati qui crediderunt. Beata que credidisti. Ut igitur fides, ita & alia virtutes sunt beatitudinis causa. Nec ideo non in solum Chistum omnia referuntur, ab eo enim virtutes ipsæ infunduntur. Non ideo aeterno numini debitus negatur honos, si creaturæ eius aliqua agendi facultas tribuatur; Hoc enim omnipotenti honorificentius est, non modo una omnis ipsam agere, sed aliis quoque agendi ym potestatem potius que inferere.

QVÆSTIO III.

An hisce verbis Calviniana fiducia probetur?

§. 1. Illaſſerunt, nos contrarium demonstramus. Daniel Tollandus errare Maldonatum ait, qui neget hanc certitudinem ex beatitudine consequi. Atqui quanam, inquit, obseruo effet illa beatitudo piorum, si perpetuo fluctuant, & dubi effent? Liceat ergo varia impedimenta nobis ab ipsa carne obviuantur: certi sumus tamen, certitudine fidei & promissioni diuina, nos virtute Dei custodiari ad fructuationem illius salutis 1. Petri 1. 2. Vis argumentum est. Qui dubitat, non est beatus. Pauperes, mites sunt beati, non igitur dubitant.

Respondeo. Beatitudinis aeternæ participes, esse Beatitudinis eius remindantes: At eos, qui spes beatu sunt, qui tamen in via sunt, non esse certos. Sed cum tremore salutem tamen operari, sollicitos ne excidantur.

Inanem vero fiduciam hisce verbis facile extenuat, ut ipam est. Nemo enim beatum a Christo se nun capari nouit, aut horum in numero esse, nisi eidem confiteretur.

confiteretur pauperem spiritu, mitem, misericordem, mundo corde esse. Hi enim beati pronunciantur. Qui tales non sunt, beatitudine excluduntur. At certa fides non est hoc nobis manifestum, nos esse mundo corde, mites, caritatis virtutibus praeditos: non ergo certa est fides beatitudinis, quia incerta est hypothesis ex qua illa penderit. Et fatentur illi, certam ac firmam consolationem conscientia proferentes, si fides patitur Christo, partim nostris operibus merentur. Nulla ergo secundum eorum sententiam fiducia esse potest, si non aliter beati, nisi pauperes, mites, mundo corde, pacifici esse possunt.

VERSUS 4.

Beati mites, quoniam ipsis possidebunt terram.

QVÆSTIO I.

An mites terram possideant?

¶ 1. Vlti veterum terræ nomine regnum cœlestis accipiunt. Ita Basil. in Psalmum 33. Maxima omnium virtutum mansuetudo, eoque in beatitudinem numerum relata est. Beati, inquit, mites, quoniam ipsis possidebunt terram. Illa enim terra cœlestis Hierusalem, non ebellatorum sibi, sed longanimitate & mansuetate omnium tolerantem sicut et hereditas.

Eodem modo Cyril. c. 58. in Isaia. Orig. hom. 26. in Numeros. Nam possessione huius terræ nemo Beatus dici potest, cum sit maledicta, & operibus dominis ac possessorum suos fatigat. Alia igitur in terra beatitudine querenda est.

¶ 2. Augustinus tamen l. de sermone Domini in monte, Chrysost. hoc loco, Euthymius. Theophylactus hanc nostram terram esse concedunt. Quam mites possidebunt, οὐτε οὐτε, Nirthun, & ex G. eccl. οὐτε οὐτε, hereditate possidebunt. Nec in novo testamento aliquando desunt terrenorum promissio-nes, vt Marc. 10. 30. Imo centuplum hoc in mundo pīs promittitur, & vita æterna. Beati quoque hac possessione sunt; quia illa est pignus futuræ retributio-nis; quia mansuetudini datur; quamvis vero multa sint tribulationes iustorum, datur tamen illis potius, quam impīs hereditas terræ, quia eorum seruit viibus, vt pro tritico, non loliō colitur ager.

Dicendum igitur terra hereditatem non callidis, violentis, iracundis pugnacibus, sed mansuetis promitti, quod gentes olim iri serunt, & historiæ repugnare nonnulli fallaciter arbitrantur. Non ferocias, & bellicos hereditate terram possederunt, sed qui mites, etiam in bello fuerunt. Crudeles & iracundi sere in campo sanguinem dederunt. Alexandri, Pompei, Cæsar, aliorum gesta perpendantur, sauiisse eos, sed cum stirpe iustis videbimus. Vincunt aliquando, & tamen post multos labores concidunt.

¶ 3. Occurrit hoc loco Caluinus. Si hereditatis ure calum possidemus, vbi sunt merita, quia nonnulli iudicant?

Respondeo. Merita quia iactantur nulla esse; ipsa enim iactatione merita esse desinunt. Merita vero sunt ipsa Dei beneficia gratuita, quia hereditatem donantur, ut alio etiam titulo hereditatem audeant, ita enim eos Deus cooptauit in Christo, vt operum conditione impleta promissiones accipiant. Nec in rebus humanis quicquam verat heredem se gerere, vt adoptionem mereatur, praesertim si gratuitæ promissionis pactum intercedat.

Adami Conzen in Ewang. Tom. I.

VERSUS 5.

Beati qui lugent, quoniam ipsis consolabuntur.

QVÆSTIO I.

Quinam hoc loco vocantur lugentes?

¶ 1. **P**ropter Græcis appellantur, qui in luctu & squalore versantur, idque fere ob causam mortis. Verum ad alios quacunque ex causa ortos moerores accommodari solet. Hoc loco lugentes vere proprieque omnes interpretantur, verum de causa lugendi non omnes conueniunt; non enim angusti, morte lacrymari natura expetendura est, sed causa facit luctum commendabilem. Quidam itaque eos beatos aiunt, qui aliena, qui iua peccata deplorant. Alij eos qui affliti, angustiati, & oppressi sunt propter iustitiam.

Priore in sententia est auctor regularum breviorum interrog. 19. 4. Cuiusmodi est ille luctus, quem sufficiere debemus, si beatitudinem illam, quam lugentibus paratam Dominus ait, consequi volamus? Responso. Continetur quæsto ista in ea questione, qua est de tristitia illa, que est secundum Deum, quando videlicet propter admis-ſa delicta lugemus: vel quod Deus contemnitur, cum per transgressionem legis contumeliam afficiatur Deus, vel quod eorum periculum videmus, qui peccant. Animæ enim quæ peccauerit, inquit, ipsa morietur, imitanies illum qui dixit, Et lugemus multos ex iis, qui ante peccaverunt.

Ita quoque S. Cyprianus Ep. 52. Quanto magis vel plangentibus ille & verus pater bonus, misericors & pius, nec iram misericordianam, aut plangentibus & lamentantibus panam dia tribu-committatur, sed veniam magis & indulgentiam pollicetur. tunc. Unde Dominus in Evangelio beatos dicit plangentem, quia qui plangit, misericordiam proculat: qui percutax & superbus est, iram sibi & panam iudicij venientis exagerat.

¶ 2. Mihi dubium tunc est, & illos esse beatos, qui sūa peccata, vel aliena lugent; sed hoc loco eos indicari, qui calamitatibus agitati ipsi metu, ob Ecclesiam, tamen afflictam, aliaque dolent; qualem se nobis Apostolus Paulus frequenter describit, Consolacionem vero recipiunt, adeo ut etiam glorientur in tribulationibus Rom. 5. 3.

VERSUS 6.

Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam: quoniam ipsis saturabuntur.

QVÆSTIO I.

Quid sit esurire & sitiare iustitiam?

¶ 1. **M**ulti famem, & siti metaphoram inter-pretantur, pro magno iustitia desiderio. **D**uplex fās, & sit. Quæ sententia duas habet partes. Vel enim desiderant homines iuste agere, & omnibus iustitiam administrari, vel se iustificari peroptant. Alij propriè accipiunt: nam apud Lucam est, c. 7. 21. Beati qui nunc esuriunt, quia saturabuntur. De his copiose Maldonatus noster & alij.

Non est itaque ancesps, sed fixum; de vera fame, & siti agi, qua pīj affluntur, quia per iniuriam eorum res detinentur, vel quia, cum per

Vere famē fas, & nefas crescere possint, amore iustitiae cum ino-
& sitim p̄ p̄ a conflictari malunt, quam iustitiam violare. Lu-
tolerant. eas etiam his esurientibus iustos opponit. Quod nō
recte Daniel Tossanus de illis interpretatur, qui de se
prafumunt. S. cēnū & illud: *saturabuntur*, posset ex-
pon', De se prafumunt.

VERVS 7.

*Beati misericordes, quoniam miseri-
cordiam consequentur.*

QVÆSTIO I.

Qui misericordes?

Misericordia non ad §. 1. *Q*ui ēλεημονες de solis in egenos libe- alibus
dia interpretantur, non sat s' accurate hunc lo-
solas Elec- cum interpretantur. Etēnīm ēλεημονες apud
mofinas Ḡēcos significat tenerum miserationis affectum, quo
restringen- aliorum malis indolemus. H. nc dicuntur esse ēλεημονες
dagi. & age ēλεημονες qui crudeles sunt, Plat. lib. 3.
de legibus. Alterum significatum inde originem ha-
bet; quod in quibus ille affectus est, facile, prompte-
que e gentibus auxiliuntur, ex quo ēλεημονες affectus
miserationis appellatur. Stoici omnes affectus cul-
pabant, de quo S. Augustinus lib. 9. de ciuit. c. 4 &
5. Qui non vt Stoici omnes affectus vitiulos, sed natu-
ra inditos, & ad virtutem dirigendos, rationis im-
p̄dia Stoici ratio temperando docet, in Noct bus Atticis Agelij
celus erat. atque Epicteti libro. Hunc vero affectum describit, c.
5. monetque in usum vi tutis conuerti. [Deo quippe,
Miseri- „ inquit, illam ipsam mentem subiicit regendam & iu-
cordia „ uandam, mentique Passiones ita moderandas atque
laudata, „ firmandas, vt in usum iustitiae conuentantur. Dei-
us, que in disciplina nostra non tam queritur utrum
usu animus irascatur, sed quare irascatur; nec utrum sit
tristis, sed unde si tristis: nec utrum timeret, sed quid i-
meat. Irasci enim peccanti, vt corrigitur: contristari
pro affecto, vt libereatur: timere periclitanti, ne pereat:
nescio utrum quisquam sana consideratione repre-
hendat. Nam & misericordiam, stoicorum est solere
culpare. Sed quanto honestius ille stoicus misericor-
dia perturbaretur hominis liberandi, quam timore
nausfragi. Longe melius & humanius & piorum sen-
sibus a commodatius Cicerone in Casar's lande locu-
tus est, vbi ait: Nulla de virtute ibus tuis nec admirabi-
lior, nec grator misericordia est. Quid est autem mi-
sericordia nisi alienæ miseriae quadam in nostro corde
compassio, qua viq; si possimus, subuenire compel-
limur? Seruit autem motus iterationi, quando ita
præbetur misericordia, vt iustitia conseruetur: sive cū
indigent tribuitur, sive cum ignoscit paniens. i.
Hanc Cicero locutor egregius non dubiauit applicare
virtutem, quam stoicos inter virtus numerare non
pudet: qui tamen, vt docuit liber Epicteti nobis simili
stoici, ex decretis Zenonis & Chrysippi, qui huius se-
cta primas partes haberunt, huiusmodi Passiones in
animum sapientis admittunt, quem virtus omnibus
stoici & liberum esse volunt. Vnde fit consequtus, vt hæc ipsa
Paripate, non potent virtus, quando sapienti sic accidunt, vt cō-
tici ver- tra virtutem mentis rationemque nihil possint, & v-
bis discer- na sit eademque sententia Peripateticorum; vel etiam
pantes. Platonicorum; & ipsorum stoicorum; Sed, vt ait Tul-
lius, verbi controversia iam diu torquet homines Ḡē-
culos, contērionis cupidiores quam veritas. Sed ad-
huc merito queri potest, utrum ad vitam præsentis per-
tineat infirmitatem, etiam in quibusque bonis officiis
huiuscmodi perpetuus affectus. Sancti vero Angeli cū
& sine ira puniant, quos accipiunt eterna Dei lege pū-
niendos, & miseri sine miseria compassione subueni-

ant, & pericitantibus eis quos diligunt, sine timore o-
pitulentur: tamen istarum nomina passionum cōfūcū-
tudine locationis humanæ etiam in eos usurpatur, “
propter quandam operum similitudinem, non p̄ o-
pter affectuum infirmitatem: sicut ipse Deus secun-
dum scripturas ita scitur, nece tamen in illa passione tur-
batur. Hoc enim ve. bum vindictæ usurpatu effectus, “
non illius turbul. ntu affectus.] At in nobis est ratio
a qua cognoscitur, & voluntas a qua concupiscentia ef-
fectus, deinde virutusque potentia virtutem adiuuat
passione affectus.

§. 2. Deus quidem & Angeli his affectibus carent, a nobis tamen illi requiruntur, Rom. 12. *Flete cum feli- Com-
mib; nec modo beneficium misericordia oblatum, est accre- ratione
prum; sed multo magis misericordia effectus, quo contē- fētū
ti sum: misericordia cum liberandi deest facultas. Nam & na- gratia
tur hoc priscos docuit: Cicero pro Mænena stoicos ir-
ride: *Supplices inquit, & calamitosi venimus. Sceleratus, &
nefarius fueris. si quequam misericordia ducilis feceris. Hanc
enim passionem naturæ Deus in indit, vt ea virtus cari-
tatis vteretur. Ita que optime omnino Syrus conuer-
tit. Beatinus misericordibus, quia super eos misericordia. ΑΙΓΑΛΗ* quod ex intimis visceribus manan-
tem misericordiam significat.*

§. 3. Misericordia ergo misericordibus tribuitur, vt Iacob. 2. *Iudicium sine misericordia ei, qui non fecit misericordiam.* At Dei misericordia in peccatorum ignoscendis, vel mitigandis penitentia p̄cipue cernitur. Qui igitur vel elemosynam dando, vel iniuriam remittendo mi-
sericors est, huic le vicissim Deus in delictorum pen-
nis condonandis misericordem fore promittit. Quia
quidem exre manifestissimè apparet, non sola fide sed
aliam etiam virtutem openibus. Dei in nos misericordiam prouocari, & a peccatorum supplicijs nos li-
berari.

VERVS 8.

*Beati mundo corde, quoniam ipsi
Deum videbunt.*

QVÆSTIO I.

Sintne aliqui mundo corde?

§. 1. *A*ugustinus serm. 14. in festo omnium sancto-
rum mundi cordes vocat, & ait: *Hic est finis & Mundi
moris nostri, finis, quo perficiamur, non quo consumamur. Fi- cordis
coram cibis finitū vestis. Cibis quia consumantur edendo, vestis fini-
quia perficiuntur texendo. Et illud finitū, & illud. Sed finis ille
pertinet ad consumptionem, ille ad perfectionem. Magna igitur
perfectionis cor mundum seu munditiam cordis. Quā
tamen non codem modo interpretantur. Augustinus
centra Cœlestium c. 15. de omni munditiae genere in-
telligit, vt sit virtus generalis, atque ita p̄terique Lat-
inorum, quin etiam Pelagianis probabant, posse ho-
minem esse ab illo peccato, qui mundo corde es-
se potest. Sic Nyss. in beatit. Hil. can. 4. Nec huius ob-
stat, quod gloriari non licet tui quā mundum habe-
re. Aliud est enim mundum corde esse: aliud vero
de cognita munditiae gloriari. Neque hæc munditiae Quā
Pelagianæ puritatis est, sed Catholicæ, quā corda di- mundus
uinæ gratiae adiutorio a peccatis mortalibus purgan- cordis
tur, & quotidiani tamen venialium defectibus for- hæretic
didantur, donec ad eam puritatem aspirent, in qua
nec peccata volunt, nec possint.*

§. 2. Theophylactus puritatis & munditiae nomine
castitatem interpretatur. Tossanus ait, eum plerisque
Pontificios sequi, quod nequaquam verum est. Et si
enim hæc munditiae castitatem quoque comprehendendi
existim, patetissimi tamen ad eam solam virtutem
testimoniunt. Errat tamen ille dum negat id verbo Ḡē-
co 12.

co*ράπτη* indicari. Etsi *αγιοί* de quaus sanctimonia vere dicuntur, peculiariter tamen de calitate accidente, v. Heb. 12. Se*κταμί* i castitatem, sine qua ne*μονον* vidbit Deum.

§. 3. Calvini in hunc locum mundos corde opponit vafis, & illis qui nec tendis dolis ingeniosi sunt. Itaque mundos corde simplices arbitratur, quos mundus irrident, & putantur ca^{to}s. Verum *καθάροι τῷ καθάρῳ* mundi corde, quamvis dupli corde non sunt, non vere sapientes, non veteratores, non tamen ob vnam duntur, vincamque simplicitatem tales dicuntur.

Calvini *σεκτατορ* melius auctore suo.

» [Qui sunt mundo corde, *καθάροι τῷ καθάρῳ*, subaudi, v. 3. ad ve. b. Mundi seu pro corde: id est qui sunt animo casto predicti. Hanc cordis munditatem Paulus vocat *αγιον* sanctificationem seu sanctimoniam: cum ait, *σεκταμί* i sanctimoniam, sine qua nemmo videbit Dominum, Hebri. 12. v. 14. Item i. Thess. 4. v. 3. vbiait. Hec est voluntas Dei sanctificatio nostra, ut abstineatis a scortatione, potest tamen hoc verbum accipi generaliter de recta constitutione, qua ille va*cuus* est, tum a falsis opinionibus de Deo, tum a prauis affectibus: quo sensu generali videtur accipi Psal. 2. 4. v. 4. Deum v. debuit, πόνοθεον δοφονται. id est Deum reges cognoscent, & eius contemplatione cum summa voluptate fruuntur. Neque enim Deus oculis corporis videri potest, sed videtur oculis mentis.] Ita P. L. cator.

§. 4. Aretius Calvinista visus est etiam Catholice recte hunc locum interpretari, sed ambiguo decepto incautus. Verba ius apponam, & qua parte veniam, nenum sit, ostendam. [Pimo *καθάροι τῷ καθάρῳ*, dicitur, qui carent peccato, qui cot liberum habent, ab omnibus, & pollutione, ita sane nemo putus dici potest, solus Christus inter homines tali est. Tales beati Angeli, & in primis Deus ipse puritatis fons, & author, Deinde puri corde dicuntur etiam illi, qui etiam peccatum habent, non tam fru*ca* illi laxant, sed reprimunt, odio persequuntur vita, virtutem amant, hanc promouent, eis, fount, illa infestantur & opprimunt. Sic Iob mundus erat, tamen peccator, & David post penitentiam mundus est, licet peccator. Mundi sunt etiam quibus Deus sua remisit peccata, sic Ioh. 13. Christi Discipulos pronuntiat mundos, non tamen omnes, & apud eundem 15. iam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. Mundus, dicitur, qui etiam sunt sinceri, & alieni a dolo malo, a fraude qui simplices sunt, qualis Nathanael Ioh. 1. in quo dolus non erat. Tales hoc loco intelligo mundos, h. e. simplices, qui dupli corde non videntur, sic David petit. Cormundum crea in me Domine. Hi Deum videbunt, nam hi idonei praepue sunt ad Dei contemplationem; non vagantur eorum cogitationes ad mala, non faciunt se polluant, conservant sua corpora mundum templum, in habitantib*is* Dei Spiritus. Sunt igitur beati.

Fallit pijs in speciem verbis, dum ait habere peccata, sed fru*ca* illi non laxare, sed c*re*primere, &c. Non id docet, quod Catholici s*o*nt. Habere quidem peccati somitem, & cupiditatum ad peccata motiones, verum illi non consentire, non delectari. Verum multo alieni a terilla ipsi interpretari solent. Habere nempe illa omnia, sed & incedum succumbe*re*, consentire, fac*re*, sed tamen odisse que facias non toto animo fac*re*. Sentire dum in peccatum ruit, aliquam repugniam, ita Beza in I. Ioh. 1. & in colloq. Monpeliensi. Et ipse Aretius in c. 1. Matth. id indicat. Postquam enim quiesciunt, quod modo nos Christus liberari a peccato, responderet. Primum quod d*u* m*eu*s att*ac*it, ut non amplius condemnare possit, ele*ct*os. Hanc v*m* in v*ene* n*is* i*frigile* Dei de liberasse a Dominio. Hoc tamen non modo in i*mp*ii, sed etiam in ele*ct*is, & Dei

Adami Conzen in Ewang. Tom. I.

spiritu predictis peccata, ut in Davide, Petro, alijsque. Manere infirmitatem carnis, manere calamitates, ut penas peccatorum, manere actiones peccati. Quicidcirco monere oportuit, ne quis Calviniano vel pietatis verba imitanti credendum existimet.

QVÆSTIO II.

Quomodo Deum videbunt?

§. 1. **H**ac in vita similitudine se quadam Deus ostendit. Ita cum Moles, ita Stephanus Deum intuitus est. Viderunt & seniores Israeles. Verum modo pauci, & forte hoc tempore nulli Deum vident. Alia igitur multo beatior, multoq*ue* clarior illis visio ostenditur, qualis est Apoc. 22. & 1. Cor. 13. 12. Hac igitur sententia conuincitur error Armenorum Dei quandam virutem, sc*u* energiam videri: & Abailardi, quietiam esentiam Dei videri negavit, sed splendorem quandam ex eo procedentem. Visio enim illa mentium est, non corporis oculorum, non igitur splendor aliquis obtenditur, sed Deus ipse ostenditur. Nam intellectus, in illa visione nullo modo errat; errando enim felix est non potest; ergo si Dei a i*qua* similitudinem videret, non Deum ipsum, clare id quoque cognosceret; videtur in infiniis partibus esse inferius Deo, quod pro Deo videt: & ad ipsum Deum videndum accenderetur, non queceret.

§. 2. Vident autem Deum non naturali facultate intelligendi sed supernaturali illius ad utrorum, ut contra Begardos definitur in Conc. Vienn. clem. 5. Ceterum non videtur de hac materia scriptis Amb. 1. i. super Luc. c. 1. & verba eius doctissime in interpretatur Aug. Ep. 112, ad Paulinam, De videnti Deo, ad quam Lectorem remitto.

VERVS 9.

Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.

QVÆSTIO I.

Qui pacifici, & quod eorum premium?

§. 1. **P**acificos appello eos, qui sedandis discordijs, confituentur, paci studiose ob Dei amorem, incumbunt, quamvis enim eos, qui cum Deo amicitia qui pacem tenent in conscientia quie*ti* sunt, ita vocare possimus, conciliant, huic loco tamen ha*c* interpretatio accommodat. Similia est: ideo namque dicuntur *ἴεντοι* pacis factores, & i*α* Syro *שְׁלֹמֹךְ* operators pacis. De singulari enim ista virtute agitur, non modo eo*ū* qui in corde suo, sed & inter fratres dissidentes pacem faciunt. Aug. serm. 1. in monte. Magis cur*re* semper Eccles*ia* fuit dissidentes inter se conciliare. Cone. Carthag. 4. c. 26. Statuendum est Episcopos, vi dissidentes sive Episcopos, sive clericos sive Laicos, ad pacem magis, quam ad iudicium cohortentur. Fuit etiam apud Gentiles, qui dictus *ἴεντος*, sed alio modo, ut haberet Vlpius. & est in π. 1. munerum.

§. 2. Filii porro Dei nominantur, qui Deus est Deus pacis, summa esteriam inter tres personas concordia, itaque maxime Deum imitantur pacifici. Ideo nemo ha*ereticorum* & schismaticorum filius Dei esse potest, qui sunt *εἰσαγότες*, *πα*is inimici, de quib*is* Iren. 1. 4. c. 26. Indicavit eos Deus, qui schismata operantur, & non habentes Dei dilectionem, sicutque virtutatem, & gloriam potius considerantes, quam unitatem Ecclesie proper modicas, & quaslibet casus glo. in sum Christi corpus confundunt. Nulla certe ab eis i*anta* fieri potest corre*ctio*, quata est schismatis perniciis. Hinc fieri passim videmus, ut ha*ereticorum*, qui pacifici esse desierunt, in multis sectas distractabantur.

*

VER-

VERVS 10.

Beati, qui persecutionem patiuntur
propter iustitiam, quoniam ipso-
rum est regnum cælorum.

QVÆSTIO I.

An Beati, qui persecutionem pa-
tiuntur?

Persecutio-
nis iusta
est causa.

§. 1. PRIMUM in persecutionis fructu est iustitia
causa. Qui enim sine iusta causa patitur, o-
cidi potest, coronari non potest. Deinde latissimò
patet persecutio. Non enim mortes duntaxat, exilia,
& bonorum expilaciones eo pertinet; sed calumniae
etiam, odia, irrisionesque, & hostium, & domestico-
rum.

§. 2. Gloriabantur olim Donatistæ persecutio-
nem se pati, & nôstro tempore præcipue Anabapti-
stæ, & Caluiniani. Verum patiebantur illi ut fures, ut
homicidiæ, ut adulteri, ut Blasphemi, quemadmodum
& nôstro tempore, quos nominauit. Apud eos non est veri-
tatis martyrij, quia non est veritas Christi, ut verissime. A-
pollinus. Hanc iustum esse persecutionem seu po-
tius executionem legitimique magistratus officium,
etiam hunc in locum tum a iustitiæ, tum Chytræ
notauit. Et olim præclare docuit Epist. 50. ad Bonifica-
cium comitem S. Augustin. Si ergo verum dicere vel agno-
scere volumus, est persecutio iusta, quam faciunt impi Ecclesie
persequi-
turi.

Deus mar-
tyria exi-
git.

§. 3. Tertullianus docte & neruo se hoc loco contra
Gnosticos & Valentinianos vitetur. I. aduersi. Gno-
sticos. Dissuadebant illi martyria, & repidis, trepidis
quæ facile persuadabant. Dementiam esse pro Deo mori.
Semel Christum pro nobis obiisse, vicem non repetrere, &c. c. 10.
Quibus ille respondeat c. 9. Supereft. ne antiquitas suum
forte habuerit Sacramentum, nouitatem Christianam recente-
sere, quasi & de Deo aliam, ac proinde disciplina quoque an-
tiam, cuius sophia Filios suos regulare non norit. Plane alia in
Christo & diuinitas & voluntas & scibola & martyria, aut
nulla in totum, aut aliter intelligenda mandarit, qui neminem
ad huiusmodi discrimen horretur, qui pro eo passus nihil repro-
mittat, quia pati eos nolit. Et ideo præceptorum principia deduc-
cens. Beati, inquit, qui persecutionem patiuntur ob iustitiam;
quoniam illorum est regnum cælorum. Hoc quidem absolute
ad omnes, de hinc proprie ad apostolos ipsos: Beati eritis cum vos
dedecorauerint, & persecuti fuerint, & dixerint aduersus vos
omnia mala propter me: Gaudete, & exultate, quoniam mer-
ces vestra plurima est in celo. Sic enim faciebant & Prophetis
patres eorum: ut etiam prophetaret quod & ipsi occidi debe-
rent ad exemplum Prophetarum. Quanquam & si omnem
hanc persecutionem conditionabilem in solos tunc Apostolos de-
finissent, utique per illos cum toto sacramento, cum propagine
nomini, cum traduce Spiritus sancti, in nos quoque sicut asse-
tiam persecutionis obcunde disciplina, ut in Hæreditarios dis-
cipulos, & Apostolici seminaris fructus.

Eodem loco vitetur Cyprian. l. de exhort. ad mar-

tyr. cap. 6. 11. 12. & libr. 3. ad Quirin. de beno-
martyr ij.

§. 4. Idem nihilominus Tertullianus iam Mon-
tagini hæc ifectus ex eisdem verbis colligit, in per-
secutione fugam esse prohibitam. I. de fuga in per-
secutione, cap. 7. Aut pati enim nos voluit persecutionem,
aut fugere. Si fugere quomodo pati? Si pati, quomodo fugere? Iam vero quanta inegalitas sententiarum iubens su-
gerit, & inquit ad passionem contrariam fuga? Qui on-
fessus fuerit in me, & ego confitebor in illo, coram patre
meo. Quomodo confitebitur fugiens, quomodo fugiet confi-
tens? qui me confusus fuerit, & ego confundam eum coram pa-
tre. Si deinde passionem, confuso confessionem, felices qui
persecutionem passi fuerint causa nominis mei. Infelices ergo,
qui fugiendo, ex præcepto non erunt passi. Qui sustinuerit in
finem iste saluabitur. Quid ergo me tubes fugere, vis in finem
sustinere tanta diueritas sententiarum, si non congruit diuina
gratia, appare ex huic quoque præceptum fuga suam nunc
habuisse rationem quam ostendimus.

Huic ratioinatio facile responderi potest. Pa-
tinos voluit, & fugere. Non enim sunt illa pugnan-
aliquantia. Fugere enim, exulare, possessionibus excuti, pati Deum
est. Pati stantes voluit, cum id ius gloria, exemplum luit, alle-
Ecclesiæ requirit, constantia patiens admittit. Pati quando
fugientes cum adiunquam gloriam Ecclesiæ, & fu-
gient um virilitatem est conducibilis. Iuuit ad pa-
sionem, vel ut crucis, aut rogos ascendant, vel illa
infirmiter exhorret, aut fugient, & amissis
vita solitatis leniorcm, sed diuturnorem persecu-
tionem patientur. At quomodo confitebitur fugiens?
An non ille Deum confitetur; quia domum, vxorem,
liberos, patram, & quod persecutoribus omnibus
maiis videtur, opes & voluptates deserit, ut fidem
seruerit, ut pluribus prædicare possit? Gloriosa fu-
ga est, qua longissimæ persecutionis atrocitas tole-
ratur.

Nec sequitur, infelices esse fugientes, si beati sunt
persecutionem patientes: Nam ut dixi, in fuga etiam
est persecutio tolerantia. Si enim negare Christum
vellet, fuga opus non esset. Infelices igitur sunt,
quia contra Dei præceptum vel vera negando, vel
falsa afferendo, vel idololatricos cultus exhibendo,
id agunt, ne persecutionem patientur. Virget tamen
ille. Primo si a Deo est persecutio; quale est ut idem eam su-
giendam mandet, qui & infert. Quam si euadet vellet, non
immiteret, ne voluntatem suam alia voluntate prævaricari
videretur.

Hoc quidem verbis speciosum, tenuera impium Malo
est. Persecutionem Deus immitit permittendo Sa-
ditanæ ut per instrumenta tua sequire queat. Persecutio-
missæ portiones ita temperat, ut non eadem gerantur.
omnes patientur; alijs celeri morte defungi per-
mititur, alijs per singula corporis membra diuissi-
me, acerbissime que cruciantur, alijs deportantur, a-
lijs vel dignitatibus deiciuntur, aut patrimonio multa
tuntur. Omnes mandatum vnum habent, ut omnia
potius patientur, quam in Deum peccare. Nullum mandatum est, ne fuga cruciatus declinet. Quod
si mala a Deo immissa fugere non licet: nec igitur
cum terra mouet, cum mare exundat, fugere con-
cessum est, nec contagio vitanda, nec belluarum, aut
serpentium incutus; ne imbræ quidem, & im-
modicos foliæ aestus, tecto, vel vmbra defendere li-
ceret.

¶ (O) ¶

VER.

VERSUS II.

Beati estis, cum maledixerint vobis,
Et persecuti vos fuerint, et dixe-
rint omnem malum aduersum vos,
mentientes propter me. 12. Gaudie-
te et exultate, quia merces vestra
copiosa est in celis.

QVÆSTIO I.

Quænam horum beatitudo?

Meritus
calumnia
accrui-
tus.
§. 1. **P**ars est grauissima persecutionis calumnia
contra innocentes. Calumnia enim contur-
bat sapientem. Quis enim dubitet S. Athanasio gra-
uioribus fuisse criminationes, quam exilia? Singulari-
ritudo modo contra calumniatores, falsarios, & im-
probos accusatores munierantur Apostoli eorum
que successores. Ideo non modo regnum celorum,
sed in eo copiosam mercede pollicetur, morte etc-
enim grauissus est, premi calumnijs.

§. 2. Calumniarum virtus semper ante effuderunt
persecutores, antequam fuerint, ut iustas habere
causas videbentur. ita Nero cum vibem ipse incen-
disset, subdidit reos, nempe Christianos. Et nunc quo-
que videmus optimos quoque ab seculariis crudelissi-
mè proscindi. Magno hoc solatio nostra Societati
est, cum p̄ omnibus hominibus se infidelibus exo-
fam animaduertit, cum in se omnium seditionum,
bellorum causas conferri, cum à perduellibus, & au-
gusta maiestati; lafcreis accusatur regicidiorum, cum
fanda omnia, atque infanda illi imponuntur, sed ab
ijs, qui ambitione vi et barbaræ Turcarum genti pa-
triam mancipare cogitarunt. Suis illa alumnis dicit:
Gaudere & exultare; quia merces vestra copiosa est in calia.
Olim visitatum fuit, vt de martyribus omnia verba
mala dicerentur, quæ tamen miraculis aliquando
Deus confutauit. Illustrè est exemplum S. Blandinæ
Euf. lib. 5, cap. 1. cum enim illa inter cruciatus dicet:
apud nos nihil admittitur sceleris, dolores intermit-
tebant. Fere enim Deus etiam in hac mortali vita san-
ctos suos famæ restituit. Quemadmodum & hisce die-
bus euulgata Cancellatia Anhaltina omnium Catho-
licorum innocentia ita probata est, vt in omnem æ-
ternitatem fidem habitura sit, aduersariis vero nemo
credidur.

QVÆSTIO II.

An merces copiosa merito respondeat?

§. 1. Mercedem non definit, vel modo, vel magnitudine, vel certe genere ipso, sed magnam fore pollicetur. Magnam in cœlis, terra enim puncti in instar, non extantē magnitudinis capax. Mercedem ait seruatam in futurum. Impij enim sunt, qui ita loquuntur apud D. Chrysost. δός μετά την ομηρού, καὶ λαβεῖ τὴν ἀνέκοντα. Mibi bideriat nām conceude craftinam titibi habeo.

§. 2. De operum mercede, licet non sine calunnia
in orthodoxos, non omnino mal hoc loco Wolff.
gangus Musculus. Primum nemo pius, inquit, negat,
esse mercede bonis operibus, & patientia ac since-
titati Christianam repositam in celis. Nada haec multi
sunt scripturae loci, ex quibus haec vnius est. Quibus fa-
ne luculent docemur futuram esse remuneracionem
eorum que Dei nomine vel bona fiunt, vel mala fa-
runtur. Non enim est iniustus Deus, inquit Aposto-
lus, ut obliuiscatur laboris vestri. Et infra cap. 10.
Qui dederit vni ex minimis meis potum aquae frigi-
Adami Conzen in Euano Tom. I.

dæ, amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Quis enim dicet eum, regem esse iustum, & fūorum amantem; qui nullam habeat eorum rationem, à quibus colitur & amantur, & quos haber, etiam si non perfectè per omnia, tamen aliquousque mandatis suis obtemperantes, & à se sinceta fiducia penden-
tes.

Accipienda ista sunt, & merita mercedibus componenda. Nam & in Græco est, μιθρός, & in Syro ἀγάραβος dagrechun, quod propriè significat mercedem. Multo clarius Chytræus. [Vocatur itaque vita æterna merces, quia donatur a Christo & propter Christum gratis. Rom. 6. & quia compensat bona opera, & quia est res debita p[ro]pter promissio[n]em, non propter nostra merita, sicut & Thomas ait, Quæst. 3. in 23. distinet. libri 2. Sentent. Deum ex promissio[n]e debitorem nobis fieri, quod ipse bene agentibus premium promisit, ut mereri dicamus, quoniam promisit: Et Augustinus in Euchiridio: Vita æterna merces est bonorum operum. Nunquid autem merces propter operu[m] datur? Minimè gentium, Datur quidem operibus, verum propter Christum, qui vivens & habitans in nobis, operatur ea &c.]

Quæ idcirco notanda sunt, quia alij nos calumniari nondum desierunt, quasi meritum ex sola operum dignitate ab hisque promissione statuamus. Cum nos meritum in bono opere collöemus ex gratia facto, cuius initium, progressus, adiutoriorum in mera gratia fundatur, cui non modo cœlum, sed ne minima terra quidem portio debeatur, si promissionem Dei gratitiam auferas. Postquam autem tali operi mercedem Deus promisit, factus est debitor promittendo, & homo meretur faciendo, non sua dignitate, sed diuina dignatione. Hinc recte Musculus, Deus iniustus si obliuiscatur operis vestri. negaret. Non est, inquit, Deus iniustus ut obliuiscatur operis vestri. Ex iustitia igitur compensat, futurus iniustus mercedem deripendo quia puto non fas est.

dem detinendo, qui pacto non iteret.
§. 3. Fallo itaque Calatinus hunc in locum scribens, negat mutuam esse relationem inter mercedem & meritum. Nam Dominus clarissime relationem proponit, cum ex operibus illos beatos affirmat. Mihi multo potior est Nysseni expositio, qui mercedem fructui comparat, & tristia eius cauam affirmat ex Heb.12. Deinde afflictionem vocat florem, quem ait propter fructum esse decerpendum.

At nullum opus Dei inueniet mercede dignum. Esto sane: Idcirco libertima gratia mercedem promittit, ut quod ex se dignum non erat, de gratia acciperet dignitatem; & iustum mercedem ex pacto.

VERSUS 13.

Vos estis sal terra. Quod si sal evan-
erit, in quo salietur? Ad nihilum
valet ultra, nisi ut mittatur
foras, & conculceretur ab homi-
nibus.

QVÆSTIO I.

Quid sal, & quæ eius infatuatio?

§. i. **S**alis natura est calidi, & siccii temperatura, **S**alix nat-
sue ille gignatur, vt in lacu Tarentino, mon-
te Oromeno, Carthi Arabiae oppido; sue arte fiat,
aqua salta excoctus. Acer & siccus à putredine con-
seruat, & saporem cibis conciliat. **Ergo**, inquit Plin.
tura.

1. 30. c. 7. Hercule vita humana sine sale nequit degere: adeoque necessarium elementum est, ut transierit intellectus ad voluptates animi quoque. Nam ita salis appellantur: omnisque vita lepos, & hilaritas, laborumque requies, non alio magis vocabulo constat. Honoribus etiam militiaeque interponitur, salariis in-
tria, p. f. us. » de dictis, magna apud antiquos auctoritate, si ut aparet ex nomine salariæ via, quoniam illa sal in Sabinis nos portari conuerat.

Hac ex similitudine Apostoli, ac sinceri Doctores sal terræ appellantur; quia homines vitorum vetustate veterantur, & conidunt ad salutem, & à putredine & corruptione conservantur.

§. 2. Sal infatuati dicitur, cum acrimonia eius, siccandi, incidenti, penetrandi efficacia diluitur, ita enim intelligendum est, quod dicitur μαρτυριον Συρος Αποστολος Θεφαναι, hinc Luc. 19. Sycomorus dicitur Θητα Παχαια Θητα Phachaihatha. fucus farua. Infatuantur autem Pontifices, Episcopi, sacerdotes doctores, Religiosi, cum ad conferuandam Ecclesiam nihil conferunt, sed potius obsumunt, cum velà veritate Doctrinæ deficiunt, vel dissolutis vitæ moribus doctrinam infamant. Tota illa turba, si nec verbo, nec exemplo iuuat, insipida est, ad nihilum valet vltro: alia enim putrefacta cum in sterquilino perierint ad latificandos agros vtilia, sal fatuum terza fecunditatem exhaustit, & germinum radices erodit, sic quidem reliqua partes Reipublicæ, etiam cum infatuata fuerint, quasdam obice & functiones possunt. Improbus dux, aut comes, bello intridum vtilis, nobilis infatuatus vtiliter pro patria pugnat, & moritur, rustici, ciues, opifices criminosi lucro possunt esse ciuitati: dum ita puniuntur, ut fodiant metallia, remos trahant, domos dtruant. At Docto infatuatus, etiam hinc applicitus offensioni ceteris esse cognoscitur, & quocunque pedem infert, sterilitatem inducit aut enim praus moribus, aut doctrina nocet. Quocirca grauissime peccant Episcopi & prælati, cum ad Ecclesiasticas dignitates, curataque beneficia salem infatuatum admittunt, hoc est, imperitos, impuros, ebriosos, auaros pastores populus imponunt. Nec excusantur, quasi desit copia bonorum; nam si non promoueantur mali, bonorum copia aderit. Deinde salinfatuatus non modo non prodest, sed etiam obest. Præstaretque raros & bonos, quam multos, & malos esse sacerdotes.

§. 3. Caluinus non supra verum modum, sed etiam supra modum Episcopos, & pastores calumniantur. Verba eius lib. 4. inst. c. 5. §. 14. adducam, Catholicorum & hereticorum causa, imprimis vero Clericorum. Hi enim facile intelligent, quam sancte viuentum sit, quibus tam malitiosus calumniator appositus est. Catholici cauebunt, ne quicquam illi vñquam credant, quem tam impudenter mentiri deprehenderint. Hæretici quoque in hanc rem inquietant, & vbi falsam agnouerint, ut est reuera falsissima, in reliquis etiam fidem illis detrahant. [Quid si ad mores, inquit Caluinus lib. 4. Calumniator, cap. 5. §. 14. descendamus? vbi erit illa lux mundi quam Christus requirit? Vbi sal terræ? Vbi illa Caluinus, sanctitas, qua velut perpetua censura esse possit? nus. Nullus hodie est hominum ordo magis infamis lux, mollitie, delicijs, omni denique genere libidinum, nullo ex genere aptiores aut peritiores omnis imposturæ, fraudis, prodictionis, perfidiae Magistri. Nuquam tantum ad nocendum vel soleritatem, vel auiditatem. Taceo fastum, superbiam, rapacitatem, sauitiam. Taceo dissolutam in omnibus vita parti- bus licentiam. Quibus ferendis ita fatigatus est mundus, ut verendum non sit, ne quid nimium ex-

aggerare videar. Vnum dico quod inficiati ne ipsi quidem poterunt: Ex Episcopis fere nullum: Ex parochiarum praefectis non esse centesimum quenque, cuius si de moribus ferenda sit secundum Canonem sententia, non sit vel excommunicandus, vel minimum à munere abdicandus. Videor aliquid incredibile dicere, adeo præsta illa dicta plina, quæ exactiore censuram de moribus Cleri fieri præcipiebat, obsoleuit: Sed omnino res ita se habebat. Eant nunc qui sub Romanæ sedis vexillis & auctijs militant, & de sacerdotali apud se ordinne gloriantur. Certe quem habent, neque à Christo, neque ab eius Apostolis, neque à Patribus, neque ab Ecclesia veteri esse constat.]

Mihi videtur nullo in ordine tanta esse impudentia, quanta est in Caluino: sunt enim multa milia sanctorum Episcoporum, parochorumque, vi planum est.

Caluini immanis est superbia, qui alijs calumniandis stigmatum suorum aboleri infamiam posse putat. Quomodo enim ille omnium Episcoporum, & parochorum conscientias nouit? An homo vnuus tantum ab re sua ocijs habuit, ut omnium in Episcoporum, pastorumque acta inquireret?

Verum ista mittamus. Calumniatori ne Deus quidem satisfecit vñquam. Et improbos hoc esse ingenuis videmus, ut potius aliorum infestatione, quam vita sua emendatione dedecora sua se abolere posse arbitrentur.

VERVS 14.

Vos estis lux mundi.

QUESTIO I.

Quæ lux mundi?

§. 1. **V**era lux est, primogenia & supercœlestis, Christus ipse Christus, nec aliis quisquam eo sensu lux dicitur: imo Ioan. 1. 9. Christus lux esse genit. afferitur, Ioannes negatur esse. Eodemque modo apud Prophetas, Isa. 60. & Euangelistas, Ioan. 3. 19. 8. 12. & 19. 5. Ioannes tamen Baptista dicitur *Lucerna ardens*: Ioan. 5. 35. itemque Ecclesia Doctores, Philipp. 2. 15. Ephes. 5. 8. mutuam enim lucem ab increata luce acceperunt; non sunt naturæ lux, sed tenebæ, gratia vero, vocatione officio docendi, noua lux in Domino, lux externo ministerio illuminans, non intima animorum menti illucens; Hoc enim facit sola lux creatrix & recreatrix, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Hoc ergo lucem appellant, qui verbo, & opere viam demonstrant, præcuntque. Græcæ dicitur τὸ φῶς, illa lux, quasi sol orbis sit, qui solus tenebras Spirituales excludit. Hinc & baptismus apud Græcos, quo ad lucem filiorum admittuntur, φωτισμὸς dicitur, Illuminatio.

§. 2. Hæc de Apostolis, eorumque discipulis, & successoribus intelligenda esse, non modo Catholicæ, sed Sectarj quoque docent. Nunquam enim, nec mundus corporali, nec Ecclesia spirituali luce destituitur. Hinc Caluinus optimè iudicat, l. 4. inst. c. 3. §. 2. & 3. [Hoc ministerium est præcipuum neruum, quo fideles coherent, ministri Christum adesse: neq; Solis lumen ac calorem, vel

„ vel cibum ac potum, tam praesenti vita necessarium esse, quam est conservanda in terris Ecclesia Apostolicum ac pastorale munus; atque huc referri quod Apostoli vocet saltem, & lucem.] Quod cum certissimum sit, merito Catholici docemus, nec lucem hanc unquam defuisse, sed in celso semper, ne abscondi posset fuisse, neque nunc Ecclesia per praesides & pastores suos docenti esse detrahendam Apostolicam auctoritatem. Etenim in tenebris errantes ad lucem publicam mundi inuitat: ad Apostolos, quos loco suo audiendos esse voluit: nec ignorauit hoc Caltinus; nam l.4.c.8. §.4. Orthodoxorum hoc argumentum recenset. Sed respondet. Oportere eos, flagiti sunt, mandata eius a quo misericordia fide profere. Ex quo concludit, non esse Ecclesia potestatem infinitam, sed subiectam verbo Domini, & in eo quasi inscripta non clusam. Verum ille docet; si recte eius verba, non solum illius sensu accipiantur. Ecclesia enim non aliud sicutiam verbum praedicat, quam quod a Domino traditum est. Non est autem verbum illud solum inclusum litteris, sed etiam voce, & traditione in posteros transfusum. Hanc legem Christus ipse recepit, ad quem Calumnus appellat. Is enim Ioan. 7. v.16. Doctrina mea, inquit, non est mea; Sed eius qui misit me, patria.

Non autem sol s Prophetarum Scripturis usus est, sed alia quoque instituit, quae audierat a patre. Imo vero nec a Christo Apostoli scriptum de praedicando, & baptizando; sed ore pronunciatum accepserunt; nec ab Apostolis nisi sero, & particulatim viii Apostolici scriptum acceperunt verbum. Continet vero ipsa promissio: Vos estis lux mundi, hanc ipsam securitatem, qua certus sumus; Ecclesiam non aliud, quam mandatum, aut mandato consentiens verbum profere. Sienim lux sunt Apostoli, tenebras spargere non possunt, ideo nihil verbo Dei contrarium docere. Si eadem auctoritas in Ecclesia manet, non potest illa non esse in luce, & lucem a se diffundere.

§. 3. Hicce verbis etiam usus est contra S. Basiliū Eanomius, ut et apud Nyssenū orat. II. contra Eu-nomium. Hic enim portionem tenebrarum filio Dei assignat, ut filium quidem concederet esse lumen de lumine, sed eo modo quo Apostoli lux dicuntur; magnum itaque discrimen lucis esse, ut creatrice, & creatore; ita quoque Ingenitam, & genitam: cum vera inter patrem & filium sit distinctione, ut inter ingenitum, & genitum, etiam eandem inter lucem esse a gumentabatur, qualis inter lucem, qua erant Apostoli, & qua Christus.

Responde Greg. Nyssenus: In patre & filio non esse lucem eo modo diuersam. Vna est enim unius lucis essentia. In filio autem esse lucem sine mistione tenebrarum. Quae multis cum ille prosequatur, eo lectorem remitto.

VERSUS 14.

Non potest ciuitas abscondi supra montem posita.

QVÆSTIO I.

Quanam illa ciuitas?

Apostolus ait, Petra etat Christus: ita ipse Dominus: Non potest ciuitas abscondi super montem constituta, se scilicet montem, fideles autem suos in sui nominis gloria fundatos afferens ciuitatem.

Ch. 1. Hic igitur mons est, in eo vertices, & primariae partes Apostoli, seu fundamenta secundaria ciuitatis, reliqui fideles aedificia. Atque idem Augustinus. c.18. contra Fulgentium Donatistam ostendit Ecclesiam abscondi non posse.

§. 2. Hinc clarissime probant Catholici, Ecclesiam non potest. Christi esse aedificabilem, nullo modo, ut aduersarii volunt. inuisibilem. Cum enim in inonte aedificata Ciuitas sit, abscondi non potest, cum vero semper in monte quae absconditeretur, non per occultos calles sed aliquando dedundon posita, haud latuit; verum in luce & conspicuū semper inuisibile puit. Sant ergo Apostoli lux mundi, & Ecclesiam esse non ha super montem posita, ut et eos sit perpetuus accessus. Verissime Bas. Moral. cap. 8. ois φόδος εἰς κόσμον, ὅπερ αὐτὸς εἶναι ἀνεπίδειπνος κακίας, καὶ τὸς τοπογράφος αὐτὸς φύλαξεν εἰς ὀπήγνωσιν τὴν αἰλούθειαν, τρέχειν γένεσιν, οὐ δέ, οὐ ἐλέγχειν, οὐ εἰσεν. Ut lux in mundo, ut ipsi a malitia incontaminati sint, & eos qui ad ipsos accedunt, ad cognitionem veritatis illuminent, ut vel tales evadant, quales oportet; vel ostendant, quod sunt. Vide plura hoc loco apud Salmeronem nostrum.

VERSUS 15.

Neque ascendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt.

QVÆSTIO I.

Quanam sit lucerna?

§. 1. Vix ambigi potest, quin Apostoli sint lucerna; ab alio enim lumen accipiunt, prius ardenti, deinde lucent. Non ponuntur sub modio, aut vase, ut Luc. 8. sed super candelabrum, hoc est, loco conspicuo, ut omnibus luceant. Candelabrum dici potest etiam Ecclesia, quae ab Apostolis instruitur. Sunt enim illi fundamenta, quae lucem continent; candelabris imponuntur, quia illuminent. Hortatur Apostolus, omnesque Evangelii praecones, ut memores le loco conspicuissimo positos, vita, moribus, doctrina, alios instruere oportere. Eo enim pertinet, quod additur: Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificant patrem vestrum, qui in celis est.

VERSUS 17.

Nolite putare, quoniam veni solvere legem, aut Prophetas, non veni solvere, sed adimplere.

QVÆSTIO I.

An legem Christus abrogauerit?

§. 1. Paroxysmorum illa erat calumnia, non esse ipsum Christum a Deo, qui Sabbathum non servaret. Occasio de solutis nem captabant, ex eo, quod eorum traditiones, legibus ac quas legi anteponebant, neglexeret; & quod lecusatus, gem aliter, quam ipsi, interpretaretur. De hisce

quætelis c. 7. c. 15. Ioan. 9. Hinc etiam concludebant: disciplinam, & severitatem morum per Christum solui: cum tamen solus Christus legitime perfectissime feruaret.

Mu'culi Porto iniqua est querela Wolfgangi Musculi; suis doct'ribus tale quid accidere, cum docent non esse credenda, que vel per Pontificum decreta, vel Conciliorum sanctiones, vel Monachorum somnia sunt inducta. Iniqua inquam est ista querela. Neque enim vnum damnum, quod Monachorum somniis non credit; neque solum haereticos accusamus, quod Pontificum & Concilio-rum sanctionibus non acquiescant: Sed insuper eos accusamus tanquam diuinae legis violatores; nec hoc modo, verum etiam dicimus, eos doctrina impia diuinae legis auctoritatem tollere. Docente enim eos, qui vere credunt, legis violatione, pœnam non incurere, ut in Epistolam ad Romanos ostendi. At Christus peccatoribus iudicium, Concilium, inferos minatur. Cum autem se, quamvis irascantur, raka, aut fatue dicant fratibus, negent teos fieri, sanc legi i-fringit, qui psam auferunt: cum pœnam, quæ sancta est, non a-gnoscunt.

Legem in-fringit, qui psam auferunt: cum pœnam, quæ sancta est, non a-gnoscunt.

S. 2. Praua vero est, & Libertinis fauer adueſſarōrum haereticis, ut ex Caluino constat, l. 2. instit. c. 7. §. 15. [Quæ vero de maledictione dicuntur a Paulo, non ad institutionem ipsam pertinere, sed solum conſtrin- genda conscientiæ vigorem, conſtat. Non enim foliū docet Lex, sed imperiū exigit quod mandat. Sinon exhibeat, imo si qua in parte ab officio cel- fetur, maledictionis fulmen strigit. Hactratione dicit Apostolus, omnes qui sunt ex operibus legis, esse ex- creatione obnoxios, quia scriptum sit, Execrabilis o- mnis qui non complet omnia.]

Hæc in explicat one Pauli refutant. Hoc solum moneo, ab eo legem tolli, qui conscientiæ confit. in- Lex omni- genda vigorem ab ea tollit. Nisi sit lex mere pœnalis; conscientiæ & illa suo modo conscientiam obliget. Hac tiam finit enim in parte differentes & exhortationes. Itaque git, falsa veris in se Caluini. l. 2. cap. 7. §. 14. [Nunc ergo (inquit) quoniam vim exhortationis erga fidelis ha- ber Lex, non qua eorum conscientias maledictione liget, sed quia pigritia subinde instando excutiat, & imperfectionem vellet: multi dum volunt signifi- care hanc ab illius maledictione liberationem, dicunt abrogatam esse legem fidibus (de morali adhuc lo- quor) non quod amplius illis non iubeat, quod re- clam est, sed duntaxat ne sit illis, quod antea erat, hoc est, ne eorum conscientias peccato & confun- dendo, damineret ac perdat. Et sanc legis abrogationem non obſcure docet Paulus. A Domino quoq; rat à le- fuisse prædicata ex eo apparet, quod opinionem il- gē con- lam de Legi a se diffusa non refutasset, nisi inua- scientias, luisset inter Iudeos. Quim autem non potuerit te- mere sine vilo prætextu emergere: credibile est ab eis ius doctrinæ falsa interpretatione fuisse natum: qua- liter cuncti ferre errores occasionem à veritate sumere conſuetuerunt. Nos vero ne ad eundem impingamus lapidem, accurate distinguiamus quid in lege sit abro- gatum, quid firmum adhuc maneat. Quum restatur Dominus se non venisse ad legem ab eis, sed ad implemandam: nec præteritum donec cœlum ac ter- ra transcant, apicem ex Lege, quia omnia sicut nihil de obſeruancia Legis per summum aduentum detractum iti fatis confirmat. Et merito: quando in hunc finem potius venit, ut eis transgressionibus mederetur. Manet igitur per Christum inuolabilis Legis doctrina, quæ nos docendo, admonendo, obiurgando, corrigendo ad omne opus bonum formet ac comparet.]

Addendum est manere legem, non modo docendo, admonendo, obiurgando, corrigendo, sed conscientiam constringendo, transgressoribus Dei, atq; pœnas

inferendo. Quæ enim dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis.

S. 3. Christus legem feruauit, adeoque perfectissime impleuit. Legem enim animo, verbis, opere sine villa exceptione consummavit. Maxime vero per caritatem perfectissimam, vt monet Tract. 7. in Ioan- ne. n. S. Augustinus, Venerat autem tempus vt impleretur Lex per dilectionem, quia à Iudis non poterat impleri per timorem. Vnde Dominus dicit: Non veni solvere Legem, sed adimplere.

Deinde promissiones exhibuit. Omnis enim Lex, omnisque Prophætia hunc ad scopum tendebat. Denique quod in lege erat imperfectum, sustulit, ornamen- tata adiecit. Gratiam attulit, qua feruari posset, bene interpretatus est, ne præpostera feruatur.

S. 4. Magnus est, & damnable error Caluini, l. Quodam 4. instit. c. 13. §. 12. Omnia mandata esse, quæ Christus mandat, dixit nulla consilia dū taxat. [Age, inquit, calumniam quædam esse dicant, quod antea tradidit, non esse contentos, consilia præscripta à Deo regula. Atqui etiam si taceam, ipsi "Clavis" plus fatis se accusant aperit enim docent se plus one- traditis suscipere, quam suis Christus imposuerit, quoniam "dit, scilicet Euangelica consilia de diligendis inimicis, de non appetenda vindiicta, de non iurando, &c. se fer- uatutis promittant: quibus non sunt communiter astricti Christiani. In eo quam nobis antiquarem ob- tendent? Nulli vñquam veterum hoc veritatem in men- tem: omnes una voce clamant, nullam penitus vo- culam à Christo emissam, cui non sit necessario ob- temperandum. Et hæc ipsa nominatio, quæ si boni "interpretes Christum consuluisse duntaxat nuga- tur, iuſſa esse, nulla dubitatione vbiique docent. Sed "quia hunc pestilentissimum errorem esse supra docuimus, satis hic sit breuiter notasse, ea opinione "Perſuaduntum esse monachismum qui nunc est, quam "etio- merito pīi omnes exercari debent: vt scilicet fingantur aliquæ esse perfectiori viuendi regula, quam ista "et co- communis vniuersæ Ecclesiæ à Deo tradita. Hunc "ſitio fundamento quicquid superstruitur, non nisi abomi- "est ne- nabile esse potest.]

Fraudem hoc loco, & haereticis reprehendo. Frau- dem quidem, quod exempla consiliorum ponit illa, quæ in illa nos quædam dicimus. Diligere enim inimicos, illis offendam remittere præcepti est; non consilia. Quodlibet Vindiictam sibi præstare damnable est, iurare vt Christus prohibuit, nūquam licet; Lex enim iurandi te- stu esse meritatem, leuitatem & peritiam vetat, non omne iur- voluit, iurandum. Haereticis vero, omni vocula à Christo e- non præ- missa necessario obtemperandum est. Solum enim cepit, de voce imperante, non de confulente, & sicut quemque libertati relinquente accipientem est. In primitia Ecclesia, venditis patribus pœnūm depone- bant ad pedes Apostolorum, perfectior illa erat vi- uendi ratio, quam aliorum, qui suis facultatibus vte- bantur; nec mandatum tamen vendendi, & depo- nendi acceperant, sed Consilio id faciebant.

S. 5. Non modo haereticos Catholici hisce verbis refutant, verum etiam illi metalios sectarios conuin- cunt, nempe Anomos, & Antinomos, de quibus l. 5. prela Polit. de legibus tractans egit. Hoc loco Davidis Chrysostomus verba ponere consultum duxi: vt appareat eos in eum, ut confutare socias seetas, vt tamen etiam ipsi à veritate longissime abeant. [Ideo constanter (inquit) ex- plodendis est furor Antinomorum, qui fingunt le- gem in Ecclesia non amplius prædicandam esse. Cum enim in Ecclesia necesse sit agnosci peccatum, & itam Dei, perspicuum est, ministerio legis opus esse; Rom. 3. Per legem agnitiō peccati. Item, Lex iam efficit. Rom. 7. Peccatum nō cognoui nisi per legem. Quod autem disputant Antinomii magnitudinem peccati & ira Dei, nulla alia re illustrius conspici, quam in morte

„ morte filii, ideoque prædicatione legis nihil opus es-
„ se, hæc quam sit utilis conseuenta, haec gravissima
Legis fab. ratio demonstrat. Quod sine legi non potest agno-
lauum, sci, aut cogitari cœla, propterea quam filius Dei mor-
tem subiit, & pro nobis male dictum factus est, nec
u. Christi, magnitudo beneficij Christi, qui nos liberauit a ma-
ledictione legis, factus pro nobis maledictum potest
intelligi. Sed in futatio Antinomorum maxime illu-
stris est hæc concio Christi in monte, Comprehen-
„ s. 6. 7. capite Matthæi, in qua expressis verbis adseue-
rat, se nullo modo aboleret Legem, sed implere. Quæ
sententia ut studiois illutrius fiat, cogitent Christum
„ his quatuor modis implere Legem. I. Quia ipse pro
sua persona est conformis normæ Legis diuinæ, & per-
fectæ est talis, & præstat talem obedientiam, qualem
lex flagit. II. Quia satis facit pro nobis, deriuat in se
Christus, iram Dei aduersus peccata omnium hominum, & per-
impluit, soluit sufficiens uerbo, propter quod nobis donatur
& impunitur iustitia, perinde ac si Legis statu fecissemus.
III. Quia restituit legem in nobis. Effundit enim in
pectora credentium suum Spiritum, qui obedientiam
& conformitatem cum Legi Dei in hac vita inchoat,
& postea consumabit, ut Ierem. 13. dicitur, Dabo le-
gim meam in corde eorum. IIII. Quia sancit & co-
firmit doctrinam Legis & docendo veram ac genui-
nam Legis sententiam illustrat, deterris opinionibus
falsis Pharisæorum, & Monachorum, qui fixerunt
Legi Dei satis fieri externa disciplina, & hanc metiri
ta ex remissione peccatorum, & esse iustitiam coram
Deo, & meritum Vitæ æternæ.

Contra hos errores docet in hac concione Christi
s. 6. statu, Legi Dei nequam satisficeri externa disci-
plina, na, præcepta Decalogi postulare obedientiam non
solum in externo opere, sed in mente, voluntate, &
corde integrum conformitatem cum hac norma.
Suntq. hæc Conciones Christi veræ & propria senten-
tiae iudicij diuini aduersus peccata in genere humano
propositæ, ut agnoscamus peccatum, & iram Dei, &
agamus penitentiam, & confugamus ad Christum
Mediatorum.

Hanc commonefactionem initio recitauit, ut con-
siderent studioi, Ministerium Legis a guens peccatum,
necessario in Ecclesia retinendum esse: & totam expli-
cationem doctrinæ de Lege Dei, quam in locis insti-
tuimus, ad hoc caput illustrandum referri posse: & ut
cogitent accuratis limibus discernenda esse ge-
nera doctrinæ, Legem & Euangelion: hanc concionem
Christi, quæ tribus sequentibus capitulois continetur,
nequam esse vocè Euangeli seu Christi propriam,
sed esse doctrinam Legis, ac ad Decalogum pertinere.

s. 6. Multa contra hæc l. 17. & 18. apud S. Augu-
stum à Fausto Manichæo hic obiciuntur. Nam pri-
mo. Dixisse hoc Christum negat: quin Iohannes, qui in
monte fuit, eius non meminit, Matthæus vero, qui
tum nondum erat Apostolus, recenset. Deinde uero sol-
lute legem, quia nihil taleo faciente Iudei non suscipiarentur.
Tertio, nihil detrahi, nihil addi Deus legi patitur, Deut. 5.
32. Et l. 18. Iam nec se nec Augustinum seruare legem, ideo
Christum abrogasse. Se quidem non credere, hæc dixisse
Christum, Augustino vel seruandam legem, vel Christum
abnegandum.

Quæ etiam l. 19. amplius virgetidem Faustus. Re-
spondet S. Augustinus ad primu. Matthæum potuisse
vera de Christo scribere, et si non adfuit, alioqui nec
Manichæo credendum, ut qui non adfuit, cum à Christo
quo non dicitur. Nos autem, inquit, non propterea dici-
mus non credendum Manichæo; quia dicitur factusque Christi
non interfuit, & longe post natus est: Sed quia de Christo con-
tra Christi discipulos loquitur, & contra Euangeliū, quod co-
rum auctoritate firmatum est.

Ad alterum responderet. Iam illud quam sit infirmum

quis non videt, quod ait, non eum dicere potuisse. Nolite putare, Christus
quia veni solvere legem, aut Prophetas, non veni solvere sed ad-
implere: nisi aliquid tale iam fecisset, ut in hanc suspicionem legem.

posset venire: quia nos negamus Iudeis non intelligentibus vi-
deri potuisse Christum definiorem legis & Prophetarum: Sed
hoc ipsum est, cur ille verax & veritas non potuerit de aliâ lego,
& de aliis Prophetis dicere, quod eos non solueret, nisi de iis, quos
illorum soluere sufficiabantur. Quod bim. etiam satis cōfirma-
tur, quia ibi sequitur & dicit: Amen dico vobis, donec transcedat
calum, & terra, tota vnum, aut vnu apex non transiet de lego,
donec omnia fiant.

Ad tertium libro 18. & 19. responderet. Abrogatam
nō esse legem ceremonialem, sed potius abrogatione Lex cer-
emonialem. Ea Christiani ex lege, & Prophetis non faciunt, monialis
quibus significata sunt ista, quæ faciunt. Ille quippe erant figi, per verita-
tæ futurorum, quas rebus ipsiis per Christum reuelatis & pre-tem imple-
mentatio auferri oportebat, ut eo quoq. ipso, quo hoc ablata fuit, ta est.
lex & Prophetæ implentur. Ibi quippe & hoc scriptum est, da-
turum Deum testamentum nouum, non quale dedit, inquit, pa-
tribus eorum. Populus enim ille pro suo corde lapideo, multa pra-
cepta magis sibi congrua, quam bona accepere, quibus tamen
figurarentur & prophetarentur futura: Sed runc a non intel-
ligentibus celebrabantur, cum autem venerunt & patescata
sunt, que illi significabantur, non iam illa iubentur facienda,
sed leguntur intelligenda.

Vnde nec vana superstitionis succubimus, nec illud Euangeli
capit falsum esse dicimus, nec Christi discipulos nos negamus:
quia ea ratione veritatis, quam pro mea viribus roties exposuit,
non aliam legem, nec alios Prophetas, quam eos quos Catholicæ
tenet auctoritas, non veni soluere, sed adimplere.

Deinde libro decimo uno plurib. exponit. Quo-
modo Christus implerit legem caritate; quodq. nihil
contra Dei præceptum addiderit.

Q V A E S T I O II.

An Christus, cum suam legem conferit ei, quæ dicitur
est antiquis, nouam omnino condat?

s. 1. **M** Agna est inter auctores, & viros doctos
controvæchia. An legi veteri Deus aliquid
addiderit, an vero falsas Pharisæorum traditiones, in-
terpreta. iōnesq; excludit. Nouatores contendunt,
tantum veterum legum corruptiones corrixiſſe. Ita
Calvinus l. 2. inst. t. c. 8. §. 7. [Hunc inquit] quum esse
Legis sensum dicimus, non nouam ex nobis interpre-
tationem ingerimus, sed Christum sequimur, optimū
Legis interpretē. Quum enim Pharisæi peruersa o-
pinione populū imbuſſent, Legem perficere, qui ex-
terno opere nihil aduersus legem perpetrat: huic
periculosisserum errorem arguit: & impudicū mulieris
aspectum, scortationē esse prouuntia: homicidas re-
ſtatur, quicunq; fratre oderint, facit enim reos iudicio,
qui vel ira animo conceperint, reos cōſilio, qui mur-
mutando aut fremendo aliquam offendit animi signi-
ficationem dederint; reos gehennæ ignis, qui conu-
ciis & maledicentia in apertam iram proſilierint.

Eodem sensu Bullingerus: [Et hinc claret duplice esse, Pharisæi
iustitiam, aliam quidē Pharisæicā, ac falsam; aliam ve-
ro Christianā, ac veram, Pharisæica iustitia osili vide-
re ex vitiato & adulterino legis sensu. Hærebant Pha-
risæi in cortice & externo opere legis, ad medullā non
penetrabant, neq; spiritum, & ipsum legis ingenium, collocata
germanū capiebant. Idcirco iustos se esse ait, bittabā-
bant, & legē impleuisse, si nemine occidissent gladio, si
nemine per rapinam, & vim publicā spoliassent suis
facultatib. si concubitu adulterino alenas uxores non
polluissent, breuiter si Legem secundum literæ teno-
re præstitissent: interea vero nullā habebant rationem
fidei: sine & spiritum legis prorsus ignorabant, mente,
& animo coinqutatisimi erat. Ergo quæ se præditos
putabā iustitia, nō erat iustitia, sed hypocrisi potius;
nā in 23. c. apud Matthæū Dominus vobis, ait, scri-

„bæ & Pharisæi hypocritæ, quia similis estis scilicet chris-
tiani, quæ tuis quidem apparent speciis, intus
vero plena sunt offensibus mortuorum, omniisque spuri-
citat. Sic & vos foris apparetis quidem hominibus iuris
isti, intus autem pleni estis fictione, & iniquitate.

Christus §. 2. Mihil est tissimum videtur, quædam ex vetera-
noua que relege Christum tollere, & noua eorum loco repon-
dam addi-
nere. Quædam vero à Pharisæorum corruptelis ven-
dicare, a crede interpretari, & sua de c aratione men-
tem legi slatoris ostendere. Itaq; qui vnam duntaxat
responsionem adserunt, à vero sensu absunt; quod
eo magis miror, quod iam olim inter Augustinum &
Faustum Manichæum tribus libris disputata sit illa
questio.

Manichæi Vrgebat l. 19. Faustus. Aut Christum non dixisse: Non
Mosis legem, &c. aut si hoc dixisset: Debere Augustinum
destruenda. seruare legem, nec soluere, quam non soluisset Christus, aut si
id nollet, non esse discipulum Christi. Addit Faustus. Christ-
sum locutum de præceptis, quia per Enoch & Seth & ceteros
iustos promulgata fuerant. Ut non occides, &c. hæc Christum
adimplere, cum dicit: ne irascamini. Alia: ut dentem pro dente,
destruere. Itaque illa quæ Mosis sunt, destruenda, quæ
veterum iustorum, impleta.

Respondet Augustinus de Ceremoniis, ut supra
dictum. Non seruare eas Christianos, quia iam Christus,
quem venturum nuncib; bant, aduenit. Vnde, in-
quit, quid mirum est, quid absurdum, immo quid non congruum
& consentaneum, si post eum ceſar aduentum, quicquid ideo
fiebat, ut eius prænuntiari aduentum? Figure igitur re-
rum, que ad hoc obseruabantur, ut ipsa eorum obserua-
tione venturus Christus prophetaretur, & que adeo non debent
propterea putari per Christi aduentum non impletae,
quia illo veniente non obseruantur, ut nisi iam per aduen-
tum Christi impleantur, adhuc obseruarentur.

Denique has adeo non obseruari à Christianis,
quia eadem Christus impletæ, nec promittuntur amplius.
Itaque illa ait non soluta, sed impleta.

Præcepta De præceptis morum ita respondet. Illa præcep-
moralia ta Non occides, & similia, non esse per nouam ad-
ditionem adimplata. Ita cap. 20. Primum ab
hunc quaro, utrum illi antiqui iusti, Enoch & Seth, hos enim poti-
ssimum Faustus commemoraret, & si qui alii, non solum aman-
tissimi Moysæ, sed & si qui ante Abraham fuerunt, iusti sunt
præceptis iusti, aut dixerint sicuti fatue. Si enim non dixer-
unt, cur non & talia docerunt? Quod si & talia docue-
runt, cur non admodum vel eorum iustitiam doctrinam
obnoxij que Christus adimpleretur, addendo, Ego autem dico vobis, si
quæsicuti sicuti, aut se quis dicit rachis, aut si quis di-
cit fatue, reus erit vel iudicetur, vel consilij, vel gehenna igitur:
quandoquidem & illi eodem modo vinebant, eodem modo
vivendum monabant? An ignorabant illi iusti frenandam
esse iacundiam, nec petulantem coniugio fratrem esse lacescen-
dum: aut nonuerant quidem, sed ab his se abstinerem non pos-
terant? Ergo rei erant gehenna: quomodo iugur iusti? Pro-
fecto enim nec imperitum rerum ad statim officium pertin-
entium, nec intemperantem audeas dicere eorum fuisse iustitiam, in tantum ut eos faceret reos gehenna. Cur ergo illam
legem, secundum quam iudebant antiqui iusti, hac addendo
Christus impletat, cum eorum quoque iustitia sine istis non posset? An dicturus es, quod præcepta iacundia, & lingua im-
proba, ex quo venit Christus, caput ad iniquitatem pertinere,
antea vero non erat iniquum, vel corde vel ore ista committe-
re? Sicut in quibusdam rebus pro temporum proprietatibus
iustitiae, inuenimus nunc aliquid non licere, quod ante lux-
erit: vel quod ante non licuerit, nunc licere. Non vixque adeo de-
sipit, ut hoc dictas sed etiam si dicas respondebitur tibi, quod se-
cundum istum intellectum Christus non adimplere veneris,
quod legi antiquæ desit, sed legi in iustitiae que non sunt, si di-
cere sicuti fatue, eum apud antiquos iustos non sufficit iustitium:
nunc ita iustum esse Christus voluit, ut quisque hoc dixerit,
reus sit gehenna.

Sententia igitur Augustini est, hic in illis nouam
legem non esse latam. Sed error in eorum confusa-
tum, qui homicidium, non nisi humani corporu inven-
tionem, intelligebant. Dominus enim omnem voluntati
motum ad nocendum proximo prohibet.

In repudio vxoris, noua lex est lata, seu potius antiquissima
relege Christum tollere, & noua eorum loco repon-
dam addi-
nere. Quædam vero à Pharisæorum corruptelis ven-
dicare, a crede interpretari, & sua de c aratione men-
tem legi slatoris ostendere. Itaq; qui vnam duntaxat
responsionem adserunt, à vero sensu absunt; quod
eo magis miror, quod iam olim inter Augustinum &
Faustum Manichæum tribus libris disputata sit illa
questio.

Quædam

admisere. At dispensationem, seu priuilegium Deus dicit:

interposuit propter duritiam cordium Iudaicorum:

quod priuilegium Christus fufiuit, & legem redire-
grauit, non dissoluit.

§. 3. Ex S. Augustino itaque de recentium dispu-
tationibus iudicandum est. Quod enim quidam a-
iunt, Christum se opponere an quis, & Mosaicis. Id
quidem Fausto, non autem Augustino probabatur.

Quam enim Faustus dicebat adimplitionem aliquo

additamento factam, eam Augustinus negat. Sed ait

veteribus quoq; ipsam additionem in fuisse mandatam.

At nunc audiebant Pharisæi d. scipili, Non occides, &

hoc antiquis dictam est. At Christus moneret, calu-
miniose se traduci, quasi legem soluat, cum non modo

manum a cæde contineat iubeat, sed linguam quoq; a

coniugio, & animum a consensu. Existimant nonnulli. Expressi

illa quidem verita in veteri lege, atque adeo ipsam concupiscentiam, sed minus explesce. Verum minor dicitur & ali-
hæc à iuri doctis adferri. Vt enim taceam expressissi-
ma mandata, non concupisces, in veteribus tabulis fuisse, torum v-
constat sane D. Paulum, Rom. 7.7 legitribuere cogni-
luntas.

tionem concupiscentia. Eadem etiam lex impudicos

aspæctus prohibebat. Nec desunt Scripturae verba

quaæ eas peccata esse demonstrent. Addo deniq; dilec-

tionem Dei ita præceptam, ut addinib; possit. Iubet

enim lex ex toto corde diligere.

Nec mihi valdeab; has expositionem veteres abiisse. Vt enim le-

videntur; etiam illi qui alteri sensu existimantur, at-
q; depu-

que in aliam sententiam citantur. Tert. de patient. c. 5. nationum

Merito ergo benedictus, quia & fideli: merito fideli, quia & corrigi pa-

patients. Ita fides patientis illuminata, quum in nationes semi-
tarent, per semen Abrahæ, quod est Christus, & gratiam legi

superduceret, amplianda adimplendeque legi adiutricem suam

patientiamp; præficit, quod ea sola ad iustitiae doctrinam retro

desuffet. Nam olim & oculum pro oculo, & dentem pro dente

repecebant, & malum male sanerabant: nondum enim pa-

tientia in terra, quia nec fides: Scilicet interim impatience

occasionebus legi fruebatur. Facile erat absente Domino pa-

tientia & Magistro. Qui postquam superuenit, & gratiam si-

dei patientiamp; composuit, iam nec verbo quidem lacebere, nec

fatue quidem dicere sine iudicio periculo licet. Prohibita ira,

restricti animi, compressa patientia manus, exemplum lin-

guia venenum plus lex quam amissit, inuenit: dicente Christo:

Diligite inimicos vestros, & malevolentibus benedicite: & o-

rate pro persecutoribus vestris, ut sibi scis Patris vestri

cælestis.

Non aut Tertullianus patientia legem non fuisse. Lex pa-

sed patientiam defuisse, legis adiutricem, non enim tenui-

tanta grata fuit, quantam praesentia Christi attulit: fuit, copi-

llie fane præceptum datum Abraham ostendit pa-

ientia. Tale præceptum quod nec Domino perficitur, & patientiamp;

patienter audiuit, & si Dominus volueret, impleretur. Atq; hoc defuit.

est quod monet Augustinus l. 19. c. 27. contra Faustum.

Vides quam sit alter in telligendum, quod ait, Non se venientem

legem soluere, sed adimplere, scilicet ut non quasi sempli-
ca illa verbis integraretur, sed ut quod litera iubente propter superbo-

rum presumptionum non poterat, suadente gratia propter his-

lex per

missione confessionem adimpleretur opere factorum, non adieci-
to-gram

ne verborum. Fides enim sicut Apostolus ait, per dilectionem o-
b-implen-

teratur. Vnde idem dicit, Qui enim diligere alterum, legem im-
plere.

Istam charitatem quia veniens Christus per Spiritum

Sanctum, quem promissum misit, in manifestatione dona-

uit, quæ sola charitate iustitia Legi posset impleri: pro-

terea dixit, Non veni soluere Legem, sed adimplere.

Hoc

Hoc est nouum Testamentum, quo huic dilectioni hereditas Regni celorum promittitur, quod in figuris veteris Testamenti pro temporum distributione tegebatur. Unde idem dicit, Mandatum novum do vobis, ut vos inuidem diligatis.

Et a. Epiphan. hæc s. 33, contra Ptolomaitas cædem in sententia. Ait enim in hisce verbis, Oculum pro oculo, non esse implicationem, ut Ptolomæus conabatur ostendere, sed eandem ipsam legislationem, qua idem efficeret, quod mandatum Domini. Si quis te percurserit, præbe ei & alteram.

Nec aliud sensit Iren. 1.4.c.27. Qui contra Martionem probat, Christum non dissoluuisse veterem legem, sed impluisse, dilataisse, extendisse. Primo fidem exemplari tradidit. Deinde docuisse facere, non tantum dicere, at Iudei dicebant tantum. Tertio modum p. scribi etiam, ut nempe non veluti serui, sed ut liberi legem seruent, debere autem maiorem, & operosiorum esse libertatis operationem, & pleniorum erga liberatorem nostrum infixam nobis subjectiōnem. Et deum addit. Quia igitur naturalia omnia in lez in precepta communia sunt nobis & illis, in illis quidem initium uno & ortum habuerunt, in nobis augmentum & adimplitionem nostri Te- percepimus. Assentire enim Deo, & sequi eius verbum, & super omnia diligere eum, & proximum sicut seipsum, (homo autem homini proximus) & abstinere ab omni mala operatione, & quacunqueta alia communia viri, que sunt, vnum & eundem ostendit D E V M.

Non igitur in præceptis naturalibus diuersitatem facit. Sed in nobis maiorem gratiam, qua illa seruentur, caritatemque cognoscit.

Nec aliud Chrysostom. 16. in Matth. qui tres modos, quo legem Christus impleuit, recenset. Tertium modum, ait, augmentum, & complementum fuisse. Sed ut malignam suspicionem a se amoueret, quas legem destueret. Ait enim Iudeos cum præuaricarentur legem quotidie, verba tamen immobiliter tenuisse.

Exponit etiam hæc S. Aug. Serm. 10. in monte c. 8. In hac sententiâ sensus duplex est, secundum utrumque tradandum est. Nam quod dicit, non veni solvere legem, sed adimplere: aut addendo dicit quod minus habet, aut faciendo quod habet. illud ergo prius consideremus, quod primo posui. Nam qui addit quod minus habet, non utique soluit quod inuenit, sed magis per faciendo confirmat.

Cum vero addit aliquid, non semper præceptum est, sed consilium, ut singulis locis explicabo.

Q V A E S T I O I.

An nullus apex, aut Iota transbit à Lege?

Ape pars lata est. §. 1. Iota seu יַד Iod, minima litera est, apex, seu κεράτη, qua hoc loco Syris dicitur Sartha non est punctum quale latini supra Iod scribunt, sed literæ membrum seu pars. Κεράτη cornu, antenna, cuiusvis rei eminentia dicitur. Syrum dicitur vel quod superfluat, hoc est, eminent, aut sane quasi סָרְתָּה quod lineam significat, a si dicat, nulla alius literæ lineola, seu ductus peribit. Ceuallierius Caluinianus hoc ex loco probare nititur olim puncta Olim non fuisse in vñi. Cui repugnat Hebræi, qui per apicem fure punctum intelligent literarum fastigia, & eminentias. Minus vere ali literarum abbreviations, auctiæ lineolas literis superponit, nam & illa sunt inuenta nouitia. Elias in præf. Mafoteih. ait inuenta annis 436. à vastatione templi, constat D. Hieronymi tempore nondum vñata fuisse. Mibi certum est, hoc ex loco nihil depunatis possi probari. Nusquam enim illa puncta, seu apices dicuntur Græcè κεράτη, cornua, sed γραῦα, multo minus סָרְתָּה Sartha Syris vocantur puncta, sed lineola portas, & ductus: aut sane exemplum detur, vñi pro punctis Hebrei s vocalibus accipiatur. Omnia

enim huius verbi ad lineas pertinent; nam סָרְתָּה Sarith est lineas ducere, אַתְּרָת Saritha, linea, אַתְּרָת Sertha, apex & אַתְּרָת ſerum seu corona.

§. 2. Perricula est de hoc loco Valentini anorum Valenti-insania. Per Iota decem Aenias significari. αλλα δια nianorum τῶν περιγράμμων τὸ οὐρανόν αὐτὸν δια καμπάτων. τὸ δελiria. πειρατα, πειρατα, τὸ δεινόν τὸ αἰωνίαν εὐαγγελίον μηνόνδα. Ad hanc duas primas nominis ipsius literas hoc est iota, & etiam octodecim Aenias significanter indicari, eodemque modo decem Aenias per literam Iota, quæ in ipsius nomine locum primum obtinet, significari aiunt. atque hoc spectat Saluatorem cum dixit; Vnum Iota, aut vnum apex non præteribit a lege.

Hæc refere libuit, non ut refutarem; nec enim obsoletæ, & ridicula hæreses refutatione indigent; verum ut appareat, dæmonem in peruentis Scripturis semper sibi esse similē. Nam minus repugnat verbis Christi Anomi, Antinomi, Caluiniani docent. Legē iam nō obligare cōscientiam, eius penas electis non timendas. Si enim nihil de lege præterit, totus ergo vigor legis manet, tota obligatio, penæque cum reatu eas violantur: non enim de literis & apicibus, sed mandatorum immutabili firmitudine, & vi Christi loquitur, apices enim quotidie truncantur, & perirent.

§. 3. Quod adiungit: Donec omnia fiant. Duplēcē habere sensum possunt. Nam alii ad legem referunt; tam semper stabilem manere, alii ad legis præstatuē nem; nempe fore ut omnia quæ legibus præscripta fiant, ab aliquibus seruentur, vñque ad mundi finem.

Prior expositio in quibusdam legibus facile intellexit. Promissiones enim legis & minæ omnino complentur. Fidelis est enim Deus, & promissor immobili. Seuerus etiam & iustus, & cum lata est sententia inexorabilis. In matrimonib⁹, quia omnium figuris veritas successit, nullus apex perit, sed rebus ipsis & veritate perfectus est. Quemadmodum exspectatio non dicitur perficere, cum omnia quæ perebantur, & exspectabantur, aduenirentur.

De lege moralis, & naturali omnes nouatores interpretantur. Donec omnia fiant. [Sed quid est omnia? legis fieri, inquit Caluinus, vñque ad minimum apicem? videmus enim quantum à perfecta Legis obseruatione distent homines, etiam qui Spiritu Dei sunt regeni. Riespondeo, istud fieri, non referri ad hominum vitam, sed ad solitam doctrinæ veritatem, ac si diceret. Nihil esse fluxum in lege, nihil temere positum: ideo fieri non posse, ut inde vna litera euaneat.]

Non recte Caluinus. Quamvis enim Christus ostendat legis stabilitatem; tam tamen probat à consequentibus; nam vñque ad mundi finem fideles hac norma, vitæque regula vñtentur, atque ex gratia cordibus infusa, quæ legis sunt facient, cum eas Iudei præuaricentur. Firma autem lex est, cui se omnes fideles, vñque ad consummationem saeculi accommodant. Nam quis ille sensus est. Iota vñum, aut apex non præteribit, donec omnia fiant. εώς ἀπὸ τοῦ γένεται. Quæ sunt illa, quæ fient? Non est lex ipsa; illa enim iam à principio lata est. Legis igitur impletio est. Quod si sensus est. Non tolletur apex de lege, donec omnia fiant, hoc est, lex firma manebit; nihil ad tem facit. Si vero dicit. Donec omnia fiant, hoc est, si lex maius conferantur, & penæ irrogantur, ut Daniel nec ergo Tossanus interpretatur, minus quidem absurdæ ex omnis eius ponitur textus, non tamen sufficienter, cum Christus vigor, indicet, penes legem manere obligationem, directio nem, vigorem. Hunc in modum Chrysostom. 16. in Matth. explicat. Quod dicit, eiusmodi est; Impossibile est, legis decretæ non perfici. Nam minimum quod eius oportet impleri: quod certe fecit ipse, omni illam diligenter, curaque seruan-

seruando. Nec vero id ipsum simpliciter posuit, sed ut auditorem excitarer, aique ostenderet, perfectorem se introducere disciplinam. De leg's gitur impleione vñque ad finem loquitur, cuius nulla pars est, quæ non aliquando ab aliquo perfecte seruata sit, semperque vñque ad finem facili seruanda.

VERVS 20.

Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum. Qui autem fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum.

QVÆSTIO I.

An hinc recte concludant Sectarii nullum esse peccatum veniale?

§. 1. R Esondide hoc loco in defens. Bellarm. l. 1. c. 12, contra Pareum, libro quem merito de crudelitate Caluinisticæ appellauit. Verum ob al'orum obiectiones uberioris hoc loco respondendum est. Omnim̄ quidem illa est argumentatio. Violat peccata an tio minimi mandati excludit regno cœlorum; minimortalia? ma igitur peccata sunt mortalia. Ita Caluinus l. 2. c. 8. §. 59. [Vtina (inquit) reputarent quid sibi velit illud Christi dictum, qui transgressus fuerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, nullus habebitur in regno Cœlorū. An ex eo numero non sunt, dum legis transgressionem ita extenuare audent, ac si digna morte non esset? Atqui oportuerat considerare, non simpliciter quid præcipiat, sed quisnam sit ille qui præcipit, quia in qualicunque mandato ab eo Legis transgressiuncula eius autoritati derogatur. Iestat. An illis parum est Dei Majestatem vñlā in re violari? quicquid Deinde si suam in Lege voluntatem exposuit Deus, dispergit, quicquid Legi contrarium est, illi dispergit.] Atque hæc hunc in modum Calu. hoc loco insinuat. Daniel est malum. Tossan. alii. Responderat Bellarm. & Patrum auctoritate responsione firmauerat. Non dicit, qui soluerit, sed qui soluerit & docuerit sic homines, non excludit qui otiosum verbum dixerit, sed quine gerit esse peccatum, ociosâ loqui. Ita Hieronymus, & Augustinus de Sermone Domini in monte l. 1. Altera corundem solutio, minima vocari, non quorum violatio minimi sit criminis, sed quæ seruata minimè perficiant, ut non adulterabis, & cætera de genere hotum, perfectiora enim tradidit Dominus. Tertia D. Chrysostomi, minima vocari modeſtia causa à Christo, illa peccata ne que ipse adiecit. Denique illa non iraci, non raga, gare esse non fatue dicere esse eiusdem mandati gradus. His peccata, sensus Bellarmianæ responsionis.

Minima magnum, Illi obiiciunt Pareus pag. 152. [Primo. Etsi præcipue est pecca, falsis doctribus, legis diuinæ depravatibus ibi mitum.]

„ netur, eandem tamen ponam deinceps ad quo quis legis transgressores extendit, non dicit: nisi abundaverit doctrina vestra, sed iustitia vestra, ergo non solis depravatoribus, sed violatoribus exclusionem minatur. 2. Insulsum est, minima vocari non occides, & similia, nam etiam illud: non concupisces, hoc pertinet. 3. Alia glossa est absurdior, quia Christus non addidit noua mandata, sed vetera vindicavit a corruptelis. Minima vero mandata vocat quadam mimesi, nam Mosaicam Legem suis deo reuertit, postponet. 4. De gradibus nodum astringit, non soluit: Totum enim mandatum

tum violatores regno cœlorum excludit, ergo & omnes gradus. Totum enim mandatum prohibetur: nushi homicidii, gradus mandati prohibent species homicidii, omne autem homicidium tam in genere, quam in specie excludit.]

Excep obiectionem in hunc modum: Non melior igitur patrum, quam Bellarmini conditio, eorum glossa, insulæ, absurdæ. Caluinistarum sola, palato facit, & aribus expositio, Ne temere tamen aſtentur, omnia probemus.

Ad. 1. Ag'illis verbis Dominus, de doctrina deprautoribus. Nam toto illo capite, non modo doctrinæ Scribarum & Pharisæorum perstringit, sed etiam doctrinæ corruptionem, & his ipsis v. bis hoc eum agere, non tradunt modo orthodoxi, quos Pareus odit, verum etiam Magistri eius, quibus insicis contradicit.

Sed obiicit: De vñt & morib' etiam postea tractat cum ait, Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam scribarum, & Pharisæorum. Respondeo id verissimum esse, nec negamus etiam improbos mores regno cœlorum excludere. Qui soluerit vnum de mandatis, & cuius iustitia non abundauerit plnsquam Pharisæorum, damnationis sententia percellitur, non tamen ideo non agitur prioribus, de facto doctrinæque coniunctim soluentibus, posterioribus, de solis factis, non doctrina. De doctrina prius, de factis deinceps agitur, de factis vero enoribus, nam quorum iustitia par etat iustitia Pharisæorum, hypocritæ aut flagitiosissimi, non leibus obnoxii. Cum ergo iungantur à Christo facta & doctrina, non debent à nobis se iungi.

Nunc etiam hoc addo. Hier. Auguſt. l. 1. de Serm. Domini in monte, c. 16. & 17. Chrysost. hom. 16, in Matth. Greg. l. 19. in Iob. non modo ita interpretari. Sed etiam vi verborum coactus Caluinianos, Verba Caluinii Danielis Toss. fuit. [Et sic docuerit homines, Ergo nincne licet impune soluere legem, modo quis non doceat. Respond. soluere legem hoc loco significat conagi de remi de ea loqui, illam eneruare & male interpretari: quod nominatum fiebat à Pharisæis, quos expref-“bus, ut ex sequenti versu appetat: Ideo non libet tantur à pena violatores Legis, in genere: verum hoc loco peculiare iudicium denuntiatur falsis doctribus & interpretibus. Ac si debant quidem Pharisæi in Cathedra Mosis, quatenus lex in templo & Synagoga libetur. Sed rursus illam soluebant & eneruant falsis suis interpretationibus, omnia in externa quadam obedientia collocantes.]

Quin & Wolfgangus Musculus expresse idem afferit, ut Pareo maior cum suis, quam nobiscum sit contentio. Verba sunt. [Ista conclusionis vice ex præmissis inferuntur, & cum primis doctores regni cœlorum concernunt. Non enim simpliciter dicit: Quisquis soluerit vnum ex mandatis hisce minimis, minimus vocabitur in regno cœlorum. Quis quis autem fecerit, hic magnus vocabitur. Sed utriusque ad partem addit: Et docuerit. Videtur autem haec conclusione partim respicere ad id quod dixit, ne existimat, tis quod venerim ad destruendam legem aut Prophetas: pattiſ admonere discipulos, quæ doctrina pariter ac vita perfectio a doctribus requirenda sit in regno cœlorum: id est, Ecclesiæ a noui Testam. Quasi diceret, Longe alia perfectione vita & doctriæ nra opus est doctribus in regno cœlorum, quam à scribis & Pharisæis præstari videtis: tam videlicet ab est, ut venerim ita annuntiare regnum Dei, ut diuina legis veritatem ac vigorem eneruem. Affirmo enim vobis, minimos fore vos in regno cœlorum, si scribatur more vel minimis legis mandata solueritis, & sic docueritis homines.]

§. 2. Ad 2. & 3. Cum reprehensionem SS. Patrum fine

siue argumento contingant, nihil est quod responderemus. Duo errores eius hoc pertinēt. Nam primus, cum dicit: *Ex mandatis veteris Legis, est etiam illud: Non concupisces.* Ergo etiam qui solute mandatum concupiscentia inordinatis motibus subiicit, vel deliberatis, minima erit in regno celorum: Ille, inquam, iam supra refutatus est.

Alter error de legibus nouis à Christo non lat's, à Vorstio, aliisq; refutatur & alterius disceptationis est.

Ad 4. *Quis sit gradus, non intelligit.* Species homini dii non sunt gradus, abit, gradus enim sunt quibus eo peruenitur, suggestio, motus primus, deliberatio, ira, indignatio vel expressa, contumelia, nutrans voluntatis in cedem acclinatio, plena consentio, occasio- nis cura, cedes. Itaque tota ratiocinatio quam im- peritia fecit, d' *Cusca est.*

Verum in illa expositione ut solidissima persisto. Agi de illis quæta mandatum minimum soluunt, ut soluendura esse doceant. Qui enim ociosum verbum dixerit: non ille ideo aeternum damnabitur, sed si quis ocio sum verbum ita dixerit, ut peccatum esse neglet: ille enim hereticus est. Atque hoc est, quod Nazianz, dixit, *εἰ μετὰ τὸ θεόν μετανοεῖ*.

§. 3. Aliam solutionem ex Caluini commentario deducere hand difficulter possumus. [Porro minima legis mandata vocat ex sensu hominum: nam etsi non idem omnibus inest pondus, sed, dum inter se conseruntur, alia aliis minora sunt: nihil tamen minutum censere fas est, de quo præcipere dignatus est celestis Legislator. quantum enim sacrilegium est quicquam contemptum accipere, quod ex sacro eius ore prodierit? Nam hoc modo in ordinem cogitut eius Maiestas: quare ubi minuta præcepta vocat a Christi species est concessionis.]

Sine dubio sacrilegum est, contemptim accipere, quod ex facto Dei ore prodierit. At vero non contemnitus ea mandata, quorum violatione minima peccata patrari dicimus; sed mortalia, & semper mortuorum ignium rea negamus. Itaque si sensus est. Qui soluerit, id est, contemptum accepit minima Dei mandata, minimus erit in regno cœlorum, non sit inter nos pugna. Si quis enim exigua se culpa astringi existimet, ociose loquendo, aut immoderate dicendo, in Dei aeterni contemptum, iam mortale crimen est, non actionum ipsarum turpitudine, sed impietas, qua Numen spernitur. Imo adiutoria, si quis ad Dei contemptum referat, ut studia literarum, ambulationem, cantum, mortalis delitati reus est. Quod si igitur quispiam ista diuelle- e conetur, non tamen inde confecerit, soluere minima mandata crimen esse, sed cum superbo & profano Dei contemptu soluere, id deum esse inamabile.

VERSUS 21

Dico enim vobis, nisi abundauerit
iustitia vestra, plusquam Scriba-
rum, & Pharisaeorum, non intra-
bitis in regnum celorum.

Q V A E S T I O L

Quæ sit iustitia Pharisaorum?

Infusio S. 1. **V**eram iustitiam non fuisse Pharisaeorum o-
Pharisaei- stendit è regno ccelorum exclusio. Qui f-
rum fuc- quis enim vere iustus est, in regnum ccelorum ad-
ta. mittitur.

Itaque non indicat eiusdem generis esse iusticias
Apostolorum, & Pharisaeorum, gradu distinctas;
Adami Conzen in Euang. Tom. I.

sed omnino diuersas, Analogia quadam similes, vti sunt res verae, & umbraticae. Atque ita accipendum est, ut res verae, dictur enim de eo quod redundant, & supererent. Ecclesiast. c. 3. *καὶ οὐκέτι οὐδὲν ἐστὶν ἀπόλυτον, οὐδὲν ἀπόλυτον οὐδὲν ἀπόλυτον*, quid amplius habet homo praeumentum? *Περιέστως* est egregius, excellens. *οὐδὲν μέτρον*, qui praestant alii, quod idem indicate Syrum *תְּהִימָה* Thither, ab Hebreo *תְּהִימָה* lethet.

§. 2. Considerat Pareus argumentationem, & concludit priore versu de doctrinâ & operibus ag-
disiunctim; nempe hanc partem eo pertinere, vt o-
stendat, si quis minimam legem violet, minimum esse
vocabundum in regno colorum. de violatione igitur a-
gitur non de doctrinâ.

Verum res ipsa clamat aliud. Dixerat, eum qui v*e* iustitia num ex minimis violauerit, & sic docuerit, mini-*Phariseo*num vocandum in regno ccelorum. Hinc deducit rum celo*Phariseos* non intraturos, quoniam soluerent mini-*excludi-*ma, & sic homines docerent: ac consequenter nec tur. ipsos Apostolos intraturos, nisi eorum iustitia esset pr*ae*stantior iustiti*a* Phariseorum. Qu*ae* iustitia erat operum externorum, non animi; deinde docebat qu*ae*dam impia, vt non honorandos parentes, deci-*mandam* mentam & anetum, & relinquenda graui-*ora* legis. Verum ex his etiam contra Pareum docent eius colleg*a*, de doctrina, non modo operibus *Phari-*seorum Ch*ristum* loqui.

[Nempe Aretius *comment.itu* cap. 5. Matth. v. 22
trumque coniungit. Censuram Christi iam audi: *cc*
duas habes iustitiae species & duplicita mandata, di- *cc*
uersum & nouum, imo inauditum Christi iudicium *cc*
est. Magna magnis debentur, Phatiseorum iustitia *cc*
non habebit magnam compensationem, imo nullam *cc*
habet: ergo magna non est ista iustitia, & quia nullam *cc*
habet laudem, sed comminationem peccatum, vera *cc*
non est, iacet ergo opinio magnae iustitiae, & eo cau- *cc*
satur iudicium ipsorum de magnis mandatis, & par- *cc*
uis, coniunctur mali Doctores, ex malis opera- *cc*
toribus: mali vero operatores ex destituzione pra- *cc*
mii. Quæ sit igitur parua docuerunt esse, illa reuera *cc*
magna sunt, & quæ magna prædicarunt, illa reuera *cc*
parua sunt; Imo etiam pugnantia cum mente legis- *cc*
latoris.]

Imo ipse Caluinus iam ante Pareum confutarat. Verba eius hunc in locu ita habent. [Perstringit Pharisaeos, inquit, qui maculam Euangeli doctrinæ aspergere mol ebantur, quasi esset legis dissipatio. Hac de quidem non disputat, sed tantum breuiter ostendit, nihil minus in eorum animis regnare quam legis celum. Ac si dixisset, mihi se infestos esse simulant, quia nolint violari legem: at tamen ex eorum vita appearat quam frigide legem colant: imo quam securi illudant Deo, dum se laruatæ ac fictitiæ iustitia apud homines venditant. Sic plerique interpres. Sed vi de annon vitiosum docendæ genus magis insimulet, quo populum imbuerant Pharisei & Scribiæ. Nam hunc legem Dei restringerent tantum ad externa officia, discipulos suos, quasi Simias, ad hypocrisias forabant. Non inficior æque perperam, imo detetius iuxisse quam docebant. Ideo libenter fucosam falestiu[m] ostentationem cum peruersa doctrina complector. Quod tamen præcipue in hanc inueniatur Christus, ex sequentibus facile patet, vibilem repurgans à prauis eorum commentis, suæ putat restituit, in summa, quod illi à scribis inique obtinuerunt fuisse diximus, in ipsis valide retorquet. Vite, inquit, quam dextri sint ac idonei legis interpres: iustitiam enim fabricant, quæ ianuam cœlo- in præcinctu suis cinti orbibus.

rum praeditat illis cultoribus.
§. 2. His ex verbis solide demonstrat Bellarminus
1.3. de iustit. c. 12. Neminem sine speciali reuelatio-

*Salus ex
operibus
dependet.*

ne de prædestinatione certum est. Nam cum dicitur; *Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum & Pharisæorum, non intrabit in regnum cœlorum*, ostendit pendere salutem à conditione operum. At concedunt aduersarii non esse villam certitudinem, si pendaat salus à conditione operum: non igitur certa est. Non agit vero hic de sola iustitia imputativa; Sed illa quæ criminibus sit opposita, & ut ait *Wolff*. *Mulculus, quæ sit cuique propria*. Sine iustitia vero, & operibus bonis neminem induci in regnum cœlorum docet, ex hisce verbis *S. Augustinus*, de fide & operibus c. 26. de ciuitate Dei l. 2. c. 9. contra Faustum l. 17. c. 5. Contra literas *Periliani* l. 2. c. 61. Ex quo omnino certissime constat, opera ad salutem requiri, nec esse maiorem salutis, quam operum certitudinem.

Huius argumento responderet Pareus varie lectione 282. anno 1614.

1. Calumniam Bellarmini esse, cum dicit, Calvinistas confidenter affirmare, sè de salute, & vita æterna esse certissimos. *Neque enim Confidenter affirmamus, nos esse certissimos* (quo modo nos omni tentationum & dubitationum alia exemptos præsumeremus), sed fidenter affirmadenter, sed mis. nos & quos fideles, ex fide præmissa gratia, diuina fidenter *Spiritus Sancti virtute posse ac debere esse certissimos salutis a certus est*, quantumvis hac certitudo infirmatibus carnis saepe *Calvinismus perturbata vacillat*.

Verum nescio, quomodo fidenter affirmat, & non confidenter, nec enim hic aliam significationem inuenio: neque enim Bellarminus ait ita eos esse confidentes, vt non tententur. Bellarminus ex Calvino didicerat, præsertim l. 2. c. 2. 24. *Non debere nos dubitare, non posse alternare spem, & metum non esse fiduciam, quæ desperationi cedit*. Fatetur tamen fides interruptiones fieri. Mihil hic querere fas est. An tum cum dubitationi, in dubitatio- timoti, interruptioni fiducia certissima certitudo ce- tenone est. dit, adhuc maneat certitudo in dubitante? Nam de desperante non loquitur, cum satis superque dubitatione fiducia frangatur. Deinde docet Pareus ad Rom. pag. 691. b. 10. q. B. & alibi, *enzyx Papisticam esse desperationis officiam, & barathrum inferni*. *Esse argumentum Antichristi*, pag. 744. a. & esse vestibulum inferni, cum fide non posse confidere, pag. 1073. Si igitur in *Calvinismus non est villa enzyx*, hoc est, animi hæsitationis, quæ assensum continet, quo vacillat, & vt inquit Calvini fides interrupitur, summa est confidentia. Ita quidem eorum dicta non coherent; verumtamen vere Bellarminus Calvinianos confidenter affirmat; se esse certissimos, cum non modo dubitationem, sed *enzyx* excludant, dicantque esse infeini barathrum?

Dubitans
Pareo est
in barathro
in inferni.

2. §. 4. Negat tandem Pareus: *Prædestinationem pendere à conditione operum, itemque salutem, quod prædestinatione non sit facta propter opera, & salutis non detur propter opera*.

Verum ad hunc locum nihil ille, nisi hoc: *Christus non suscepit regnum cœlorum à conditione operum sed Pharisæorum hypocriticam iustitiam damnat, discipulis meliorem in Euangeliō reuelatam commendat*. Ita falso ille. Nam præter hæc etiam ostendit salutem ab operib. pendere. *Nisi iustitia vestra, inquit Christus, superabundauerit, non intrabit*. Non modo illis iustitiam commendat, sed ita commendat, vt dicat æternam vitam pendere à iustitia, quæ abundet plusquam Pharisæorum & scribarum. Ne hic queritur; an pendaat, aut quomodo pendaat prædestinatione ab operibus. Sed an pendaat certitudo salutis, à certitudine operum: *Hoc Bellarminus disputat*: hoc Pareus dissimulat. Tantum assertit ordinem via esse opera ad coronam, non easam. *Coronam non pendere à conditione operum, sed ea ante se prærequirere*. At vero hoc Bellarmino vel nimis est. Sic enim ergo sit. *Corona ante se opera prærequisitum, sed an*

opera præcedant, non est certum; ergo nec an secura- *pendens* *corona*? *Corona enim pendens ab incerto præ- requisito, non est certa* *Bona autem opera esse neces- *non est in- *corona*** *saria ad salutem non efficie dam, sed non impedi- *dam* *concedit Pareus lectione 283.**

§. 5. Tandem ad hunc Syllogismum Bellarmini, quem p. Pareus format in hunc modum: *Qui non posse certe statuere se facturum omnia opera illa, quæ Christus fieri iubet, is sine reuelatione suæ certus esse non potest*. At nemo potest illud. *Igitur nec istud, respondere conatur*.

[Negat enim maiorem, tum quia non omnia illa bona opera, quæ Christus fieri iubet, omnibus sunt necessaria; alia siquidem sunt propria aliquorum, alia communia, de quo suo loco, tum quia certitudo salutis & electionis non ab operibus, sed ab operum causa, hoc est, à fide præmissionum diuinatum pèder. *Iam fides studet quidem omnia præcepta facere; si ve- *Salutis* *ro* *re* *potest* *quidem* *labimur* *omnes* *veniam* *delictorum* *à* *Deo* *à* *fide* *promissam* *petit* *in* *Christo*, *certòque* *imperat*. *Si iugi- *tur* *fides* *incertitudine* *salutis* *ob* *defectum* *aliquius* *vel* *aliquo* *operum* *non* *vacillat*, *vel* *salutem* *potest*, & *debet* *non* *vacillare*. *Atq; scadue* *satis* *ex* *data* *hypo- *thesi* *evidenter*, *non* *concludit* *quod* *avdacter* *minabatur* *ur*, *At* *vero* *improbâ* *responione* *argumentum* *admit- *biliter* *corroborat*: *Nō enim dicit Bellarminus omni- *bus* *omnia* *facienda*. *Sed* *vis* *argumenti* *est*, *in* *ver- *bi** *Bellarmini*. *Cum* *nemo*, *ip* *lasciat* *aduersarii* *te- *stibus** *certo* *statuere* *possit*, *se* *facturum* *illa* *omnia* *bona* *opera*, *quæ* *Christus* *fieri* *iubet*, *non* *posse* *certum* *esse* *de* *salute*. *Hic* *fraudem* *eulogio*: *Pareus* *omisit* *illa* *verba*; *ipsi* *etiam* *aduersarii* *testibus*. *Nam* *revera* *ar- *gumentum** *aduersariorum* *est*, *quo* *probant* *ex* *operi- *bis** *neminem* *de* *electione* *certum* *esse*. *Nemo* *enim* *icit*, *an* *omnia* *ope* *a* *facturus* *est*, *quæ* *Christus* *fieri* *iubet*, *betab* *ipso* *de* *cuius* *certitudine* *agitur*. *Hac* *enim* *re- *st** *etione* *propositio* *intelligenda* *est*. *Stolidum* *enim* *erit*, *si* *dicam*, *nō* *posse* *me* *certum* *esse* *ab* *operibus* *de* *salute*, *nisi* *statuere* *possim*, *me* *omnia* *facturum*, *quæ* *Christus* *fieri* *à* *me*, *aliisq; iubet*: *Quæ enim* *ope* *a- *lii**, *non* *mihil* *Deus* *imperat*, *ea* *ad* *meam* *mihil* *salutem* *non* *sunt* *necessaria*, *nec* *omissa* *eam* *impedit*. *Atq; ille* *sensus* *est*, *Calviniani* *dogmatis*, *non* *posse* *nos* *de* *operibus* *esse* *certos*, *quæ* *nobis* *imperata* *sunt*.*****

§. 6. Cum vero ipsum conscientia coagueret refugium hoc nullius esse momenti, aliam responsionem adiungit, multo nequorem. *Hoc* *quidem* *locum*, *secum*, & cum veritate deponunt. *Secum* *quidem*: *Quia si* *fide* *dependet* *certitudo*, *ergo* *à* *fide* *actuali*, *dependet*, *non* *habituali*, *iuxta* *Pareum*. *Si* *à* *fide* *actuali*, *ergo* *ab* *ope* *re*. *Fides* *enim* *est* *opus*, *vt* *spes*, *vt* *caritas* *actualis*, *dependet*. *Est* *etiam* *illa* *opus* *à* *Deo* *præceptum*. *Ita* *que* *redit* *ea* *dem* *difficultat* *argumentum*. *Qui* *non* *potest* *certo* *statuere* *se* *fidem* *præmissionum* *semper* *feceruntur*. *De* *ide* *qua* *semper* *bonis* *operibus* *studeat*, & *omnia* *præcep- *tum** *facere* *studeat*, *si* *vero* *labatur*, *se* *veniam* *delicto- *rum** *à* *Deo* *peritum* *in* *Christo*, & *imperaturum*, *ritudo*, *nec* *ob* *operum* *aliquorum*, *vel* *allicius* *defectum* *fide* *vacillatum*, *is* *non* *potest* *certo* *statuere*, *se* *esse* *ex- *ele** *torum* *numero*. *At* *nemo* *potest* *illud*: *ergo*. *Maior* *est* *aduersariorum*. *Nam* *certitudo* *salutis* & *præ- *destinationis** *pendet* *à* *fide*, *deinde* *à* *fide*, *qua* *est* *ope- *rum**, *à* *fide* *qua* *veniam* *petimus*. *Hac* *enim* *om- *nia** *complectit* *et* *aduersarii*. *Minor* *vero* *evidens* *est*. *Sienam* *certitudo* *pèder* *à* *fide* *operum* *causa* *præ- *ceptorumq; faciendo** *um* *studio*, *in* *delictis* *veniam* *perit*: *ergo* *non* *potest* *esse* *certus*, *nisi* *certus* *si* *se* *habere* *fidei* *hac* *omnia* *nunc* *operantem*, & *semper* *operaturam*. *Ergo* *non* *potest* *esse* *certus* *de* *salute*, *nisi* *pariter* *certus* *si* *de* *operibus*. *Altera* *igitur* *man- *dat**, *quod* *altera* *negat*.

Cum

Victoria

*Cum veritate etiam pugnat. Ait enim: Certudo
salutis pender a fide promissionum diuinatum. Ita
vero? Quae sunt illae promissiones? Aestimo, quibus
salutem creditibus Deus pollicetur. Quid illa fides?
Aunt illi. Certam fiduciam vitae eternae. Ilia certudo
certudo, qua se quispiam electum esse statuit, est fides
promissionum. Fides ergo promissionum pender
a fide promissionum. Vnde admirabiliter eadem res
pender a semper ipsa. Et Caluinianus de electione cer-
tus est, quia certus est. At profecto aliud Christus
indicavit, dum comminatur exitium eternum, ni-
ciorum iustitia sit abundantior, quam scribarum et
Phariseorum.*

Atque hoc argumentum ex Piscatore Calviniano
conferatur. Loquitur, inquit, hic Dominus proprius
dei iustitiae inhaerente, quæ constituit in bonis operibus:
ut patet tum ex collatione, cum iustitia Pharisaorum,
cum ex sequente declaratione præceptorum Decalo-
gi. Quare non putandum, hichaberi sermōnem de
iustitia iumenta, quæ constituit in iudicio Dei.

„ initia imputati; quia committimus in iudicio Dei.
 „ Et deinde in obseruatione; [Et si nemo per iusti-
 „ tiam inhaerentem siue per bona opera metri potest
 „ vitam æternam: tamen illam nemo consequetur, nisi
 „ qui vero illius iustitia, & quidem vera, studio fuerit
 „ prædis. Vera autem iustitia inhaerens est, quia con-
 „ formis est Legi Dei recte intellectæ, ac prouinde qua-
 „ non est contenta operibus exteris, sed itudor purita-
 „ ti internæ, vt felicit cor purum a prauis concipi-
 „ fecerit; & contraria imburum sine cera dilectione Dei &
 „ proximi: sicut colligitur ex declaratione præcepto-
 „ rum decalogi, quam hoc loco Christus tradit.

Vbi omnia effugia excludit, cum ait: Neminem cō-
secuturum vitam aeternam, nisi vera iustitia studio
fuerit praeditus. Ex quo consequitur, non posse esse in
quopiam certitudinem electionis, nisi in quo certitu-
do illius studii fuerit, sed cum inter multos, & horribi-
les lapsus, hoc studium elanguerit, cum omnia futura
in incerto sint; non potest quisquam sine euclatice
Dei confituisse, sc̄ habere semperque habiturum stu-
dium se uandorum Ei mandatorum. Quod in ad-
ulterio Caluinianis, & latrone dum cupiditate inflam-
matus agitur, intelligi non potest, nequum esse.

Claudam insigni sententia D. Augustini, quia iustitiam Pharisaeorum à nostra magis interuerso dispe-
scit. lib. de fide & operibus c. 26. *Qui enim dixit: nisi quis
renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non intrabit in regnum ce-
lorum: ipsa etiam dixit, Nisi abundauerit iustitia vestra super
scribarum & Pharisaeorum, non intrabit in regnum celorum.*
De illa quippe ait: *Scriba & Pharisei super cathedram Moysi
sedent: quia dicunt facite, qua autem faciunt, facere nolite.
Dicitur enim, & non faciunt. Ergo iustitia eorum est dicere, &
ita dicere, non facere: ac per hoc nostram esse volunt abundantem super
non iustitiam illorum, dicere & facere:*

Quin &c in cunctis sensibus Bullingerus, non dum
omnes nequitia sinus artesq; edocet. [Simil autem
per fidem datur nobis spiritus Christi quo regenera-
tur. Regenerati vero operantur opera filiorum Dei,
ambulantes in caritate, quæ legis est perfectio: non fâ-
louis & externe sumitantes religionem, nam quæ fa-
cunt, exanimo faciunt, & scient Deum ipsum cor,
spiritum, & intimam hominis requiri. Ergo ex animo
Deo ferunt. Et talis quidem est iustitia Christianorum.]

Quid vero alia querimus, ipse nostra interpretationis item diuidat Augustinus l. de Baptismo cap. 21. contra Donatistas. Sicut autem bono catechumeno baptismo deft ad capessendum regnum colorum si male baptizata vera conuersio. Qui enim dicit, nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non intrabit in regnum colorum; ipse etiam dixit, Nisi abundaverit iustitia vestra plus quam scribarum & Phariseorum, non intrabis in regnum colorum. Nam ergo ne secura esset iustitia Catechumeni, dictum est, Nisi quis renatus fuerit ex Adamo Concen in Ecano, Tam I.

VERSUS 22.23

Audistis, quia dictum est antiquis,
non occides: qui autem occiderit,
reus erit iudicio. Ego autem dico
vobis; quia qui irascitur fratri suo,
reus erit iudicio.

Q U E S T I O N I.

Quoniam ira hoc loco prohibetur?

§. i. IN Gracis plenisque est: qui irascitur temere ~~et~~ scire
sine caus. quod etiam Syrus interpres re-
tinuit; nempe ΝΥΡΙΣ Ιχ., apud Chrysostomum legi-
tur, & Augustinum in Serm. de hisce verbis. Hieronymus
tamen negat in melioribus libri haberi. Atque
ita S. Augustinus l. i. retract. c. 19. Illud etiam melius intel-
leximus postea, quod scripsum est, Qui irascitur fratris filio. Co-
dices enim Graci non habent sine causa, sicut hic possumus est:
quamvis idem ipse sit sensu. Illud enim diximus intuendum,
quid si irascitur fratris suo, quoniam non fratris irascitur qui pec-
cat fratris irascitur. Quis ergo fratris, non peccato irascitur, sine
causa irascitur.

Negat ergo in Græcorum l̄bris haberi, vt & Hieronymus. De sensu tamen conueniunt. Itaq; probandi non sunt nouatores, qui suis libris allinunt. vt Chrysostomus, Beza, Piscator alii. Neque enim verius siora, in quibus meliora exempla habuerint, quam Hieronymus, & Augustinus. Facile autem ex glossa marginali in textum interpretare posuit.

Non omnino
ira tollens
§. 2. Non tollitur omnis ira, sed ut sit D. Chrysostomus, intempestiva. Neque enim ira, aut alia passiones, ut stoici docunt, malorum sunt. Est ut in diuum, ita & ira quadam perfecta, Psal. 138. Perfici odiu oderant eos. Deo ira fratrebitur; & Christus circum spexit iratum. Itaque ira illa qua Dei zelo, & iustitiae causa irascimur, quaque virtus non homines odimus, non prohibetur.

Secundum cupiditas iniqua vindicta, alienatio q[ui] a persona: *Ira venia*
§. 3. Duplex autem ira potest hoc loco intelligi, le peccatum
Venialis & mortalis. Multi mortalem interpretantur. & aliqui
Multi Veniale, idque auctore S. Chrysostomo, do mortale
Hanc interpretationem Bellarminus sequitur, i. de q[ui]f.
amissione gratiae & statu peccati. *Quod arinet ad primum, Triplex i-*
Marthai quinto sic legimus: Qui irascerit fratri suo, reus erit irae
iudicio; qui dixerit raca, reus erit concilio; qui dixerit fatue,
reus erit gebema ignis. Hoc loco non resipi Dominus prae-desti-
nationem, neq[ue] discutat, quid posuit, aut velit diuinam misericordia;
sed res ipsa diuidat, & peccatorum mensuram. Facit
autem tres gradus in crudia, yrum eius, que non leuis est, vt in
vocem nullam erumpat: Alterum eius, que paulo grauior est,
non tamen perhentis, ad aperitum conuictum: Tertium eius,
que grauissima est, & manifestum conuictum partit. Quamvis
non posuit interdum iracundia interior est, grauissima, & ta-
men dissimilari exterior: nibilominus ordinaria, quo est ma-
ior, eo se magis prodit, & ideo Dominus leuisissimam iracun-
diam vocat eam, que non manifestatur vlo signo exteriore.

Huic interpretationi se Pareus opposuit lect. 28.
Concedit veniale non dictere respectu prius ad statu
ad relatione ad misericordiam Dei, ad Bellarmine
verba sic resonet:

[Nec relatione ad misericordiam Dei? Hoc blasphemum est, quia tollit misericordiam Dei, absque qua-

Peccatum „ ne cœli quidem, vel Angeli satis mundi: nedum hominiale „ minis peccatum veniale. Misericordia Domini quod vnde esse „ non consumit sumus: exclamat Propheta: Extra misericordias igitur, quid nisi consumit, peccatum consumens? „ Pergit: nec relatione ad statum renatorum: „ Et hoc falso: extra regenerationem enim nulla fides. Sine fide quicquid fit, peccatum est, mortale est. „ Nihil igitur veniale extra statum renatorum. Sine fide impossibile placere Deo. Ergo sine fide impossibile est, peccatum veniale confitui. Probacionem pollicetur Primum ex Scripturis. Tum ex definitionibus Ecclesiastis. Deinde ex doctrina Patrum. Postremo ex ratione:

„ Enthymema igitur Parci hoc modo conficitur. Si peccata essent venialia sine relatione ad misericordiam Dei, Deus non esset misericors. Secundo. Sine misericordia Dei nec cali, nec Angeli satis mundi sunt, ergo nullum peccatum hominum est sine relatione ad misericordiam Dei veniale.

Veniale Reponsione opus non est alia, quam negatione consequentiae; nam sequentibus satis probat Bellarmus natura sua esse venialia. Deinde quomodo Dei misericordia tolleretur, si quedam natura sua absq; ea essent venialia? An non manet diuina misericordia ingens ignoscendi materies, cumulus maximus, quem indies committuntur mortalium? Tertio. Non agnoscis misericordiam praeservantem a Mortalibus & venialibus? Quarto, An non ipsi venialibus natura sua eluet misericordia condonans, et si enim natura sua venialia sunt, ut pœnam aeternam non mereantur, si ne misericordia tamen non remittuntur, colestis enim pater non modo cum enorium delictorum aeterna supplicia condonat, verum etiam cum minusculis filiorum erratis clementer indulget, misericors est.

At absq; misericordia Dei, nec cali, nec Angeli mundi sunt.

An hinc sequitur nullum hominum peccatum esse natura veniale? Quid celorum & Angelorum macula, ad hominum peccata vel venialia, vel Mortalia? **Angeli** An hoc vis dicere, celorum & angelorum omnia peccata sunt mortalia, (nam cœlorum nulla sunt peccata) **quomodo** non possunt hominibus esse aliqua venialia? **non mundi** Sed non loquitur de peccatis demonum Scriptura, **de coram** sed Angelos negat esse mundos in cœlo peccatum eius, **Deo?** Angelos, in quam Santos. An ergo Angeli peccata habent mortalia, ne misericordia illorum sit veniale? An dicimus beatorum Angelorum peccata secundum iustitiam mortalia; Secundum misericordiam venialia? Alia in his connexione fingi non potest. Quæ igitur mens Scriptura est? Nullam vel cœlorum, vel Angelorum esse mundiciem, si ad immensam purissimam diuinatis puritatem conferatur, multo minus humana natura, etiam in primis iustitia innocentia degensis, nec tamen cali, Angelis, primi patentes, egebant misericordia peccata non imputante. Itaque illa dicuntur non munda, ut dicuntur non esse. Ad id enim collata, quod est ens per se, ens infinita perfectionis, sunt omnia, quasi non sunt; & omnia, mundissima, quasi non munda, nec tamen ideo naturalium statum immunditia, vel culpa arguitur, sed immensum, quo a munditate creatrice distant, interuallum ostenditur.

Extra regenerationem nulla fides, at sine fide impossibile est placere Deo; recte sane; Quid tum? Ergo sine regeneratione non condonantur peccata. Esto. Ergo nulla sunt natura venialia. Negatur consequentia. Natura venialia, nec tamen natura, sed Dei misericordia, & penitentia regentur remittuntur. Expendamus illud: sine fide est impossibile placere Deo. An sine actuali, an habituali? Sine fide actuali impossibile est placere, ergo semper opus actuali fide, displicebis, quocunq; momento desieris actualiter fiduciari. An sine habi-

tuali? Ergo ex antithesi habitualis fides sufficit, ut placeas Deo, ergo est fides iustificans.

Deinde quicquid sine fide est, peccatum est. An sine actuali? ut si quis ego largitione pecunia subveniat, nec actuali fides iustificiam habeat, peccet mortaliter? At hoc absurdum est. Si quicquid sine fide habituali peccatum est, ergo quod cum ea sit, si ex se opus bonum sit, non est peccatum? Ergo fides habitualis imputatur ad iustitiam. Nullo ergo effugio evadere possunt, ut illæ ipsæ Scripturæ, & tabulæ, quas in subdium proferunt, non sint sibi saeptoribus aduerteræ.

§. 4. Argumentum Bellarmini in hunc modum concludit. Manifestum coniunctum facit reum gehenna ignis, *Dum conat per hoc peccatum mortale. Iracundia sono vocis expressa, sed sicutur ad malum coniunctum non pertinet, facit reum Concilij, id est, peccatum non constat, an mereatur gehennam. Quorsum enim cogeretur sit dignum Concilium ad discernendum, num aliqua culpa, gehenna ignis gehenna, punienda esset, nisi quedam peccata leuiora essent, quam vita aliquam pœnam merentur? Rursum iracundia, que nullo signo extinguitur, non facit reum Concilium, sed iudicium, hoc est, non constat an mereatur aliquam pœnam, an nullam. Leuitus autem illa pœna cum non sint gehenna ignis, consequitur temporaria esse.*

Caullantur aduersarii, & Parci imprimis. Depravata verione uti Bellarmine. Verum iam ante ostendi Graeca olim ita habuisse; Deinde Calinus in commentario nostra verione vñus est: atque adeo etiam Lutherus omisit exx. Quod vero ait barbarum esse, reus iudicio, Legat Valentinius Gentilem, de Vetus re latinitate veteris versionis, tam facile interpretetur non defensu more Graeco loquentem, exx. in xxi ex. sc. cusabit, quam suam incertam accusabit.

Pergit ille, 3. *Animæ qua peccaverit morietur. Ezech. 18.*

4. *Omne ergo mortale.*

4. Matth. 5, v. 25. *Homicida reus est iudicij, id est, mortaliter delicti: ergo iudicium indicat grauem pœnam.*

5. *Ob omne iracundia genus reconciliationem ab aduersario quartare iubemur, secundum aeterno carcere multandi, ergo omnes illi gradus mortales.*

Ad quæ respone o. ad 3. Ezechiel de graibis peccatis agit, quæ v. 6. 7. 8. & seq. enumerat. Sensus ergo quæ anima quæ morte dignum crimè admirerit mortis. taliter.

Ad 4. Non eodem modo accipi iudicium in Scripturam, iudiciale dicte ratione, cuius finis tam ab soluto, quam damnatio rei. v. 22. ita accipiendo docent certa duo membra, diversissimas pœnas habentia.

Ad 5. Non omnem genus iracundia reconciliationem cu aduersario requirit. Verba v. 3. sunt. *Ego cōsentiens aduersario tuo, evocav, vel convicav, ut noster legile vivatur, & probat Beza, qui interpetatur, sed in gratia, & fac ut sis amicus. Nec monet (inquit) tantum, ut anima bene relimus aduersario, sed ut cū eo trāfigamus: quod fieri si ipso collocutus recūcilemur. Ex quo loco sic aduersarii cōincidunt.*

Verbu 25. aduersarii comprehendunt vult omnem genus iracundia, & ideo dignum esse carcere, h.e. damnatione aeterna. At Chrysostomus quoddam iracundia genus excludit, ergo illud non pertinet necessario ad carcere aeternum. Assumptum probat. Tantum intelligitur illud iracundia genus, quod requirit amicitia. Non enim per collocutionem, & transactionem, cum aduersario iracundio redintegrationem. At non omnem genus iracundia reconciliationem te reconciliationem exigit. Quis enim si labita effusio exasperat, si minima ira cogitatione pulsatus fuerit, si levissimo veribulo quasi offenderit, ad exigere transactionem sub aeterna damnationis pœna tenetur? Non omnis igitur hoc pertinet iracundia. Superest de נָתָר עַשְׁׁוֹ Ralchagh, raga, reka diceret, sed monitus a suis errorem Beza correxit, correctum exemplar defuit Bellarmine; priore enim vñus est, & quod inuenit vitii, non tacuit.

§. 5. Etiam

VERVS 24.25.26.

Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ad altare, & vade prius reconciliari fratri tuo; & tunc veniens offeres munus tuum.

QUESTIO I.

Quanam sit reconciliatio obligatio?

§. 1. Optime sensum expressit Syrus; si recordatus fueris, fratrem habere contra te animos, & non est occitum aliquam. Hac igitur reconciliatio non est ne-cessario querenda, cum frater iniuria se affectum cufare, nescit, posset enim exasperari. Deinde non hic agitur de condonanda iniuria, sed de latisfaciendo offensis: quanvis eadem sit lex condonandi iniuriam sibi illatam, & latisfaciendi laesam.

Lex igitur est posita vniuersis: Inuriæ veniam petere. Mea est potestatio, inquit Hier. l. 2. contra Pelag. c. 4. vi non habeam aliquid contra fratrem meum, vi autem ille aduersus me habeat, aut non habeat, in illius voluntate consilii. Quid ergo faciam si ille reconciliari noluerit? obsecrabo, gena? sed audire contemnet. An obtuso reconciliatio nolentem in ius amicitia traham? Ecqua est maior ini- tio amicitia, quam amicitias necessitate sociare? neque enim dixit: roga cum ut tibi concilieris. Sed reconciliare primum fratri tuo; & sic offers munus tuum ad altare, non quod impossibilia Deum praeceperit: Sed in tantum patientia culmen ascendit, ut prope impossibilia pro difficultate nimia praeceps videatur, ad destruendam sententiam tuam, qua scribis facilia esse Dei mandata. Hoc vero omnibus sacrificis & holocaustis est præstantius. Ideo sacrificium ad tempus est omittendum, ut caritas sanctificatur.

§. 2. Lex illa naturalis est; Nam si retum, famæ, Obligatio corporis detrimentum inuitit, compensare tenetur. reconciliatio. Si coniunctum dixit, retractare, veniam petere: quæ tunc est quidem res ut necessaria est, ita humanæ arrogantiae naturalis ardua, quæ odisse, quos læsit, constanter assolet; Nam inimicos estimat, ideoque vltores, quocirca non esse expedit.

§. 3. Nec modo qui ituriā attulit, reconciliatiōne petere; sed etiam qui passus est, ignorare peccatum, & ex caritate diligere. Ita D. Thom. 2. q. 25. art. 8. & 9. ligendā. Ex Aug. l. 1. de doct. Christ. c. 22. Vide omnes in D. Th. interpres. Proximotum enim nomine comprehenduntur.

2. Inimicus proinde beneficia, & amorem re ipsa inimicū exhibendum. 3. Si inimicus occurrat, non tenetur quem ille occidendum dicit, alloquia ut salutare: Nam hoc tale signum est causam inimicū ritatis, quod omnibus proximis non solet exhiberi: non semper nec ergo tenetur inimico.

4. Multæ tamen occurrent circumstantiæ, qui inimicū bus illa caritatis non fieri indicias sunt demonstranda, sepe salutarius. H. 3. Ut si tandem,

QUESTIO II.

An illo præcepto, Non occides gladii usus me- gistratui imlibeat?

§. 1. Ita quidem Anabaptistæ, sed eos omnis anti- quitas orthodoxa, & hæresis iniquitas simul condemnauit. Occidere enim propria auctoritate ne- mo potest. Magistratus à Deo gladium accepit. Et le- gislator, qui dixit: non occides, etiam dixit: Maledicō non finis vivere, ille adulteros lapidari, homici- da sanguinem fundi im- perauit.

Adami Conzen in Euang. Tom. I.

§. 5. Etiam singula carpit. Reum esse Consilij, græce τον δε Συνδρι, seu confessus diuini non potest esse pœnam ambiguum mereri. Quid enim absurdius, quam Deo iudici ambiguum esse, quod peccatum, quam pœnam meretur?

Respondeo. Ambigua profecto non est calumnia adaelteranti, quamvis absurdum. Non dixit Bellarminus. Ambiguum pœnam mereri, non dixit Deo iudici ambiguum esse. Etiamen hoc si dicaret, culpari non posset. Cum toties Scriptura ad pœnam Deum querentem, disputantem, consultantem inducat. Non quod omniscia natura, cui rerum ordinatissima series ad motum usque puluisculi præsens est, dubia hæsi- tatione de iure, vel euentu deliberet, sed ut nostra nos peccata estimare & discernere valeamus. Attentos ergo nos esse illa ciuilium iudiciorum à Christo pro- polita imitatio monet. Coniunctum docet esse mortale: Si verbo leuiore insonuit iracundia, iam omni- quo quidem peccatum est, sed non continuo mortale, quale vero, Concilium aeterna sapientia discutit. Si tacita fuit ira, iudicium Dei vel leuem vel g. auem, vel etiam nullam esse culpam decernit. Hoc ergo iudicio stat, ead: t. reus. Srationem occupans motus, nullum crimen erit, alias magis minususc pro delibera- rationis matuidate, & vindicta, qua appetitur, grauitate.

Aduersarius idem sentit, & dicit, sed furore cæcus, qui omnia Bellarmiana carpebat, obstinat, dicit & à se aliquando veritatem eum pœnitit. Pag. 9. 4. Eſe varius gehenna cruciatus, de quibus fruſtra Concilium non habetur. Humanitus loquitur Dominus dei iudicio. Cur non re- torqueat B. llarminus: Quid absurdius quam Deo iudici ambiguum esse quod peccatum mortale, quos gehenna cruci- tū inveniatur. Quid responderet Bellarmino, sibi reponsum putet.

Constat ergo iudicio Dei, sed diuinitus loquendo, non constat humanitus loquendo. Constat Deo, sed quasi non constet, loquitur, ut cōstet & nobis. Quorum tandem haec? Ut sic verba Domini ex glossa Cal- uniana explicemus. Reus erit iudicis, id est, gehennæ, reus erit Concilii, id est, gehennæ, reus erit g. gehennæ ignis, id est, gehennæ grauissimæ. Quā vero cum graui peccato attribuit gehennam, in leuioribus, aliam pœnam nominando, non eam negauerit, quæ soli grauiori decernitur. Curenim non uno verbo, omnia minima parua, mediocria, magna, maxima, inferis delegavit?

Sunt diuersæ gehennæ ignis: quia coniunctum illo igne punitur, & sine dubio homicidium, quod est grauius coniunctio. Non tamen de iia simplice id Domini asserit. Si enim nullum est peccatum non dignum gehennæ ignis, cur eam soli dicenti, fatue, delegant: De Raca, & Gehenna, quia alius locus est pro- prius, agere nunc supereractum est. De Concilio, Sy- nedio, vide Maldonatum nostrum, & Baronium.

QUESTIO III.

An illo præcepto, Non occides gladii usus me- gistratui imlibeat?

§. 1. Ita quidem Anabaptistæ, sed eos omnis anti- quitas orthodoxa, & hæresis iniquitas simul condemnauit. Occidere enim propria auctoritate ne- mo potest. Magistratus à Deo gladium accepit. Et le- gislator, qui dixit: non occides, etiam dixit: Maledicō non finis vivere, ille adulteros lapidari, homici- da sanguinem fundi im- perauit.

Adami Conzen in Euang. Tom. I.

Ut si id inimici dignitas, Dei gloria, proximi instru-
gio exigit. Nam reuera, si amicūm ante alloquio ex-
cipiebas, si lūtationem antuerterebas, nunc post-
quam inimicus factus est, nihil horum f. cis, te ipse
vulciferis. Genus enim vindictæ est, oculis auersari, al-
loquio non dignari.

Imo grauis est, sed vera sententia Sylvestri, verbo,

Caritas. Mortale crimen esse, si inimicus cum aliis,
Mortale & qui amici sunt occurrit, illo præterito, cæteros fa-
liliando, lūtare. Nam & scandalum est, & causa inimicitæ
non salu-
tare in-
mitiæ.
roborandæ noua exoritur, & vindicta grauis su-
mitur.

5. Si Reipublicæ beneficia conferantur, cuius
membrum est inimicus, non debet ille excludi.
Excludi-
communi-
bus benefi-
cij non de-
vulcifi-
cium.

6. Pari constantia docent inimici pœnitentis,
Pœnitenti-
ignoscen-
dum.

Nam reuera mandatum est naturale serio & fin-
cere veniam postulanti ignoscere. cum enim volun-
tas hominum mutabilis sit, cum indies pœnitentia, &
eum peccati pœnitentia, non posset societas humana
conse uari, nisi lædantibus mutuo læsi ignoscant.
Ira Sylvestri verbo caritas. *Bannes* in q. 26. *Valentia*. cæ-
teri. Hoc pulcherrimus est Fabiani canon. d. 90.
Vi si quis ob iniuriam illatam contristatus oblatam satis-
factionem noluerit admittere, grauissimis ad id panis
adigatur.

8. 4. Poteſtamen etiam, qui ignouit, ius suum
persequi, non vindictæ, sed iustitia studio, ut si
quis infamauit proximum, delicto ignoscere, fa-
mam reponere oporteret. Famam enim qui negligit,
cruelis est. Quin ille qui infamauit, etiam non
reponet, non contio: estituere tenetur.

Quod si omni modo satisfactionem offerat leſo,
Lūsatisfa-
cienti non
est inten-
denda.

ille qui fecit iniuriam, a diu in iniuriarum intende-
re non potest iniuria aſſectus: quia quicquid imperio
iudicis facturus est, id sponte faciet, maiore pœnitu-
de ne, & caritate. Hoc autem caritas exigit, ne si-
ne causa lites intendas. Improbis enim hominis
est, debitus per lites recipere, quam vltro obla-
tum malle.

Id solum video controuerti inter aliquos, an leſo
post satisfactionem a lædente acceptam a iudice
petere valeat, ut qui læsi, puniatur. Eorum qui id
licere arbitratur, ratio est. Qui læsi iniuste non
a personam modo, sed Reipublicam etiam lætit. Caius
enim dum Titum vulnerat, non modo Titio obno-
xus est, verum etiam Magistrati, & Reipublicæ,
cuius leges violavit, scandalum ciuibus obtulit:
Cum vero iure merito possit a magistratu puniri, i-
mo ob pacem & concordiam publicam, eum Magis-
tratus punire tenetur; non videtur delinqüere,
Titus, si id quod iustum, & Reipublica est vi-
tio procurat. Quod etiam alteri cui libet concessum
est. Alioqui iusprudorum malitia licentiose opti-
mum quemque premet, venia fecunda, & certa
impunitatis.

Alii fieri posse negant; nam omnino satisfactionum

est Titio, reconciliatio enim plena est: amare igitur

Caium, ei consilere, non accusare deber. Nec Re-
publica aliter, quam in Titio læsi est, cui cum satis-
factionum sit, etiam Reipublica satisfactionum censeri debet.

Denique id videtur pœnitentie deberi, ut qui arti-
bitrio læsi se subiecit, ne ab alio magistratu mul-
teretur.

Accusatio Mihi videtur aliquando eiusmodi accusatio con-

pœnitentis cedi posse, ut Metaphysice & speculatice, non sit contra

periculosa. caritatem, communiter vero periculosa esse iudico.

Fundamentum est notum, & consensu omnium
firmum. Priuatorum iniurias ad Rem publicam per-
tinere. Eas posse à Republica puniri, quamvis privati
omnia remiserint, accepta satisfactio non.

Etsi enim in Titio solo læsi est, vere tamen ad le-
ges, ipsamque societatem iniuria pertinet, cui per
exempla pœnaru[m] eiusdum est obuiam.

Hinc cum suo iure sancte, pieque re sp[irit]u publica vtratur,
non video, cur non id petere possit Titio, simo modo
sincero animo agat, nullo odio, aut alienatione, seu
cupiditate vindictæ, si nullum scandalum in Cato, a-
liisque consequeatur, si pure iustitiam, tranquillitatem,
Reipublicam emendationem Cai, ob oculos ponat, que cum
non nisi in perfectissimis conueniant, ordinarie per-
iculosa, illa censetur accusatio, & argumentum esse so-
let, non bona fide in gratiam redit. Priuatis enim af-
fectibus publicum bonum obtendi solet.

§. 5. Hæc omnia non modo calumnias hæretico-
rum abolen, verum etiam impiam de certitudine &
operibus hæreticū elidunt. Si enim Deus hominis in-
iniuriosi sacrificium ne ad aram quidem admittat, nisi *salutis*
eo ad altare relieto, eat, & reconcilietur fratri suo, *hinc illa*
certe pendet à reconciliatione sacrificii acceptatio, er-
go & salus eius, qui se reconciliat; Sacrificium e-
nimi iniuriosi ob odium persona repudiatur, nec nisi
persona grata redditur, admittitur. At illa sine recon-
ciliacione cum fratre, non potest Deo reconciliari, er-
go nec ad regnum admittu, quomodo enim in adop-
tionem, & hereditatem accesseretur, cuius munus
ab altari repellitur?

Quis enim dubitet in cœlum admitti volentem, o-
potere reconciliari fratri suo?

Hinc eodem modo de incertitudine salutis con-
stat. Nemini enim de fide constat, nisi peculiari reue-
latione, se nulli iniuriam facturum, aut statim se re-
conciliatur, nec sine ea tamen conditione adi-
potest regnum cœlorum. Quomodo igitur sola fide
salus acquiritur, si a sacrificio repellitur, qui iniuria
non satisfecit?

Commendat igitur caritatem, & necessitatem re-
conciliationis imponit, ut monit D. Chrys. Duo sunt,
ut certe ego arbitror, que per ista & designat & conficit. *Natura*
Vnum quidem, quod rite iam dixi, ostendere scilicet volens
quod honor maxime charitatem, & hanc acceptissimum esse
sacrificium ducat: absque ista vero nec illud profecto suscipiat.
Aliud vero, quo irrefutabilem quandam necessitatem recon-*Natura*
ciliationis imponat. Qui enim iussus est non prius munus offerre: re-
re quam reconcilietur offensio: etiam si non ob proximæ chari-
tatem, saltem ne sacrificium maneat imperfictum, currere ad
contristatum iubet, inimicisque dissolure. Propterea &
dilecta carita memoravit, terrens illam videlicet a sacrificans.
Cum enim dicitur, relinque munus tuum: non ibi restituit:
Sed intulit, ante altare, rursum ab ipso etiam loco horrem
iniurias: & Vade: nec tantum dicit Vade: sed adiunxit:
prius: & tunc veniens offer munus tuum: per omnia iſta si-
gnificans, quia per aliquas inter se inimicities dissidentes, ne-
quaquam mensa illa suscipiat. Audiant hi qui sacra certi mysteriis
initiati, cum inimicitiis ad communionem altaria acci-
dant. Audiant etiam illi qui nondum initiati sunt. Nam
ad ipsos quoque habet aliquid sermo iste communis. Offerunt
namque & ipsi munus & hostiam, orationem dico & ele-
moniam. Quod si nec ad altare, nec Eucharistiam
sumendum accedendum est, nisi reconciliatione fa-
cta, penderque fructuosa sacramenti sumptio, ex
reconciliatione, multo magis æterna Dei frui-
tio, charitasque fratris charitatem, pacemque re-
quirit.

§. 5. Deanimō vero illa reconciliatio est accipien-
da, si accedi fratrem iusta causa prohibet, ut August. reconcili-
l. 1. Serm. Domini in monte cap. 10. *Abemur er-ius siſſi*
go illatrum munus ad altare, si recordati fuerimus aliquid ad-
uersum sit.

versum nos habere fratrem, munus ante altare reliquere, & per-
gere ac reconciliari fratri, deinde venire & munus offerre. Quod
si accipiatur ad literam, fortassis aliquis credat ita fieri oportet,
si praeſens frater sit. Non enim diutius differri potest, cum
munus tuum relinqueretur ante altare subeari. Si ergo de abſen-
te, & quod fieri potest, etiam trans mare conſtituto aliquid ta-
le veniat in mentem, absurdum eſt credere ante altare munus
relinquendum, quod post terras & maria pererrata offerat Deo.
Et ideo proſus intro ad spiritualia refugere cogimur, ut hos
quod dictum eſt sine absurditate poſit intelligi.

VERVS 26. 27.

*Esto consentiens aduersario tuo cito-
dum es in via cum eo; ne forte tra-
dat te aduersarius indici, & index
tradt te ministro, & in carcerem
mittaris. Amen dico tibi, non exi-
es inde, donec reddas nouissimum
quadrantem.*

QVÆSTIO I.

Quis aduersarius sit?

§. 1. Hieronymus, deinde Maldonatus, & Bellar-
minus variis interpretationes referunt. Orig.
h. 35 in Luc. Itemque Ambr. Euthym. & Theo-
phyl. in 12. Luc. Hier. Ep. 8. diabolum esse interpre-
tantur, quod miror sensisse Græcos cum sit εὐοϊῶν be-
nevolos, non quam autem cum dænone amicitia in-
eunda sit. Veris tamen interpretatio fuit, etiam apud
Tert. l. de anima. Eodem modo refelluntur, qui car-
bunculos, ut Athanas. q. 62. & Iuuenius, aut peccatum in-
telligentur.

Alij aduersarium esse Dei legem, cui consentire
necessit. Ita Aug. hom. 1. de verbis Dom. in monte,
hom. 3. in libro 50. homil. Eam quoque habent Hier.
Bonavent. Bern. serm. 85. in Cantica.

Aduersarius Mihi verissima videtur, quæ est Amb. l. 7. in Lucam
trist. qui & Hilarijan. 4. Aduersarium esse, quem læsimus, qui
nobis litem intendit, quo cumpacem inite iubemur,
dum in via huius vita ambulantes ad indicem tendi-
mus. Paulo aliter auctor reg. breviorum interrog. 222.
Quis est aduersarius vniuersus que nostrum quomodo cū co-
ſentientes erimus. Responſio. Præcise hoc in loco Dominus
aduersarium illum appellat, qui aliquid nobis conatur adi-
re eorum, qua ad ius nostrum pertinent. Porro illi consentien-
tes sumus, si præceptum Domini illud seruamus. Qui vult te-
cum iudicio contendere & tunicam tuam tollere, dimite ei &
pallium, & in omni huiusmodi re ad eundem modum.

Qui bonum Angelum interpretantur non longe
ab hac sententia abeunt; ille enim eum quem com-
missum habet, ab iniuria vendicat. Causa cur hanc ve-
ram patem eſt contextus & verba. Contextus, quia
quemadmodum eum qui deteriorem causam habet,
prestat pacisci, & componere litem, ante iudicis sen-
tentiā, ita quoque qui fratrem laſit, cumque accusa-
torem sibi apposuit, siue vere vindictam poscat, siue
factum ipsum, & in iuria clamet vtilionem, dum vinit,
satisfacere debet, siue grandis sit, siue patua iniuria,
imo omnino abunde & largiter satisfacere; ne ad ex-
tremum quadrantem cogatur.

Verba deinde dicantur; nam vocatur αὐλίδην, & quod
proprius de eo dicitur qui nobiscum litigat. Syrus vo-
cat בִּיהֵל דִּינָךְ, Bihel Dinach Dominum liz tue, seu,
habentem litem tuam. Cui Græcus nos vult esse εὐοϊῶν
Adami Contra in Euang. Tom. I.

τοι benevolos, Syrus ait, sis οὐλίδην, Mathaue δεδε-
rabilis cum adulterario, iubemur autem proximum di-
ligere, iniurias latifacere, alia exemplaria habent εὐοϊῶν, consentiens.

QVÆSTIO II.

*Quid sit ultimus quadrans, & ubi
soluntur?*

§. 1. **Q** uadrante in Græcum vocat καρδιά, nomi-
ne latino in Graium usum translato. Lucas
minutum vocat. Quarta pars assis eſt, teruncius, vel **Quid qua-**
triuncius dictus, ita Beda, Franciscus Lucas alij. Sy- drans, dra-
rus interpres oīāam vocat, οὐλίδην Schema. Græchma, obo-
corum haec eſt computatio, Drachma eſt obolorum lus, Chal-
4. obolus 4. quadratum, πεντηκοστον. Quadrans cuius
continet duos Chalcos, Chalcus duos minutis. Itaq;
quadrans octo minutis habet. At Syras obolus di-
vidunt in octo minutis, & octauam partem vocant al-
ſir, quæ minima eſt, & indivisibilis; nam dimidiam
hordeacei grani partem pondere adæquat. Hoc ergo
indicit ad minimum teruncium omnia persoluenda,
nihil remittendum.

§. 2. Duplex vero de solutione eſt interpretatio.
Quidam enim de illis qui apud inferos aternas pen-
dunt pœnas accipiunt, qui non sunt exituri donec
soluant extreum quadrantem, quem quia nunquam
soluent, nunquam egredientur. Quia quidem in sen-
tentia eſt Augustinus, & nonnulli recentiores.

Plerique tamen de minutis peccatis, quæ in purga-
torio expiantur, explicuerunt. Eorum expositionem
Bellarm. amplectitur l. i. de purgatorio c. 7. Tert. l. de
anima. c. 17. Cyp. l. 4. Ep. 2. Orig. 35. hom. in Luc.
Euseb. Emyssenus hom. 3. de Epiphani. Amb. in c. 12.
Luc. Hier. hoc loco. Bern. de obitu Humberti. Theodo-
dor. Decum. in commentario. multique ali, ex quo
probatur, eos omnes cum hunc locum de purgatorio
acciperent, purgatorium eſt credidisse.

§. 3. Hanc interpretationem confirmat, non mo-
do auctoritas tantorum virorum, sed etiam contex-
tus, adeoque ipsum argumentum. Nam cum ponit
particula Donec, duo semper adduntur, quorum Donec
alterum fieri necesse eſt. Ut cum dicimus: *Et non sicutis a-
cognoscet ebat cum donec paperit primogenitum. Quamvis non liquidus
sequatur, postea cognovisse, hoc saltet confitetur, pepe-
tuisse primogenitum aliquando.* Sic & illud: *Sed a de-
cim meis donec ponam inimicos tuos scabellum pe-
dum tuorum.* Non ideo postquam inimici politi fue-
rint, non sedebit, sed tamen sequitur, fore ut inimici
sub pedibus ponantur. Ita hoc loco, licet ex particula
donec immediate non colligatur exiturum aliquando,
alterum tamē consequitur necessario, fore ut sol-
uat vltimum quadratum, οὐλίδην εξ αντανακλα-
ſionis. seu ut Syrus,
οὐλίδην vltimum. Est enim comparatio illius, qui in
purgatorio dissoluitur bitum cum eo, qui in carcere
detinetur, vltimum solutus quadratum. Augusti-
nus sermone in monte illa ita dixerit, ut neget se adi-
mere diligentiore tractationem.

Nos duo hinc certò pro fide antiqua colligimus. Ex hac in-
Primum dogma illud de purgatorio fuisse antiquissima
interpretatio in Ecclesia, a nullo Catholico vlo vñquam tē-
tione purgatorio reprobatum. Deinde improbat eſt Caluini, gatorum
Danielis Tofani in mentiendo audaciam, qui dogma disimus
illud recentioribus imputant. Sed ipsam bestiam au- olim cogni-
diamus. tum.

§. 4. Caluinus hunc in modum in Catholicos in-
tuebitur. *Ceterum plusquam ridiculi sunt Papistæ,
qui in perpetua loci huius allegoria purgatorium suū “Patru-
nus” fabricant. Nihil aperiunt eſt quam Christum de bene-
hagat, uolentia inter homines colenda dislerere. Illis nulla “ſiqua”,
teligio eſt sine pudore verba eius perticerere, & in ſen- “culpa eſt.*

sum prorsus extaneum torquere, modo in doctis sum cum facias. Sed quoniam longa refutatione indigni sunt, uno tantum verbo ostendam quam pudenda sit corum inscrita. Aduersarium singunt esse diabolum. Atqui fideles suos ei beneulos esse Christus iubet. Ergo ut Purg. eorum suum iuentant Papistæ, diabolicos amicos & fratres esse oportet. Quadrantem esse quartam partem assis nostrum est. Hic autem pro tercio vel minuta alia pecunia capit, quemadmodum etiam ex Luca patet. Iam si cauillis age & libeat, hinc quoq; refellitur insulfitas Papistarum; nam si Purgatorium semel ingressus, nunquam inde exibit donec soluerit ultimum quad antem, sequitur irrita esse quæ vocant pro mortuis viuorum suffragia. Neq; enim a lios admittit Christus qui satisfactione sua debitoirem absolvant, sed dilecte ab uno quoque solutionem eius quod debet exigit. Quod si iniuriae sunt Missæ & reliqua piaciuli, quantumvis ferueat ignis purgatorius, frig. bunt tamen sacerdotum & Monachorum culine, quorum in gratiam tanto studij ardore pro illo pugnant.]

Nobis quidem satis esse merito poterat tantorum patrum doctotumq; consensus, ut huius expositionis seu laudem, seu culpam penes veteres esse ostenderemus. Sed tamen ut appareat inanis, cum maiuscula in-lectione, iactantia, rem videamus.

In Papistas accusat martyres

Respondeo igitur primum, ut malam causam pessime agat, personas eum mutare, ne scilicet, ne contra Tertullianum, Cypriatum, Hieronymum actionem non recipient populi. Cum vero Papistas nominat, necesse est eum patres a Bellarmine citatos inter Papistas recensere, illis impudentia peruerteri verba Christi; & purgatorii fabricandi affingere.

Respondeo deinde. Interpretationem, quæ aduersarium singit diabolum, non esse Papistarum recentium, sed Tertulliani, nec illum tamen afferere oportete beneulos fieri diabolo, multo enim aliter interpretatur l. de anima c. 35.

Nemo iubet nos & c. 4. amicos esse diabolo.
Nam si in diabolum transfert aduersari mentio ex observatione, comitante, cum illo quoq; moneris eam inire concordiam, quæ deputetur ex fidei conuentione: padus ei enim renuntiare ipsi, & pompe, & Angelu eius. Conuenit iner nos de glo. Hoc erit amicitia observationis sponsioni, ne quid eius postea resumas ex his quæ ei civera, si, que illreddidisti, ne eis vi fraudaueret ut paci transgredore indici Deo obficiat, (sicut cum legimus alibi sanctorum criminatorem, & de ipso etiam nomine diabolus delatorum) & index te tradat A. gelo executionis, & ille in carcерem mandet infernum, vnde non dimutari, nisi modico quoque delicto mora resurrectionis expenso. Quid his sensibus aptius? Quid his interpretationibus verius? Ceterum apud Carpocratem solum in scinctorum deitrix anima est, qui erit inimicus & aduersarius eius intelligentius? Credo mens melior, quæ illam in aliquo innocentie impigerit, ad gendam rursus, ac rursus in corpus, donec in nullo rea reprehendatur bona vita. Hoc est ex malis fructibus bonum a borem intelligi, id est, ex peccatis præceptio de cœtrinam veritatis agnoscit. Spero huiusmodi Hæreticos Helia quoque inuadere exemplum tanquam in Ioannese representati, vt metempsychose patrocneatur pronuntiatio Domini. Helias iam verit, & non cognoverunt eum. Et alibi: Et si vultis audire, hic est Helias qui venturus est. Nunquid ergo & Iudai ex opinione Pythagorica confubant Ioannem, Tu es Helias, & non ex predicatione diuina: Et ecce mittam vobis Heliam Thesbiten.

Respondeo denique, valere preces, eleemosynas, sacrificia, quia soluitur per hac dictum, creditur pro captiuo alienam solutionem accipit. Nec enim ait, nisi de suo ipse soluerit; sed donec soluerit; Si de suo, siue de amicorum auxilio. Cense ut ipse facere, quod facit per suos. Denique respondeo multo minus mirari me Caluini maledicentiam tot patrum, martyrumque damnaticem, quam Parei effrontem impu-

dentiam: ille enim ne degeneraret a Magistro in I. Cor. 3, [Manet ergo, inquit, purgatorium ignem esse monasticum signum; patribus incognitum, quod etiam Graeca Ecclesia in Concilio Fiorantino improbarunt, & in hodiernum diem non recipiunt. Et. Opinio vero de pœnis Purgatorij recentis est, a Monachis excoxitata, vel certe ex Aeneide Virgilij & Platoniis Gorgia extructa, stipula est igitur.]

Quolibet pignore deposito certare paratus sum, hominem impudentius mendacem esse neminem.

Quomodo manet illud Parei, cum Zanchius ingenuo fateatur aut quum, ius scripta Pareus legit, & tamen post eum haec scribit. Quid igitur Zanchius Parei Doctor. L. 4. c. 4. q. 5. de natura Dei. [Verum enim vero, inquit, quando, vbi, & per quos primum, non dum potius certi aliquid reportare. Est tamen antiqua confuetudo & doctina. Nam Tertullianus de eis pectibus pro defunctis mentione fecit, in lib. de cor. mil. Christi pag. 449. Sed aperte inter ea numerat, quæ ex sola coniunctitudine fluxerunt: minime autem ex scrip- tis de sumpta sunt. De eadem re scribit, lib. de monogamia pag. 578. item oblationum pro defunctis mentione facit, lib. de exhortatione ad castitatem, pag. 564. Nunquam vero doct. vel innuit, preces illas vel oblationes fuisse ex verbo Dei, aut etiam ex Apostolica traditione. Dyonisius, qui A. eopagita dicitur, in lib. de Eccl. Hierarch. c. vlt. & alibi. Cyprian. Epist. 13. ep. 6. item lib. 4. epist. 15. & alibi sibi. Ambr. T. 3. in orat. fun. de obitu Theodorei. item altere de obitu Valentini, & in orat. de obitu fratris sui Saturi Chrysost. in Liturgia & alibi. August. T. 1. Confess. lib. 9. cap. 12. 13. ro- gat Deum, ut peccata matris defunctæ remitterat. item lib. de Cura pro mortuis agenda. cap. 4. ait, non esse omissas supplicationes pro spiritibus defunctorum, item. Tom. 4. in 8. q. ad Dulcitum, quæst. 2. & alibi.]

Hæc cum illi doceant, vetustissimi, alij que qui cum illis vixerint, cum id afferuerint libro de cura pro mortuis habenda Augustinus. alij que non potest non esse magna calumnia, cum impudentissimo mendacio coniuncta, purgatorium esse patribus incognitum signum monasticum.

Cum igitur non illi modo, sed posteri quoque ita leniscent, impudens est in outium commentum dicere. Tuv. de Aug. in Enchir. c. 69. Ps. 36. l. 21. de ciuit. c. 26. Paulinum Nolatum in Psal. i. H. er. in fine comm. in Isaiam. Amb. in Psal. 118. serm. 10. Maximus in Dra- dochum, Eustratium de operatione animæ post mortem. Gennadiumque lib. de purgatorio.

S. 5. Carpocrates μετεπλόκων hinc probabat, Carpocrates em in esse corpus, in quod toties anima de- traheretur, donec delicta sua expiat. Contra hæ- remesse itaque sui temporis eo modo, quo Bellarminus corpus suæ verba Christi interpretatus est de purgatorio, & Ter- tullianum secutus Cyprianus Ep. 52.

Floret Ecclesia tot virginibus coronata, & casitas ac pudicitia tenorem in gloria sua seruat, nec quia adulterio penitentia & venia laxatur, continentia vigor frangitur. alius est, ad re- niam scire, alius ad gloriam peruenire, alius missum in carcere non exire inde donec soluat nouissimum quadrantem; a. Cypriani luid statim fidei & virtutis accipere mercedem: alius pro pec- catu longo dolore cruciatum emundari, & purgari diu igne, & exire post peccata omnia passione purgasse. alius denique pendere in d. cuius dies iudicij ad sententiam Domini, aliud statim a Domino con- ronari.

Distinguit fidem statim post hanc vitam. Alij mox perueniunt ad gloriam, alij stant ad veniam, alij statim accipiunt fidei, & virtutis mercedem, alij nulli in carcere non exire inde donec reddant nouissimum quadrantem, & pro peccatis longo do- late.

Creditor non tenetur de suo soluere.

lore cruciatum purgantur diu igne: alij passione purgati sunt.

QVÆSTIO III.

An Deus exigenz nouissimum quadrantem puniat circa conditum?

§. 1. **E**A de te dubitatum est à sancto Augustino, lib. 2. de ciuit. Dei c. 24. alijisque, interim qui id negant, hoc loco videntur, nullus enim quadrans quadrans remittitur. Verum quadrans ille de constituta per vnum sententiam poena intelligitur, quod enim iudicatum salu potest, hoc soluendum est, iudicari tamen mitius potuit, si ipsa Deo enim libertatem pœnae mitigandæ concedimus, circum nec cum dicimus necessario punire peccata, & naturaliter, quemadmodum naturaliter odit. Quia de rerum alij, tum Vorstius in 100. erroribus Sibrandi.

QVÆSTIO III.

Quale debitum sit quadrans ultimus?

§. 1. **B**ellarminus l. 1. de amissione gracie & statu peccati. c. 10. Veniale peccatum ex Orig. hom. 35. & Tertull. l. 1. de anima c. 17. interpretatur. Addo & Augustin. in Enchiridio c. 69, 70. 71. vbi minima alter deleri, & in hac & in alia vita ostendit, quam magna, docet. Parens videnter in Bellarmino infurit: quidam, inquit, patrum fuere Platonici. 2. Minuta dicunt collatione ad maiora. 3. Origeni carnem est purgatorium hom. in 5. Matth.

Cui respondeo 1. Non sunt hæc Platonica, nec verum illas, tanquam Platonis scitis contradixit. 2. Minuta non vocant, nec culpas leuissimas, si tam auctorum tormentorum reos constituerent, ut argumentatur Cardinalis. 3. Purgatorium in eorum verbis cognoscitur. Si qui parum debet non egreditur nisi soluat minimum quadrantem: vidi, qui tanto debito fuerit obnoxius, infinita ei ad reddendum secula numerabuntur. Cum ergo locum nominet carcere, ex quo datur exitus, dubium non est, quin venialia delicta, & pœnam temporaria esse indicet, cum innumera illi secula non tribuant in panem.

Aduersarius de sententia Hieronymi, de furto Adami, mendacia, quæ deuorare coactus est, regurgitat: Verum & Hieronymi, & hic Augustini verba sine ambiguitate continent Bellarmino sententiam.

§. 2. Recte pergit Bellarminus. S. Augustinus, inquit, de Spiritu & litera, c. 36. Vocab leuiora & peccata homini ex fide videntur. Et Enchir. cap. 71. quotidiana, brevia, letitia. Sermon. 41. de Sanctis. transitorio in igne mandari, illis non occidi animam, esse pœnulas seu scabiem.

Cui obicit Parens. 1. Non dicit natura venialia: 2. Delentur misericordia, & deprecatione. Imo iniuriantur, Deus, si quæ in se veniam merentur, in censum minimum vocaret, vel temporaliter puniret. 3. Sermo illi non videtur Augustini. Causa prima, quia quicquid purgatorium in his asserit, alibi dubitat. Secunda, quia phrasis est in multis est similis, in alijs est dissimilis. Tertia, quia ibi docet peccata redimi bonis operibus, alibi docet oratione id fieri. Quarta, Capitalia peccata docet redimi lacrymis, rugitur, gemitum, ieiuniis, que neq; sacra scriptura, neque doctrina Augustini latet conueniunt. Quinta, est si fuerit Augustini, non tamen sensit, quod sensisse cum vult aduersarius. Nam non vocat venialia, minima vero dicit in collatione, scabiem appellat mortalem. Motus vero subito a nobis haberi pro venialibus, mentitus est Bellarminus.]

Responsio: O peruersa tortuositas, quanto labore te magis intricas item videamus.

Ad 1. Imo vero natura Venialia sunt illa dicta ab Non est legitimo Augustino, quia brevia, leuia, minima, non occidentur, ne quod si enim millies, millies inferos merentur, imo tantum millies inveniuntur mundi interitum, cui leuia, brevia, minima, & inferos merentur. Injustiam iusti non tollunt, nec vitam spiritalem, non tunc suntergo mortalia. 3. Eleemosynis delentur, & bonis operibus, quibus mortalita non expiantur. 4. Transitorio igne purgantur, ergo venialia. 5. quia aduersarius, post ambages tandem in Augustini accusacionem veritatem, dicit esse stipulam. Sensit ergo hæc Augustinus, stipulam enim vocat in eo citorum quem purat.

Ad 2. Contra tuam calumniam, non Bellarminus argumentat. Non dixit ille peccatum mereri veniam, sed pœnam, & pœnam temporalem, an pro pœna temporali auertenda non opus est misericordia Dei, & oratione nostra? Cur quotidie tot mala depreciamur?

Ad 3. ut euertat veritatem, testimonia supprimit sed in cassum. Rationes expendamus. 1. Afferit hic purgatorium, alibi dubitat, ergo sermo non est Augustini. De Augustinus igne materialibus, & alibi dubitatum, non de pœna depurgatione. Nunquam de purgatorio dubitauit, alia loca torio non sunt, quibus illud asserit. Magis ingenue Hieronymus, de Zanchius, cuius verba ante representauit, ve in igne alio peccato etiam tu mendacium tuum sit, tu illud in quando dubitauit oculis intuearis.

Certe illa Magistro tuo authentica sunt, suspecta habes: an & lib. 2. contra Manichæos suspectus est? Causam habes, nam c. 22. purgatorium asserit, hisce verbis. Si quæ forte agrum non coluerit, & spinis eum opprimi permisit, habet in hac vita maledictionem terra sua, & in omnibus operibus suis, & post hac vitam habebit, vel lignum purgatorium, vel vitam eternam.

Causam alteram ipse agnoscit ludicram esse, cum phrasin esse Augustinianam fateatur in multis, & pauculas Afris peculiares recitat, ut; peccata nimium plura, ignarus Augustinum in sermone populari, vulgi & verbis & sententijs frequenter vit.

§. 3. Tertia causa, quia hic lacrymis, alibi oratione deleri peccata docet. Respondeo, non pugnare lacrymis, eleemosynis, oratione deleri peccata, conueniunt hæc omnia & conspirant amicè, non igitur illa est causa iusta suspicionum: præfertim cum doceat Catholicos Spiritus Sanctus; Bona est Oratio cum eleemosyna & ieiunio: Nusquam vero hæc tria dicat esse peccata natura mortalia. Verum vbi docet de oratione excludente lacrymas, rugitum, gemitum, ieiunium: Nam orationis illud esse officium, non est dubium, de exclusiva quærimus.

Citatio marginalis hæc est: Ench. cap. 7. 1. suspicor esse 71. Legamus in Augustino, oratione, non lacrymis, non ieiunio fieri abolitionem culparum, ut sermo 41. ne sit Augustini. Verba hæc sunt cap. 70. Sane caudum est, ne quisquam existimet infanda illa criminis, Qualia qui agunt, regnum Dei non possidebunt, quotidie perpetranda, & Eleemosynis quotidie redipendenda. in melius quippe, est vita mundanda, & per Eleemosynas de peccatis præteriti est propitius Deus, non ad hoc culpa non emendus quodammodo, ut ea semper liceat impune committendone. Nemini enim dedit laxamentum peccandi, quamvis tur peccata miserando delect iam facta peccata, si non satisfactio congrua negligatur. De quotidiana autem brevibus, tenibusque peccatis, sine quibus, hec vita non ducitur, quotidiana oratio sed delictum satisfacit. Eorum est enim dicere, Pater noster qui Oratio pro es in celis; qui ians patruali regenerat sum ex aqua & Spiritu sancto. Delet omnino hec oratio minima & quotidiana tuis facit peccata. Delet & illa à quibus vita fidelium scelerate etiam gesta, sed penitendo in melius mutata discedit: si quemadmodum

modum veraciter dicitur; dimittit nobis debita nostra: quoniam non desunt quae dimittantur, ita veraciter dicatur, sicut & nos dimittimus debititoribus nostris: id est, (si) fiat quod dicitur: quia & ipsa elemosyna est veniam petenti homini ignorare. cap. 72. Ac per hoc ad omnia qua viti misericordia sunt, valet quod Dominus ait: Date elemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Non solum autem qui dat esurienti cibum, sitiensi potum, nudo vestimentum, peregrinanti hospitium, fugienti latibulum, agro vel inclusu visitationem, captiuo redemptionem, debili subiectiōnem, cacoeductionem, tristis consolatiōnem, non sanmedlam, erranti consilium, & quod cuiusquam necessarium est indigent: Verum etiam, & quidam veniam peccanti, elemosynam dat: & qui emendat verbere in quem potestas datur, & coeret aliqua disciplina, & tamen peccatum eius, quo ab illo Iesus est, aut offendit, dimittit ex corde, & orat ut er dimittatur, non solum in eo quod dimittit atque orat, reverum etiam in eo quod corripit, & aliqua emendatoria pāna plectit, elemosynam dat, quia misericordiam prestat. Multa enim bona prestantur inuitis, quando eorum consilitoris vilitati, non voluntati, quia ipsi sibi inueniuntur esse inimici, ac amici vero eorum potius illi quos inimicos putant, & reddunt errando mala pro bonis, cum reddere mala Christianus non debet pro mala. Multa itaque sunt genera elemosynarum, que cum facimus, adiuuamur, ut dimittantur nobis nostra peccata. & de ciuit. De lib. 21. cap. 17.

VERVS 27.28.

Audistis quia dictum est antiquis: non mæchaberis. Ego autem dico vobis: quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscentem eam, iam mæchatus est eam in corde suo.

QVÆSTIO I.

Quæ concupiscentia à Christo vetetur?

§. 1. **H**EBRAEUM DNI NARB, proprie est adulteria. *Omnib[us] aliis bido prohibetur.* Verum damnatur omnis generaliter carnis libido, sive ipso facto expletatur, sive cogitationibus, verbis, tactibus. Atque in eo consentiunt omnes interpretes. Duas vero partes continet illud: Ad concupiscentiam eam. Nam qui aspicit, ut eam concupiscat, & concupita fruatur, mæchatus est eam in corde suo. Et qui aspicit, ut concupiscat, hoc est motum concupiscentie in se concitet, & illecebrosa cogitatione animum contaminet, ille quoque moralia delectatione mæchatus est eam. De oculis mentionem facit, quod illi sint præcipui in amore duces, alioqui qui voce audiuerit, alioquatus fuerit, regit, oculum dederit, in eandem legem commisit; posuit enim Christus quod levissimum hominibus videtur; Ex illecebrose formæ aspectu adulterium animo committere.

§. 2. Inter nos & Seclatios grauis est quæstio. *Caluimus*, quænam concupiscentia sit peccatum? Caluinus omnem damnari hinc verbis afferit. [Quo etiam dominus est,] comur adulterios censet i coram Deo, non tantum motus est, qui fixo consensu scortationem in animis concipiunt, sed qui admittunt quasvis punctiones. Quare nimis erasta est & supina Papistarum hypocritis, qui concupiscentiam negant peccatum esse, donec totum cor assentiat. Sed nihil mirum est ita extenuati ab illis peccatum, quando locordes, & pro-

sus stupidos in vitijs suis reputardiis esse oportet, qui iustitiam operum metit adscribunt.]

Respondeo. Partim calumniam esse, patim erorem Caluini grauem in illa redargutione. Calumnia. Nostum demum concupiscentiam dicere peccatum, cum totum cor assentiat. Nam Cœcupiscentia quasvis punctiones dicimus peccata; quia orta sunt ex peccatis, ducunt ad peccata, sunt tamen peccata Metaphorice, ut in cap. 7. Rom. docui. De propria, inde veri nominis peccatum dicimus, curia animus tardus, & mollis est ad delectationes cogitationum, Ante & lenocinia extienda, quamvis ad rem perpe- trandam nullo modo, ad extingendum gliscere opus est. *negligere*

Porro heresis est, & quidem pernicioſissima, quæ tie ex omnibus passionibus, mortis & aeternitatis, atque adeo naturalibus concupiscentiæ potentis peccatum imponit: itmo ea peccatum facit. Ideo vero est heresis extitibilis, quia nomine sanctitatis, & puritatis, summam profanitatem & impuritatem inducit. Ut sancti videantur, atque toto corpore peccata abominari. Non modo factorum, dictorum que, sed minimarum etiam inuitis & reluctantibus obrepentium cogitationum motiones peccata vera, & aeterna pena digna esse aiunt. Bezae sententia in 1. Ioan. cap. 5. 16. horrenda auditu est. *Peccata, inquit, omnia habent peccata tenuis paria sunt, ut vel minimi minimi peccati cogitatio mortem aeternam millies mereatur: negat crudelis est nullum se, qui pro minimis peccatis commouentur.* Hic se laetant, & sanctimonie se causam tueri profitentur. Verum dum omnia haec, quæ vitari non possunt, tam grauerit censem, in illis haſſe viros sanctos affirmant, nullum peccatum horribile tandem iudicant, cum omnia si non stoicæ paria, aeternis tamen ignibus obnoxia dicant. Omnia inquam reprobrum, nulla est auctorum. Ita enim loco citato Beza. Itaque reprobri minimi peccati minima cogitatio, ad absurdum ex alio illorum principio. Optima optimi o-mahabis feruentissima voluntas millies inferos mergetur. Millies millena sceleris electorum venialia sunt, nec iustitiam auferunt, nec ira diuinæ obnoxium reddunt; Huc denique omnia redeunt, ut si quis in album ciuium celestium inscriptus sit, Nullum peccatum morale suscipietur, a le committi posse.

§. 3. Quod porto peccatum non subitis & voluntatem antecedentibus motibus, sed consensu, voluntate vel in factum, vel delectationem definiamus, non assentit est nostri stuporis, sed veteris orthodoxie. Augustini, Chrysostomi, omniumque patrum. Verba Augustini l. 1. Serm. Domini in monte, c. 12. adferunt, ut Caluinus intelligat quantos viros, sub nostro nomine stupori & heresies incitent. Inflatio ergo minore est, inquit, Regni DEI, non mæchari in corde. Multo facilis est ne mæchetur in corpore, quicquid non mæchatur in corde. Illud ergo confirmit, quo hoc præcepit, non enim venit legem solvere, sed implere. Sane considerandum est quod non dixit omnis qui concupiscent mulierem. Sed qui viderit mulierem ad concupiscentiam eam: id est, hoc sine, & hoc anima attenderit, ut eam concupiscat, quod iam non est titillari delectatione carnis, sed plene consentire libidini, ita ut non refrenerit illicitus appetitus. Sed si facultas data fuerit, satiatur. Nam tria sunt quibus impletur peccatum, suggestione, delectatione, & consensu. Suggestione sine per memoriam sit; sive per corporis sensus, cum aliquid videmus, aut audimus, vel olfacimus, vel gustamus, vel tangimus. Quo si frui delectaverit, delectatio illicita refrandae est.

Perpicue igitur Augustinus illa distinguat, nec omnem concupiscentiam, sed voluntariæ, & ex propo-

hinc libidinam damnandam censet: pergit ostendere sola confessione peccatum perfici.

VERVS 29. & 30.

Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proifice abs te: expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam. Et si dextra manus tua scandalizat te, abscede eam, & proifice abs te: expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum eat in gehennam.

QVÆSTIO I.

An oculi eruendi, aut abscedendi manus, ne illis scandalizemur?

§. 1. Duxit esse potest sensus. Primus est, ut parabolica sit oculorum & manuum acceptio, ut oculus dexter sit mens, sinister corporis; manus dextra voluntas, sinistra appetitus inferior. Vel manus, mulieramica, & ut Chrys. hom. 17. alij oculorum & manuum nomine cognationes, & necessitudines intelligunt. Ath. 9.70. Hil. can. 4. Cyril. l. 12. in Ioan. Theophyl. alij. Verissima est illa sententia, amici enim relinquendi, affectus ref. ænandi sunt.

Amicos oculos & pedes dico, alioquin in scriptura visitatum est. Nec minus apud extenos scriptores: Nam apud Persas erat, qui dicebatur oculus regis; hinc nemo nescit, longas regibus esse manus. Recte & illud dicitur.

Ἄλλοι οἱ χρέοι, ταῦτα ὄφελα, ταῦτα πόδες ὄφεν.

Mutuo nobis manus, & oculi, & pedes simus.

§. 2. Mihil tamen planior, & neruosior Christi sententia videatur, si proprii oculi, & manus interpretentur. Quod fieri duobus modis potest. Primo, ut non sit præceptum faciendi, sed patiendi, ut nempe oculorum, & manuum potius iacturam patiaris, quam illis tenentis, dlinquas. Quod martyrum exercitus fecisse videmus. Occidi enim quam peccare maluerunt. Altero ut præceptum sit, ut nos ipsi oculos eruamus, manus abscedamus, si aliter peccatum effugere non possumus. Perinde ac si dicat, si duorum alterum faciendum sit, aut oculus eruendus, aut peccatum faciendum, potius membris qualisunque iacturam faciendum, quam totum corpus perdendum. Atque hoc est quod ait infra c. 18. 8. bonum est ribi unam manum vel pedem habentem ingredi in regnum celorum, quam duas manus, aut pedes habentem intrare in gehennam. Nec est inquisitum hoc in genere ut exemplis quæ vel nunquam, vel raro fieri possunt. Ita Apost. Gal. 4. 15. Quod si fieri potuisse, oculos vestros eruissetis, & dedidissetis mibi. Plurimi sane peccardi occasionem oculi præbuerunt, optime Eurypid. de Helena.

Ἐρῶν δὲ τινὲς, φέρε μὲν δὲ ἐπιτίθενται.

Αἰρετοῦ δὲ οὐκανθρώπων, τοιούτους πολλοί.

Videns vero istam sage, ne te desiderio capiat. Capit vero oculos viri, euerit autem viris. Vide Proverb. 2. Esd. 33. Ps. 118. Proverb. 6.

§. 3. Crudeles & improbi sunt, qui hinc castratio-

nem, & membrorum mutilationem induixerunt. Origines ea de causa damnatus est. Non enim castitati opus est membrorum excisione, sed eum gratia Dei sensuum bona custodia, corporis maceratione, labore, occasionum fuga. Nec membrorum mutilatio libidinem exigit, sed accedit.

Verum ista iam olim hæc excisa est. Nostrorum errores ita ista sententia fulminat, ut sit mirum ullum esse tam surdum, ut hoc tonitru non audiat, ita diabolus malitia obbrutuisse, ut non sentiat. Quid enim Dominus? Si oculus, manus, pes scandalizat te, erue, abscede. Fideles per Quibus haec dicit? Fidelibus; qui iam eo loco sunt, ut rire possint horum aliquid scandalizet, in regnum celorum sunt. itur simi. Quomodo igitur sola fides sufficit, si oculus erundus, ne scandalizet? Quomodo fidelium nullum peccatum est mortale, si periculum est ne proiiciantur in gehennam?

Nonne si Calvino Dominus dicat: Si oculus scandalizat, erue. Mox respondebit. Ecce sum; quicquid agat oculus, in omnes libidines vagetur, manus omni rapina implantur, pedes veloces sint ad fundendum sanguinem, non est tamen metus gehennæ, mea, enī, ut celesti, flagitia venialia sunt. Papistica sunt illa terribulamenta. Quocirca merito Musculus contra suos inquit. Sed vix vix pestilentissima praesens lacu- line negligenter, ne dicam temeritati? Quotusquisque est, qui vero ac serio caelstis regni ac vita studio teneatur? Altissimum stertitur fere ab omnibus: ut credidimus, vix unquam fuisse verbi Dei ministros, qui cum ranta molestia pariter ac fastidio regnum Dei annunciant, aucti hi, qui nouissimi istis temporibus, in quibus mirum in modum pietatis studium frigeret, regnum Christi & iustitiam eius prædicant: modo tales aucti, qui & Christum & Ecclesiam eius ex animo diligunt.]

Sed quid tragedias agis Muscule, & in circubita montes parturis? Cur studente bene vivere, quibus satis est credere? Cur non stentant, quibus iam pulu- nari securitatem suppositum est? Cur se Ministri molesta macerant, cum satis sit, omnes credere se electos esse? Verum quid ministros viat, non est obscurum. Postquam populus non in spem viræ, sed in omnem securitatem, & licentiam effusus est, ipsos ministros contemnere coepit. Hinc non pietati, sed sibi timere didicunt. Nec enim alio remedio opus habent, quam ut peccantes credant, nihil peccatorum sibi imputari.

VERVS 31. 32.

Dictum est autem: Quicunque dimiserit uxorem suam det illi libellum repudij. Ego autem dico vobis: quia omnis qui dimiserit uxorem suam facit eam mochari, & qui dimis- sam duxerit, adulterat.

QVÆSTIO I.

An Iudeis licuerit uxores dimittere?

§. 1. Eut. 2.4. in initio capituli lex hisce verbis perficitur. Si acceperit homo uxori, & habuerit eam, & non inuenierit gratia ante oculos eius propter aliquam seditatem: Scribe libellum repudii, & dabit in manu illius, & dimittet eam de domo sua. Cumque egressa alterum maritum duxerit, & ille quoque oderit eam, dederitque ei libellum repudii, & dimis-

dimiserit de domo sua, vel certe mortuus fuerit: non poterit prior maritus recipere eam in uxorem: quia polluta est, & abominabilis facta est coram Domino: ne peccare facias Terram tuam, quam Dominus Deus tuus tradiderit tibi possidendum.

Vt considerandum est, non sine causa posse dimitti. Nam ait, & inueniterit in ea seditatem aliquam שׁוֹרֵת רַבָּר, Gheruath dabat, nuditatem verbi, seu opprobrium alicuius rei, vbi 70. verterunt ἀχειρον τέλη την τυρπεμ, seu indecoram. Libellus repudij vocatur à Mattheo ἀποστολον repudium, in Deut. סֵפֶר כְּרוּתָה Sepher cerithuth: libellus excidij. Syrus vocat רְרוּלָא בְּבָבָא Kethaba dedulela. Scripturam: repudij. Hac de lege contouersia est: An I. dæo mittens so- vxorem ob aliquam cauam abominantiu- m fuit dæ- lum, an si- ne peccato- permittens.

An lex per- repudij. Hac de lege contouersia est: An I. dæo mittens so- vxorem ob aliquam cauam abominantiu- m fuit dæ- lum, an si- ne peccato- permittens.

Multi sunt etiam Catholici, qui negant sine peccato repudia permitta, licet sine pena, quam res publica exigeret. Ita Franciscus Lucas hoc loco, ita Magist. l. 4. d. 33. Bonavent. Richardus. Dominicus Soto. Quos ferè haeretici sequuntur, & plerique negant licitum fuisse. Caluinus. [Summa autem est. Quamvis Lex diuertia non puniat, quæ à prima Dei iuritione disident, adulterum tamen esse, qui reiecta vxore alteram sibi accipit. Neque enim est in homini arbitrio, coniugi fidem solvere quam Dominus ratam manere vult. Itaque pellex est, quæ legitime vxoris torum occupat.]

Augustinus l. de bono coniugali c. 8. Exprobationem potius repudij, quam approbationem esse sed non puden- docet. Ceterum, inquit, alter se habere iura gentilium quis ignorat vbi interposito repudio sine restu aliquo vltioris humanae, & illa cui voluerit nubis, & ille quam voluerit ducit. Cui consuetudini simile aliquid propter Israelitarum duritiam, videatur permisso Moyses de libello repudij. Quia in re exprobatio diuaria magis appetit, quam approbatio.

Quem tamen ita interpretor, ut potius reprehendi duritiam ab eo patem, quam vt neget, fuisse vera coniugia post datum lib. illum, cum Polygamiam veterum sine peccato fuisse ille consenserit. Mithi S. Thom. Scoti. Durandi, Paludani, aliorumque in 4. Sent. 33. sententia probatur. Non peccasse qui dimis- sas ducunt, & fuisse libera matrimonia. Nam primo de viris non erat difficultas, quibus concessa erat Polygamia, poterant ergo & retinere, & alias ducere, multo magis dimissis alijs. Durissima igitur fuisse in foeminas illa lex, qua viris per multa matrimonia voluntatis, ipsæ perpetua continentia altingentur.

Deinde verba legis id indicant, quæ omnino permittunt, duci, cum tamen seueri non modo adulteria, sed etiam fornicationes prohibeant.

Tertio repudiatum est, alteri nupta non poterat ad priorem redire maritum. Non ergo amplius erat matrimonium, sed vinculum sublatum.

Denique polluta est, abominabilis est coram Domino, quia publice reiecta est & velut indigna matrimonio habita.

QVÆSTIO II.

An Christiano fas sit uxorem dimittere?

Matrimo- §. 1. C ontrouersia Catholicos inter & haereticos nū Chri- agitur. Orthodoxa enim fides nos docet: stanum Habitatione & toro posse separari coniuges, verum insolubile. ipsum matrimonij vinculum in Ecclesia Christiana

insolubile esse, sola mō te rumpi. Haeretici multas dimissio- Duplicis causas adferunt, quibus ipse Matrimonij di- contratus dissoluntur, & nouatum nuptiarum facul- coniugis. Iurisperiti repudium non modo vxo- fepanu- ris, sed & sponsæ esse asserunt. Diuorium de sola uxori- tori jure usurpant. De toro solo aliquando, de vinculo sepius vincit. loquuntur. Itaque nec Luth. I. de capt. Bab. c. de Mat- trim. Melanchton in locis. Gemnit. in 2. part. exam. separationem tori à solutione vinculi distinguunt.

De vincula autem solutione Lutherus primum du- bitavit, in capt. Babylo. c. p. tamen iem definit, & fornicationis causa addiab. ntiam coniugis. Arin i. Cor. c. 7. alias causas adferit, si Ethanicus sit, vel falsus Christianus coniux, si rixosus, impellat ad pecca- Causen- tum, diu abit, & de causis matrimonialibus, si pau- pudij qu per diuitem duxit, quem retinere non potuerit. But. Hert. cerus in c. 19. Matth. diuorium permittit, si alter coniugum, alteri se minus commodum præstet, aut sibi displaceant. Melanchton fornicationem & desertio- nem admittit solas: nouum coniugium noceti pariter & innocentem permittit. Caluinus I. i. inst. c. 19. §. vlt. In adulterio permittit. Kemnitius eodem modo, sed tantum innocentem alias nuptias concedit.

Disputata est hæc quæstio lib. 2. ab Augustino de adulterinis coniugis, ad Pollentium, vbi sic statum quæstionis exponit. I. i. c. 6. Verum hoc interest, quod statum nos, quando coniuges ambo Christiani sunt, mulier si à viro fornicante discesserit, dicimus non licere alteri nubere, à viro autem non fornicante non licere omnino discessere. Tu vero dicis, si mulier à viro non fornicante discesserit, non ei licere alteri nubere, propter præceptum; si autem à fornicante discesserit, non ei expedire nubere, propter opprobrium, Mulierem itaque non nuptiam discedere à viro siue fornicante, siue non fornicante, permittis.

At haereticis non agnoscunt vñnum, nisi soluto vinculo, repudium. Græci quidem vxores dimitti posse docent, libereque dimittunt. Conc. Flor. f. ss. vlt. Eras. in i. Cor. 7. anno 1515. docuit posse dimitti. Deinde Caeterum, & eius expositor Cath. ritus l. 5. annot. in Caeterum. Qui tamen non tam rem ipsam, quam modum definit. Non posse, ait, ex Scripturam probari diuertia est. Hæretici se illucita, sed tamen ob multas causas, non posse dimitti.

Nec est haereticorum inter se concordia. Kemnitius 2. part. eam negat habitationis & thori seclusionem, nisi ob solam fornicationem.

Ad per se etiam horum verborum intelligentiam adiungenda sunt ex alijs locis similia aut pene eadem. vt c. 19. cum Pharisæi quererent, an licet dimittere uxorem quacunque ex causa. Respondet v. 9. Dominus. Dico autem vobis, quia quicunq; dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit mactatur: & qui dimissem duxerit mactatur.

Marc 10. II. Et dixit illi: Quicunque dimiserit uxori suam, & aliam duxerit, adulterium commitit super ea. p. tione. Et si uxori dimiserit virum suum, & alij nupserit, mactatur. cunda n. Luc. 16. 18. Omnis qui dimisit uxorem suam, & aliam pia pro- ducit, mactatur: & qui dimisam à viro ducit: mactatur. benit.

Hic aperte sine exceptione vlla adulterij. daminatur, qui dimiserit, & aliam duxerit.

Vnde non modo male Mattheum intelligunt, sed Marco, & Lucæ ex proposito contradicunt, quicunque matrimonij vinculum dissoluunt. Nec ad eam facit, quod ex Mattheo interponunt, Excepta fornicatio- nis causa.

Id enim non addendum fuisse constat, cum Lucas Luca & Marcus absolute Euangelia scripserint, quæ sunt si- Marconi ne illa additione, vera, quod si generalis illa sententia addenda Marci & Luca falsa est, lectores decepti, cum ve- exceptio- tant vñnum dimittere uxorem, & adulterum pronun- ciant, quicunque vel aliam duxerit, si licet ob fornicationem dimittere.

§. 2. In-

§. 2. Instant tamen, & carni præsidia querunt, Lucas & Marcus aint. Omnis qui dimisit vxorem, & aliam duxerit, mœchatur, ut Matthæus ait. Omnis qui dimisit vxorem suam excepta fornicationis causa, facit eam mœchari. Ex hac colligitur illa particularis: Non omnis qui dimisit vxorem suam, facit eam mœchari: Exceptio enim facit ex vi naturali singulari: quæ si in Marco & Luca non est subaudienda, contradicunt sibi Euanglistæ. Nam c. 19. & omnis, &c. mœchatur. & non omnis mœchatur, contradictionis sunt. Verumtamen apparet est illa, non vera contradictionis. Fatetur Augustinus Matthæi verba obscuriora esse, i.e. de adulterio, coning. cap. ii. sed clara apud alios. Sed quod minus intelligitur apud Matthæum, apud alios Euangeliæ intelligi potest. Quapropter cum legerimus in Euangeliæ secundum Matthæum: Quicunq; dimisit vxorem nisi ob fornicationem: vel hoc quod magis in Graeco legitur, præter causam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur: non debemus continuo putare illum non mœchari, qui propter causam fornicationis dimisit, & aliam duxerit: sed adhuc ambigere, donec Euangeliæ secundum alios Euangeliæ as quibus hoc narratum est, confutamus. Quid si enim secundum Matthæum, non quidem quod ad hanc rem pertinet, dictum est totum, sed ita pars dicta est, ut intelligereatur a parte totum, quod tanquam explanantes Marcus & Lucas, ut clare et plena sententia, totum dicere maluerint? Cunq; ita primum non dubitantes, verum esse quod apud Matthæum legitur, Quicunq; dimisit vxorem suam præter causam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur; quererimus, virum tantum ille mœchatur ducendo alteram vxorem, qui propter causam fornicationis priorem dimisit; an omnis qui dimisit vxorem alteram duxerit, ut ibi sit etiam ille qui fornicantem dimisit; nonne secundum Matthæum respondebitur nobis: Quid queritis, virum ille sit mœchatur, & ille non sit? Quicunq; dimisit vxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit. Nonne etiam secundum Lucam dicetur nobis: Quid ambigitur virum ille qui propter causam fornicationis vxorem dimisit, & aliam duxerit, non mœchatur? Omnis qui dimisit vxorem suam, & ducit alteram, mœchatur. Ac per hoc quoniam sas non est, ut Euangeliæ, quamvis diuersis verbis de vna re loquentes, ab uno sensu eademq; sententia à dissidente dicamus, refutare Matthæum intelligamus à parte totum significare rospere to-lasse; eadem tamen tenuisse sententiam, non quidem ut diuinitate mœchatur, & alteram ducens, quidam mœchatur, id est, qui propter fornicationem dimisit, quidam vero non mœchatur, id est, qui propter fornicationem dimisit, sed omnis qui dimisit vxorem suam, & ducit alteram, mœchatur minime dubitetur.

§. 3. Matthæum igitur exponunt, primò vt sit sensus. Qui dimisit vxorem suam, alia de causa quam fornicationis, facit eam mœchari, autem est, ut illa dimissa fornicetur, sive rō fornicationis causa eam dimittat, non facit ipse eam mœchari, cum iam ante sit mœchata, & si dimissa in eodem crimen perfeuerarit, non imputabitur causa marito dimittenti, sed vxori dimissa, non quod ob alias causas dimitti non possit, sed quod haec sola sit matrimonialis, alia sint omni societati communes, ut si vita infidetur, &c. Porro agitur de separatione à thoro & cohabitatione, non autem iure alteri nubendi.

Qui dimissam duxerit. Non est sensus, qui dimisit ob aliam causam, v.g. aliquam fœditatem, vel quacumque aliam duxerit, mœchatur, & qui fornicationis causa dimissam duxerit, non mœchatur. Sed alius omnino: qui dimissam ex quacunq; causa duxerit, mœchatur, quia manet prius matrimonium. Ratio est, vxor dimitti poterat, si v.g. an helius illi gravis, si ex labore, vel morbo forma perifset, deinde si adultera esset, olim sic licebat inire nouas nuptias, nunc ex lege Christi, si fornicariae conceduntur, negantur autem probæ, sed miserae, quæ est æquitas legislatoris? Si vir importunus probam vxorem domi, pellat, improbam

Adam Conzen in Euang. Tom. I.

superinducat, non licet innocentem querere nouas clariorū nuptias, adulteria licet?

Resoluta enim non sunt verba hoc modo. Quicunq; dimisit, id est, Qui dimisit vxorem ob aliam causam quam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur, sed si dimisit ob fornicationem, & aliam duxerit, non mœchatur. Et quicunq; duxerit dimissam ob aliam causam quam fornicationem, mœchatur, sed qui dimisit, ob fornicationem duxerit, non mœchatur. Sed hoc modo, Qui ob aliam causam, quam fornicationem dimisit, mœchatur, quia ut c. 32. facit eam mœchatur. Si autem ob fornicationem dimisit, & aliam duxerit, etiam mœchatur, ducendo, non dimittendo. Itaq; mœchatur est adulterii reum esse, vel faciendo, vel occasionem dando. Itaq; ex heb. dialecto relatiuum repetendum est, ac si dictum esset. Quicunq; vxorem dimisit excepta fornicationis causa mœchatur, & qui aliam duxerit mœchatur, & quicunq; ex quacunq; causa dimissam duxerit, mœchatur.

Piscator sic quoq; interpretatur. [Non statim innocentis est coram Deo, cui aliquid indulgetur ac permittitur à legibus ciuilibus. Etenim repudiatio vxoris servantis fidem coniugalem, indulta quidem ac permissa fuit à Deo per legem cœlestem Mosaicam: at non propterea fuit à Deo approbata, quippe Christus tandem repudiatorem affirmit esse authorem adulterii: idq; trifariam, primum scilicet in se ipso, maximè si duxerit aliam vxorem viuente adhuc repudiata illa, inf. 19. 9. deinde vxore repudiata, quam facit mœchatur, quater illi facit facultatem & præbet occasionem inveniendi alteri, ipso adhuc viuente: tum etiam in illo altero qui repudiata duxerit. Similiter lex ciuilis permittit lites forenses: at non propterea Deo placet, qui manu litigando ius suum persequi, quam ex charitate de iure suo concedere.] Tripliciter adulterii ream facit.

Vno igitur verbo res exponitur. Qui dimisit vxorem suam, nisi ob fornicationem, ille mœchatur, hoc est, facit eam mœchari, & qui dimissam duxerit, mœchatur, duxerit aliena. Nec veteres modo, sed ipse Piscator interpretatur sic. Vel negatiuè. Qui dimisit vxorem suam, nisi ob fornicationem, id est, quod fieri non potest, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, etiam si ob fornicationem dimisit, mœchatur.

§. 4. Confirmat hanc interpretationem perpetua Ecclesiæ consuetudo, definitionesque & sententiae, quæ est certa intelligentia Scripturæ regula. Ita Can. Apoſt. 48. Iustinius in Apolog. ad Anton. Itaq; Athenagoras. Clemens Alex. l. 2. Strom. Tertul. l. 1. in Marc. Orig. c. 19. Matth. Conc. Elibert. c. 9. Amb. in 16. Lue. Hier. ad Ocean. & Amandum. Chrys. hom. 17. in Matth. Concil. Mileuit. Can. 17. Conc. Afric. can. 69. Innoc. I. Ep. 3. ad Exup. Can. 6. Aug. de adulterinis coniugiis. Primal. in 1. Cor. c. 7. Iſid. l. 2. de diuinis officiis c. 19. Beda in 10. Marci. Concil. Foro Iuliani Can. 10. Nanerense sub Arnulpho Can. 12. Ansel. D. Thom. in 4. distin. c. 35. D. August. l. octogintatrium questionum. q. 83. Si Dominus dimittenda coniugia, solam causam fornicationis admittit, & paganum coniugium dimitti prohibet, consequens est, ut paganismus fornicatio non deputetur. Solam autem fornicationis causam exceptam facere Dominum cum de dimittenda coniuge loquitur in Euangeliæ manifestum est. Paganum ergo coniugium hinc non prohibetur dimitti, quia cum Apostolus de hac recessu daret, ut fidelis volenter secum esse coniugem infidelem non dimittat, ait. Ego dico, non Dominus, ut Dominus intelligatur non quidem iubere ut dimittatur, ne contra iussum eius consilii dare videtur. Apostolus, sed tamen permittere, ut nemo in eare iubianu necessitate teneatur, sed consilii voluntate libere faciat, verumtamen si quisquam afferit solam illam fornicationem Dominum admittere ad causam relinquendo coniugum, quæ vulgo dicitur fornicatio, id est, quæ concubitu illicito perpet-

tratur: hoc potest dicere, Dominum cum de hac re loqueretur, de quoque fidei dixisse, & marito, & vxore, ut si ambo fideles sint, neutri licet alterum relinquere, nisi causa fornicationis: vbi non potest paganus me intelligi quia virgo fidelis est. Sis enim & Apostolus videtur distinguere cum ait: His autem, qui matrimonio uncti sunt, praecepi, non ego, sed Dominus, vxorem a viro non discedere: quod si recesserit, manere innuptam, Etiam di- aut viro suo reconciliari. Vbi etiam intelligitur, quod si una il- missa ob for la causa, quae sola religio coniugii permittitur, mulier a viro re- nuptiam cesseret, innupta perseverare debet: aut si se non continet, viro non debet potius reconciliari, vel corructo, vel certe tolerando, quam alteri nubere. Sequitur autem. Et dicit: Et vir vxore non dimittat, breuiter eandem formam intimans in viro, quam precipiebat in feminâ. Quibus ex precepto Domini insinuat ista se- quitur: Ceteris autem ego dico, non Dominus: si quis fratres habet vxorem in se, & haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam, & mulier si habet virum in se, & hic con- sentit habitare cum illâ, non dimittat virum. Vbi dat intelligi Dominum de his locutum, ut neuter alius dimitteret si fideles ambo essent.

Adulteris interdum post viri mortem pro hibita nuptiae.

Cum interdum Concilia permitunt adulteram nubere, intelligendi sunt post mortem mariti. Nam in pœnam interdum inhibebant illis etiam post viri mortem nuptiae, ut iniuste libidinis poena darent. Quid igitur viro conceditur: ut liberetur adulterâ non vi ducat aliam. Nam hoc ipsum est quod difficile etiam Apostolus vides est. Ideo frustra his Christo re- sponsant. Nam tunc uera si valeat dimissio, plura nou- menta sequentur, calumnia, aliaq. Quotidie, ut mon- tet Hier. appeterent nuptias, singrent adulteria. Pudor sanec Christiano, hac de re queri, cum Româ 600. annis nullum diuortium fuit. Tertull. Apol. c. 6. Antiquitas igitur sic locum interpretata est, & eos secuti orthodoxi posteri, Origenes ait suo tempore quodam ant. siles permisile, ut referr. Grat. 31. q. 1. c. si qua mulier. Sed altera sententia semper vt dixi in Ecclesia retenta est. Sed Canon Apost. 47. vtrig. negat. Et nis laicus duxit uxorem suam in ecclesiâ, tunc ex eis, tunc ex aliis, adorat. Si quis laicus suam uxorem cuciens, aliam ducit, vel ad alio repudiata, excom- munitetur.

Deinde ratio Christi in omni causa valet. Est enim u- na caro, & Deus coniunxit. Quia hoc ipso quod libellum repudii sustulit propter duritiam datum, etiam ipsum repudium vetuit. Lbello enim dabatur potestas nu- bendi alie.

Augustinus lib. 1. c. 11. l. 3. c. 9. grauissimum dimittente non adulteram, loquitur etiam argumento vñ est. l. 1. de Adulteris coniugis c. 12. Nam & illud quod etiam secundum Lucam sequitur. Qui dimissam a viro ducit, macha- tur, quomodo est verum? Quomodo machatur, nisi quia illa quam duxit, ex viuente, a quo dimissa est, adhuc viror aliena est? Vxor dimissa est? Si enim iam suu non aliena in securitatem vxoris, utiq. non mæ- chatur. Machatur autem, aliena est ergo, cui mifetur. Por- tò si aliena est, hoc est, eius a quo dimissa est, etiam si propter for- nicationis causam dimissa est, nondum dimittentia vxoris esse cessauit. Si autem illius esse cessauit: item huius est, cui alteri nupisit. Et si huius est, non maritus iudicandus est, sed maritus. Sed quia non eum maritum dicit Scriptura, sed machum, ad- huc illa illius est, a quo etiam causa fornicationis abiecta est. Et ideo quancumque etiam ipse illa dimissa ducit vxorem, quia cum alieno marito concubuit, adulteria est. Vnde autem fieri potest, ut adulter etiam ipse non sit, cum constat adulterare quam duxit? Si enim est non vxor, cui alius adulter est? Denique ut verbo dicam: Matrimonium est signum coniunctionis Christi & Ecclesia. Aug. de bono coniugali c. 7. 15. & 18. & 24.

Magno etiam incommodo proles afficeretur, dum in diuortio nouerit, & vitrico premitur. ut Ambr. in c. 16. Lucre. I- occasio ca- mo & sec. eribus via aperietur. Quod enim si vir exosus lumnari. vxorem, adulteretur, & dimitti possit, aliamq; vxorem

ducere. Non enim lex est, quæ vetet nocenti nuptias? contra Melanchthonem alii scribant ex eisdem factis, Ipse Calvinus alias causas negat & oneas.

§. 6. Origenes quidem Tractat. 7. in Matth. ait, ab Episcopo nuptias post diuortium adultero permisile Olim qu- contra Scripturam, non sine causa. Respondeo. Illum dam diu- tia perm- serum. dicere rem illicitam permisile, minus malam, ut magis malam vitarent. Itaq; non Origenis, sed etraniuum quorundam erat illa sententia. Alia citant, sed in cal- sum, veluti Concil. Neocœsariorum Can. 7. Secundas nuptias illud ait permisile: at non viuente marito, sed mortuo, aliquam tamen pœnitentiam, quod in temperantia notarent eas, imposuerunt. Seuera pro- fusa disciplina.

Augustini tempore non erat in Concilio definitum. Ipse lib. de fide & operibus c. p. 19. venialiter fal- li, qui ob Scripturam obfcuritatem existimant non esse adulterum, qui dimissa vxore, causa fornicationis aliam ducit. Post grauius & maturius statuit, ut ex dictis constat.

Obicit Caietanus. Cur addidit nisi ob fornicationem? cur non est generaliter locutus? Respondeo. Bel- lar. Dominum locutum ut tempus & locus postulabant, quarebant illi, an posset dimittere ex quacunq; causa? Domini mens est ad eam questionem respondere præcise. Quarunt. An licet quacunq; ex causa di- mittere? Respondeo, non licet. Quia non nisi ob fornicationem licet. An vero quod vinculum, non ad- dit. Nam occasione calumniarum dare noluit: & iam ante ostenderat sententiam de ea etiam. Addo etiam, nonnullis Dominum alias causas proponere; quia matrimoniales non erant, sed ad societatem communem pertinebant. Itaq; alias causas non sustulit.

§. 7. Seuētio thori coniugibus licita est. Ita enim Habitatio Paulus docet. 1. Cor. 7. 5. Deinde etiam habitationis, ne separari possunt. Matt. 19. Omnis qui reliquerit vxorem suam. Tertio ob ad- possunt. ultarium, heres, importunitatem, quæ ad crimen im- pellat. Quod si maritū crudelis sit, si ueneno grassetur, & toxica miscerat marito vxori malefica; si uenefica sit, si liberis mortem intenter, certe nemo vel maritum cogere potest, ut cum Lamia habitet, nemo vxorem ut tam atrociem tyrannum sustineat. Et hac quidem in causa nobis & aliis conuenit. Pat est vero vxoris & mariti libertas. Quod sine ratione negant contra Apostolum nonnulli.

§. 8. Eandem autem viri & mulieris causam esse i. Par- tibus restatur August. lib. 1. de adult. coniug. c. 8. Illud ergo quo conu- quod Dominus, non quidem in sermone ipso qui exponebatur a gis libe- ratis, sed tamen alibi ait. Quicunq; dimisit vxorem suam, nisi ex causa fornicationis, & aliam duxerit, machatur: non videtur in hac causa par forma esse mariti & vxoris: quando- quidem mulier etiam si causa fornicationis discesserit a viro, & alij nupserit, machatur; vir autem eadem causa dimisit, & alia duxerit, non machatur. At si forma est in vitro, utiq. machatur si alteri iuxerit; etiam cum se a fornicante dis- iuxerit. Parem vero esse formam in hac causa viri atq; mul- teris, ibi ostendit Apostolus, quod apè commemorandum est, vbi cum dixisset. Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir adiecit, atq; ait: Similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier.

Fatoe tamen vxorem adulteram a viris facile; vi- rum haud sanè facile dimitti. Quia politice turpissi- vxoris, quam uiri adulterium censetur. Augustinus contra Faustum videtur insinuare non dimittendam lib. Vxor fac- 19. c. 26. Verum ille ostendit omni modo concordiam lue dimi- tentandam fuisse, nec alienato animo dimittendam. titur.

§. 9. Ad suam opinionem Kemnitius verba Christi detorquet. Ille enim solam fornicationem excipit, non ergo nos alias diuortiorum causas addere fas est.

Respondeo. Hoc argumentum in eius heresi mo- mentum habet. Nihil enim credunt, nisi quod Scri- pturis

peritis est exprestum. Veritatem autem obesse non potest; Chilicus non est solam fornicationem excipit, alias tamen causas non recitat, ut quia cap. 19. relinquenti vxori centupla promittat. Cur vero olam fornicationem nominatur. Augustinus lib. 1. S. tm. Domini in monte cap. 26. 27. 28. per fornicationem in aliis peccata etiam intellexit, sed lib. 1. retracta. cap. 19. Lectorem ad sua & aliorum scripta remittit, ob fornicationem enim quae in stupris committitur, concedit dimitti posse; de alia fornicatione latebrofissimam esse questionem ait. Constat autem ob alia quaelibet peccata vxorem non posse dimitti: nisi ea, que passim a doctoribus talia censentur, & a magistris iudicantur, ut merito coninges separare debeat.

Illa Dominus non nominavit; quia communia sunt alia etiam coniunctionibus, & conuerlationibus. Idque leges & iura decernant. Si enim vi, prece, promissis maritus vxorem ad idololatriam inducere conatur, si eam prostituere satagit, non minus fugere potest, quam filia, aut serua a Lenone Domino, vel patente. Deinde Christus agit de perpetua separatione, quae per se uerat, etiam post poenitentiam fornicantis: at si difcessio facta sit ob alia crimina, ut crudelitatem, scandalum, ad emendatum coniugem redeundū est.

Vixit tamen iniquam causam. K. mmitius. Christus dimissionem prohibet; quia obicit illa periculis adulterii.

Verum ea ratio, si quicquam probaret, id etiam conficeret. Ne ob fornicationem quidem esse dimittendam. Nam illa sic vaga vretur, adulterabitur. Manus lane fornicationis periculum est in libertate illius, quem habens potest statim honeste voluntatis, intemperantia libidinis quæsuit illicitam, quam in dimissione illius, quem non libidine, sed alio modo in maritum peccauit. Itaque qui iusta causa vxorem separat, utens suo iure, non confetur auctor criminum, quorum occasio ex dimissione vxori arripit. Illa enim si peccat, id liberæ factura est. Nec imputabit illi, qui sua fama, vel securitati consuluit. Cur enim Caius in fiduciam Cælam, vel venesciam domi soueat, ne illa forte cœcta fornicetur? Iniquum est, ut malitia aliena tantum pre iudicium adducat innocentem.

8.10. Pro corone adiungit tamen perspicua Danielis Tostiani mendacia. Totum, inquit, hunc locum Maldanarus & alijs aliquot Pontificum plane depravant contra Ambrosii, Hieronymi, Chrysostomi, & veteris glossa sententiam. In cap. 19. Matth. Ambro. verba in 16. Luc. sancta; prout Notitius doctoris contaria. Sed non solam huc castilem præceptum, sed quoddam etiam opus Dei soluitur. Pateris heo liberos tuos viuere esse sub virro? aut incoluimur deinceps sub noce? Poene, si repudiata non nubatur. Et heo viro tibi potius displaceat, cum adultero fidem ferat? Poene, si nubatur nec est, ut illius nunc crimen est, & coniugium quod libidinis adulterium est. Quid enim refert, utrum aperte criminis libidinis confessione, an in marij specie adulterium admittatur? nisi quod pudicis Cœrarius est, legem criminis fecisse, quam sursum. Sed fortasse fiantur non dicit aliquis. Quomodo Moyses mandauit dare libellum repudij, & dimittere vxorem? Qui hoc dicit, in deinceps est; qui hoc dicit Christianus non est. Et ideo qui hoc obicit, quod obiectum est Domino, respondet ei Dominus, ad duritiam, inquit, cordis vestri permisit vobis Moyses dare libellum repudij, & dimittere vxorem; ab initio autem non fuit sic. Moyses permisit, inquam, non Deus iusit. Ab initio autem Dei lex est. Quae est lex Dei? Relinquit homo Patrem & matrem, & adhæredit vxori suæ, & erunt ambo in carne una. Ergo qui dimittit vxorem, carnem suam scandit, dñuidit corpus. Offendit autem hic locus, que propter frigilitatem humanam scripta sunt, non a Deo scripta. Unde & Apostolus. Denunciato, inquit, non ego, sed Dominus, vxoren à viro non discedere.

Hieronymo etiam iniuriam facit. Nam si commen-tatio in Matthæi illius esse afferat, mendacii sui locupl- Adamis Cœrzen in Evangel. Tom. i.

tem testem ad ducit. Sola fornicatio est; que vxori vincat affectum: inquit cum illa unam carnem in aliâ diuiserit, & se fornicatione separauerit à marito, non debet teneri, ne virum quoque sub maledicto faciat, dicente Scriptura: Qui adulterā teneri stultus & impius est. Vbi ergo est igitur fornicatio & fornicationis suspicio, libere vxor dimittitur. Et quia poterat accidere, ut aliquis calumniam faceret innocentem, & ob secundam copulam nuptiarum veteri crimen impingeret: sic priorem dimittere iubetur vxorem, ut secundam primâ viuente non habeat. Quod enim dicit Hieronymus, tale est: Si non propter libidinem, sed propter iniuriam dimittit vxorem: quare expertus infelices priores nuptias, nouarum te inimicis periculis. Nec non quia poterat esenire, ut iuxta eandem legem, vxor quoque marito daret repudium: eadem ait secunda cœptum, ne secundū accipiat virum. Et quia meretrix, das nuptias, & que semel fuerat adultera, opprobrii non timebat: secundo precipit viro, quod si talem duxerit, sub adulterio sit crimen.

Si eius de Fabiola sententiam querit, hunc in modum legi. Et quia statim in principio quasi scopulus quidam, Historia & procela mithi obiectum eum opponitur, quod secundum Fabiolam sortita matrimonium, primum rei queat: non laudabile conuersam, nisi prius ream absoluero. Tanta prætor maritus virtus habuisse narratur, ut ne scortum quidem, & vile mancipium ex sustinere posset. quæ si volueret diceri, perdam virtutem feminam: quæ maluit culpam subire dñi, quam corporis sui infamare partem, & maius eius detegere. hoc solum proferam, quod reverendæ matronæ & Christianæ satu est. Præceptus Dominus vxorem non debere dimitti, excepta causa fornicationis, & si dimissa fuerit, manere in nuptiis. Quidquid virus inbetetur, hoc cœquenter redundat in feminam, neque enim adultera vxor dimittenda est, & vir moechus retinendus. Si qui meretrix iungitur, unum corpus facit ergo, & que scortatoris impudicis sociatur, vñcum eo corporis efficietur. Aliæ sunt leges Caesarum, aliae Christiani: aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcepit, apud illos viris impudicis frana laxantur; & solo stupro atque adulterio cœdemnato, passim per lupanaria & angustias libido permititur, secundas quasi culpam dignitas faciat, non voluntas: apud nos, quod non nuptias, licet famam, & que non licet virum; & eadem feruntur pari conditione cœstur. Dimisit ergo, ut autem, virtus sum: dimisit illius, & illius criminis noxium: dimisit penit dixi, quod, clamante vicinia, vxor sola non prodidit. Sin autem arguitur, quare, repudiato marito, non in nuptiis permanferit: facile culpam fatebor, dum tamen refero necessitatem. Melius est, inquit apostolus, nubere, quam viri. Adolescentula erat, viduitatem suam seruare non poterat, videbat aliam legem in membris seu repugnancem legimenti sue & se vincitam. & captiuas ad coitum trahi, melius arbitratam est, aperte confiteri imbecillitatem suam, & vñbram quandam miserabilis stabile coniugij, quam sub gloria vñuptia. Eam secunda opera exercere meretrictum. Idem apostolus vñt viduas vñbile misericordia adolescentulas nubere filios procreare, nullam dare occasionem aduersario maledicti gratia. & protinus, cur hoc velit, exponit: bilis contumia enim quadam abierunt retro post Satanam. Igitur & Fabiola quia persuaserat sibi, & putabat a se virum iure dimissum, nec Evangelium vigorem nouerat, in quo nubendi vñuersa causa erat, vñtibus viris feminis amputatur; dum multa diabolus vitat vulnera, vñm incauta vulnus accepit. Sed quid ego in abilitate & antiquis moror, quarens excusare culpam, cuius penitentiam ipsa confessio est? Quis hoc crederet, ut post mortem secundi viri in semetipsam reuersa, quo tempore solent viduæ negligentes, ideo seruitutis excuso agere feliciter, adire balneas, volitare per plateas, vultus circumferre meretrictis, saccum indueret, ut errorum publice fateretur; & tota urbe spectante Romanâ ante diem Pasche in Basilicâ quandam Laterani, qui Caesariano truncatus est gladio staret in ordine penitentium. Episcopo, Presbytero, & omni populo collacrym antibus; sparsum nuptiis vñcrinem, ora lurida, squalida manus, sordida colla submitteret. Que peccata flatus ille non purget? quas in interrasas maculas re marito, hoc lamenta non abluant? Et deinde, postquam illam Petro, & Davide, penitentibus comparasset. Et: Non est confusa Dominum in terris, & ille tam non confundet in celo. Aperuit cunctu vulnus suum, & decolorit in corpore cicatricem sensu Roma conflexum. Dissuta habuit latera, nudum

nudum caput, clausum os. Non est ingressa Ecclesiam Domini, sed extra castrum Marii, sorore Moyse, separata confedit; ut quam sacerdos eicerat, ipse reuocaret. Defendit de filio deliciarum suarum, accepis molam, fecit farinam, & discalciatus pedibus, transiit fluentia lachrymarum. Sedit super carbones De secundo igni. hic ei scire in adiutorium. Faciem, per quam secundo viro dolor. placuerat, verberabat: oderat gemmas, lineam in videre non poterat, ornamenta fugiebat, sic dolebat, quasi adulterum commisseret. & multius impendiis medicaminum vnum vulnus sanare cupiebat.

Quedam
Fabiolae pa-
tricinia.

Peciatum
Fabiola.

Necessitas
secundi ma-
trimoni.

Caluinus,,
secundarum
nuptiarum.

Quod aperuit cunctis vultus. Quinto receptam ait ad Ecclesiae communio- nem. Ea igitur de causa excommunicata fuerat, quam si Hieronymus iniquam is dicauit, cur eam non defendit? Sexto: Post naufragium ait noluisse iterum tentare pericula nauigandi. Naufragium igitur in secundis nuptiis agnoscit, & Hieronymus, & tota Roma, quæ de eius peccato non dubitauit. Quomodo igitur eam Hieronymus absoluit? Quia persuaserat sibi se recte facere, quia Euangeli vigorem non nouerat, quia adolescentula affectu victa est. Infirmitate, ignorantiaque, non meriticio animo peccauit. Hæc summa est excusationis. At Hieronymus refert necessitatem, quæ est omnibus consideranda. Respondeo. Necesse est visam fuisse eam Fabiolæ, non absolutam, sed quia difficilis, & grauius adolescentula continentia videbatur. Cum ergo legitimum matrimonium esse putaret, noluit se fornicandi occasionis obliterare. Non fuisse necessitatem penitentia sua docuit; qua demonstrauit, se non necessitate, sed voluntate peccasse. Nam post mortem secundi mariti, facile feruore fidei necessitatem vicit, ut de se ibit Hieronymus. Porro Caluinus, qui solam fornicationem causam repudii admittit, pro nobis solis respondit, ne vnum putemus esse in villa necessitate secundarum nuptiarum. [Additur autem, in-
consulit, "quit, exceptio, quia mulier scortando, se quasi putri- ne fecerit, dum membrum a viro resquindens, eum liberat. Qui de nuptiis, alias causas excogitare, quia supra magistratum ca- inentur, lestem sapere volunt, metuunt repudiandi. Ele- viente, phantasia volunt infamam repudii causam esse, quia priore cō, morbi contagio non modo ad maritum, sed & ad li- muge, beatos perueniat. Ego autem scienti pio viro consulo, vt Elephanticam vxorem non attingat, ita eius re- pudianda licentiam non permitto. Si quis obiciat, opus habere remedio, qui coelibus viuere nequeunt, ne viuantur: dico remedium non esse, quod extra Dei verbum queritur, addo etiam, nunquam illis defore continentia donum, si Domino se regendos tradam: quia sequuntur quod ille prescripsit. Obrepet alicui vxoris fastidium, vt congredi cum ea non lustineat: an huic malo polygamia medebitur? Alterius vxoris in paralysin, vel a pplexiam incidet, & alio incurabili morbo laborabit: an maritus incontinentia prece- xxi illam reficiet? Atqui scimus Spiritus auxilio nun- quia atra destitit, qui in viis suis ambulat. Scortatio- nis virande causa, inquit Paulus, quisque vxorem du- cat. Hoc qui fecit, licet non succedat ex voto, suis partibus defunctus est. Ergo si quid defit, Dei subfi-

dio sarcietur. Ultra progreedi, nihil aliud est quam u Deum tentare.]

§. 12. Chrysostomi etiam est consentiens Hiero- nymo authoritas. homil. 17, in Matth. Ille enim, inquit, et si alter am non duxerit, hoc ipso se constitue criminis reum, quod adulterum fecit ex coniuge: hic vero accipiendo alie- mur in illam alter eicit. Nam expulsa quoque vxor esse eius qui tam moni- expulsi peruerat. Deinde ne totum in eiscentem reser- magis superbam faceret vxorem, ipsi ne alias postea eam susci- piat, tanquam claudit, dicendo: qui autem dimissam duxerit, adulterat. Per quod certè mulierem facit nolentem pudicam, ad omnes illi adiutio claudens, neque permittens ut aliqua viro impatiente occasio mirificetur. Cum enim didicerit mulier, quod omnimodo necesse sit, aut eum habere quem ab initio sortita sit, aut illius semel eicit am domo, nullum se tam aliud in- venturam esse suffugium, etiam nolens coniugem suum amare, cogetur.

Quamuis autem homil. 19, in 1. Corinth. 7, dicat: πάλιν ἐντει μόνον τὸν πρώτον, διότι γάρ ἐστιν αὐτός, εἰ τοῦτο ἐν τούτῳ εἴδολον πάτερ εἰναι γένεται, οὐδέποτε δικράνος τοῦ πατέρα. Πράτητα αὐτὸν illis quidem post fornicationem maritus non est maritus, illi vero et si idololatria sit mulier, maritus non amittitur. Quamuis, inquam, verba appa- reant esse de solutione vinculi; non tamen indicat, virum iam non esse virum eius, aut ius mariti perdidisse, sic enim retinere, & condonare adulteria se conti- genti non posset, nec si vir adulter sit, ideo vxoris amissit vxoris, sed hoc indicat; Adulteram dum alteri se locauit, Ex proprio & nequitia marito factis ren- nunciasse, eum abicisse, non tamen solutum esse vinculum matrimonii. Id paulo ante explicit, cum ait, fornicatione soluti matrimonium, vt merito scilicet expelli mœcha possit. Aliis in causis non idem esse iuris.

VERVS 34.

Iterum audistis, quia dictum est an- tiquis. Non periurabis; reddes au- tem Domino iuramenta tua. Ego autem dico vobis non iurare om- nino; neque per cælum, quia thronus Dei est; neq; per terram, quia scabellum est pedum eius; neq; per Ierosolymam, quia ciuitas est ma- gni regis; neque per caput tuum iu- raueris, quia non potes unum ca- pillum album facere aut nigrum. sit sermo autem vester, est, est; non, non; quod autem his abundantius est, à malo est.

QVÆSTIO I.

An omne iuramentum sit prohibitum?

§. 1. Ta olim hæc Pelagianorum quorundam in Hierosolimam Sicilia docuit, Ep. 89. q. 5, apud Augustinum. iuramentum Secutis sunt & Wicelitæ, nostro tempore Anabaptistæ. Qui verba redemptoris simpliciter, recte & siueque sequitur arbitrantur. Cum vero duplex iuramentum sit, vt est apud Theol. in 2. 2. q. 89. art. 1. Est duplex etiam iuramentum, præteritum. Nempe iuramentum alterorum, quo ad veritatis aliquius confirmationem Deus in testimonium vocatur. Et promissorium; Duplex quo aliquid se facturum, aut non facturum, cum ramen- diu

Non prohibetur iuramentum, sed forma & modus iurandi. 5.5. Multorum est exposicio, particulam OMNINO refendam non ad genus, sed ad formam iuramenti. Ut sensus sit: nolite furtare omnino, vel per cœlum, vel per terram, aliamque cœtum. Non autem veteri quo minus ineretur per creatorem. Multi hoc tempore hanc interpretationem sequuntur.

Sed tamen videtur repugnare altera sententia. *Sic sermo vester est, est, non, non:* Nam si per Deum interatur, etiam ille sermo additionem accipit: non est enim est, est, non, non. Sed est, est, est, per Deum. Et non, non, per Deum. Verum huc occurunt obiectio[n]i. Nihil addendum, iurando per creaturas, aut sine reverentia assumendo creaturas.

*Uare, & fine reuerentia iurare est probi-
tia iurare iurantum fuisse prohibi-
bitum. Reuera enim peccatum est, Deum in re leui,
fine causa in testem vocare. Id enim etiam terrena ma-
iestas sibi indecorum arbitratur. Alterum est, Iudeos
frequenter per celum, terram, aliasque creaturas sine
veritate, necessitate, reuerentia iurare consuetos.
Nec illis iuramentis obligari se existimabant, ut
constat est capite vigesimo tertio. *Qui iurat per templum
nihil est, &c.**

Ex quibus manifeste consequitur Christum ut in aliis fecit, Phariseorum & Sc̄i. baronem erores corrige, ut facit cap. 23. & quidem multo expressius. Nec hic statui ab illo legem aliquam caritonialem, sed naturale reducti, quam Scribae deputauit a interpretratione obsecrarent. Illi igitur a me impetraverunt, ut invenirentur, quae in aliis

tabone obcurarant. Illi igitur ita interpretabantur legem, vt dicerent caendum peritum in aſſer-
torio iuramento, & in promissorio præſandum,
quod iuratum eſſet, idque cum per Dei nomen iura-
tum eſſet. Hoc Christus probat, & firmat. Alterum
erat in quo errabant, quod iurare teme e per crea-
turas, atque ea iuramenta nihil facerent. Huic vito,
quod hodie non quidem docetur, sed regnat tam
Christus medeſum, dum ait, omnis oho modis non
iurandum, neque per seculum, nequam per eternum, et

Iuramentis, ne que per celum, neque per terram, e modo si illicet, quo iudei iurabant, temere, leuitate, cum diu in nominis indirecta profanatione: immo et iam peritior; cum dicerent: qui iurat per templum, nihil esse. Sensus igitur est. Omnino nolo vos per celum vel terram more vobis consueto iurare, existimatis enim met nominis gloriam illa vanitate non assumi in vanum, quod fallum est. Ut Christus ipse exposuit cap. 23. vers. 16. *Va vobis duces caci, qui dicitis. Quicunq; iurauerit per templum, nihil est: qui autem iurauerit in auro templi, debet. Stulti & caci, quid enim maius est, aurum, an templum quod sanctificat aurum?* Et quicunq; iurauerit in altari, nihil est: *quicunq; que autem iurauerit in dono quod est super illud, debet.* Caci, quid enim maius est, donum, an altare quod sanctificat donum? *Qui ergo iurat in altari, iurat in eo & in omnibus que super illud sunt.* & *quicunq; iurauerit in templo, iurat in illo, & in eo qui habitat in ipso:* & *qui iurat in throno Dei, & in eo qui sedet super eum.*

Ex quo apparet doctrinam Pharisaeorum hoc in articulo haereticam fuisse, quod existimarent: Iuantes per creaturas, non iurare per Deum nec obligari iurie iurando, ideo semper eo iuramento, etiam si vere iurarent, grauiter peccabant. Ideo Christus non omnia iuramenta absolute, neque omnia per creaturas prohibuit. Sed omnia, de quibus ipsis cum Scribis era: controversia. Eodem modo accipienda sunt illa verba: *Sit sermo vester, est, est, non, non.* Scilicet apertus, sincerus, sine in amenti culpabilis adiectione, quod enim hi *sunt amplius est, a malo est.* Sicut taliter eretrum, sicut per terram, at amque

creataram vestro ritu iureti. Huc pertinet quod
Theophylactus & Pseudo hieronymus in hoc loco
item Hilarius Canon. 4. Chrysostomus homil. 17. in
hoc caput. Cyrillus lib. 5. in Isa. cap. 65. obseruant,
Iudei per creaturas licuisse iurare, ne per Deum
iurarent. Ita enim Scribae afferebant; ignati con-
temptum illum temerari iuramenti, in diuinam ma-
iestatem redundare. Obliqua erga iuramenta & per-
iuria Dominus reprehendit, qui vera iuramenta
reddi a Domino imperat. Hinc genera illa iurandi iurita-
tissima recenser, ne quis in scitiam caufari posset.

Id sane dicitur Augustinus lib. de Seru. in monte. *Quare potest*, inquit, *cum diceretur, non iurato-*
mino, cur additum sit, neque per celum, neq; per terram, &c. *credo propterea, quia non putabant iudei se teneri iure iurando,* sicut ipsa iurassent. *Et quoniam audierant, reddes autem* *Domino ius iurandum tuum, non se putabant Domino debere* *ius iurandum, si per celum aut terram, aut per Hierosolymam,* *aut per caput suum iurarent.*

§. 7. Causa cur verba illa veteres sic intelligenda doc. ant. vt leg. timis iuramentis sit locus, est illa, quod ex Scripturis manifestum iurare non esse peccatum. Multa enim in Scripturam Dei ipsius, tum in eti. um iuramenta legimus. Roman. 1. vers. 9. 2 Corinthis 1. vers. 22. Philippi 1. vers. 1. Theſſal.

modo illi ad eum teneat aut fallat eum: neq; di-
recte, neq; omnino: h.e. siue exprimant nomen Dei, si-
ue nomen alii cuius creature, sicut: liquet partim ex sco-
poloquentis, partim ex formulis quas recitat. Eranti-
gur Anabaptista, quum quod Christus dixit *¶* *¶*,
secundum aliquid & de certo genere: id accipiunt
tanquam dict. m *αὐτῷς* simpliciter ac de genere yni-
uerso. Quod autem Christus non omni iuramento
interdixerit, ex eo manifestum est: quod non venit *vt*
Legem dissolueret, sed ut impleret: in lege autem, &
quidem Morali qua perpetua est, continetur quoque
præceptum de iureirando, & quidem tanquam de
singulari cultu Dei, *vt* Deuter. 6. v. 13. *Iehouam Deum*
tuum timeto, & i sum colito: ac per nomen eius iurato, quod
præceptum repetitur eiusdem lib. c.10.v.20. atq; adeo
iuramentum præciput specialiter ei, qui litigat con-
ram indice. Exod. 22. vers. 10. & 11. Et certe nisi in novo
quoque rei mento licetum, immo si tempestiuè adhi-
beatur, sanctum esse iuramentum iudicafet Paulus:
nunquam iurass. t. iu. autem non semel *vt* vide: *¶*
et Rom. 9. v. 2. Cor. i.v.23. & c.11. v. 10. & cap.12. v. 1.
Galat. i.v.20. *¶*

§.9. Qu2

§. 9. Qua quidem in se miror eos esse in Anabaptistis tam venientes, cum idem error fuerit. Waldensium, dixi exunt enim, omne iuramentum Christianum esse illicitum, sive illis distinctionibus, quas vel Patres, vel etiam Calviniani adhibent, vide. Capit. verbo, iuramentum, Sandeum, Prat. alios. at Waldensium se posteros gloriantur. Beza in vita Calvini fratrum eos nomine dignatur. Imo in Iconibus illuminis virorum, quas Ioannes Laonius edidit Genesia anno 1580, magnis eos laudibus prosequitur. Veteris Ecclesiæ Christianæ, & purioris mentis appellat, testarissimum ait eo: um virtutem occidentiam, nunc etiam habere insignes Ecclesiæ religiosum puritatem, & omnium Christianarum virtutum exemplis. Quomodo ergo in Anabaptistis etiam libidinem & infidem produnt, cum tam sit Waldensibus similes, quos a puritate doctrina Beza commendat? Cur igitur in Anabaptistis errorem persequuntur, quem in Waldensibus, ne notandum quidem duxerunt?

Minear ergo iuramenti religiosus unus, quod Deus sepe usurpauit, & infirmita incessu iam est. De quo auctor etiam D. Basilius in Psalm. 14. Sic itaque in hoc loco contentus obit propheta iuramento quod in illo sit ad rectum. Dominus vero vel occasionem ipsam refecit per iurum. Qui enim vel recte iurat, forte & non posset interdu- falli: qui vero non iurat, periculum vitam perire. Nomini- tamen in proposita multa adeo locis iuramentum immutabilem firmamque rei propositi cuiuslibet confirmationem, vt est illud: Iurauit & statuicu[m] codicis iudicia iustitiae. Item, Iurauit Dominus & non penitus eum. Non quod Deum ad testimonium dictorum fidemque dubitati faciendam induxit, sed quod in immutabili ac firmo decreto gratiam promisit David confidit. Sic & hic dictum esse potest, illud. Qui iurat proximo & non decipit, hoc est qui promissa affir- mat proximo & non decipit, ut cum servatori dicto conueniat: si sermo vester est, non non. De eiusmodi rebus dum affirmas & affirmas, annue: de his vero quae non ita se habent, & si omnes homines adhortarentur & obsecrantur, nunquam vito pacto inducari, ut contra naturam veritatem affirmas. Non facta est res: negatio sequatur, facta est: consensu firmetur. Citra ullam verborum implicationem ad aliud respon- sionem ipsam per se veritatem studio exprimere simpliciter ac nu- dari us affectione. Qui vero affirmant minime sic crediderit, ipse viderit: damnum sentiet incredulitatem. Turpe enim & omnino stultum, se ut fide indignum accusare, & ad iuramen- tum securitatem confugere.

Q V A E S T I O I I .

An per creaturas iurare liceat?

§. 1. D Ispicitur quæstionem illam D. Thomas 2. 2. q. 8. art. 6. Atque in hac verba definit: Et simili- titer iuramentum principaliter referatur ad ipsum Deum, cu- m in deo iuramentum invocat. Secundario autem assumuntur ad maius iuramentum aliquæ creature, non secundum se, sed in qua- una rebus in eis veritas diuina relinet.

Duplici igitur modo iuramentum fieri per creaturas potest. Primo ut creature veluti dicitur in testimonium conscientia vocentur, arque ita illis numen, seu diuinitas aliqua tribuatur. Et hoc quidem iuramentum omnino idololatricum est, ideo vetitum, ut Chrysostom. homil. 17. Cyrillus lib. 5. in lla. cap. 65. Pseudohieron. Hilar. can. 4. ita 22. quæst. 1. cap. clericum. Vereque affirmat Innocentius III. Christum prohibuisse iuramentum per creaturas, non per creatorem, ne per eiusmodi iuramentum transferetur ad creaturam honorificientiam creatorum. Hac perit iuramenta per damna, & Deos falsos, de quibus Augustin. Epist. 104. Ethicæ de re nulla est apud Christianos quæstio.

§. 2. Alia ratio est, ut per creaturam iuramus, non vi in illa iuramus, sed ad Deum omnia referamus, creature autem mentio fit, ut ad Deum referatur, & in ea Deus resulceret, cuiusque scientia, & iustitia. Nec recentis illa est distinctione, sed olim recipia inter Christianos martyres vñitata. Etenim per genium Cæsaris ut iurarent, nullis tormentis adduci poterant, per salutem eius iurare licet ibi dicebant. Ira Tertulli. Apolog. c. 31. Sed & iuramus sicut non per genios Cæsarum, Christianitatem per salutem eorum, qua est auctor omnibus geniis. Ne per salutem scitis genios Demonas dicit, & inde diminutiva voce Demonia? Nos iudicium Dei sufficiimus in Imperatoribus qui genibus illos prefecit. Id in eis esse scimus, quod Deus voluit: id eoque & salutem volumus esse quod Deus voluit, & pro magno id iuramento habemus. Ceterum Demonas, id est genios ad iurare consuevimus, ut illos de hominibus exigamus, non detinere, ut illis honorem diuinitatis conservamus.

Per genios non iurabant; quia dæmoni tribuerent honorem Deo soli debitum. Per salutem iurabant, quia in ea seruanda diuina misericordia laudabatur. Quamvis hoc iura ad genus multi reges improbarunt, & nunc iniuriantur. Refert doctissimus Pamphilus in Tertulli. hunc locum, legibus Clodouæ, salutem iurare Childeberti, Clorarii sancti, ut nullus præsumat, per rare Franci vitam regis, & filiorum eius iurare.

§. 3. Iuramenta qua per creaturam sunt vera sunt iuramenta; non quia creature assumuntur ad testificationem veritatis, sed quia oblique, seu indirecte Deus in testem vocatur. Itaque honor qui creatura in illa iuratione exhibetur, nec est vel gloria, nec honor per creaturam nisi equinoce, tendente in Deum principali in iuram Dei testatione, quamvis aliquando vere & proprie etiam inuocatur honoretur creatura, sed tum honor ille admodum in testem diuersus est ab eo, quod Deus colitur. Si enim quis- piam ita iurat:

Et caros, & confita fidera testor.

Si propriæ loquitur, si non per prosopopœiam, cœlum alloquitur, idololatria est. Creaturas enim mutas in testimonium vocat. Si vero dicat alia forma: per cœlum, & fidera iuro. Impius esse sensus protestandi explicato; & pius, si Deus in testimonium vocetur cum mentione creature, ut creature nullus honor nisi Dei intuitu tribuatur, itaque eo modo impropriæ dicuntur honorari creature. Cum tamen iuratur per creaturam rationis compotem, ideoque veri honoris capacem, non est dubium propriæ illam hono- norari, ut cum dicitur:

Per caput hoc iuro, per quod pater ante solebat. Creatura rationalis

Quis non videri amoris & honoris signum esse, iurationem per caput filii: sic & reges suos honorant, qui per salutem eorum iurant.

Hoctamen certo statuendum est, cum per creaturas iuratur, si iuris iurandi naturam species, eam proprie ad Deum pertinere, creaturam autem iungi, ad explicationem assertions. Ut cum iurat Alcænius.

Per caput hoc iuro per quod pater ante solebat.

Nulla meis sine te quaretur gloria rebus.

Deum, ait, in testem voco tam vere & sincere, quam cupio me saluum esse. Aut Deum testor, tibi apud me præmia reposita fore; ita sim saluus. Si vero per cœlum iurat, aut templum. Sensus est; Deum testor hoc ita verum esse, quam verum est cœlum esse, templum esse sanctum. Hoc etiam norandum cum per caput, per animam, per salutem suam iurat quispiam tacitam exortationem contineri.

§. 4. Quapropter errat hoc loco Beza, Piscator, Daniel Tollanus, & alii, qui negant, has formulæ fuisse licitas, nec Christum approbasse. Atque hinc nullo modo probari sanctorum iurationem, vel iurationem per sanctos, cum tamen Bellarminus, & Maldonatus, id probent, ex formulæ iurandi. Idem iam ante de Sanctis Caluinus professus erat comm. in hunc locum. Basilius in Psalm. 14. non putat has formulæ esse vera iuramenta. *Sunt autem sermones quidam, iuramentorum quidem figuram habentes, non tamen iuramenta omnino existentes, sed remedia potius persuaderi, ut Ioseph Aegyptium familiarem sibi reddere cupiens, per sanitatem iurauit Pharaonis.* Et Apostolus charitem suam erga Corinthios ostendere volens, ait: *Per gloriam vestri quam habeo in Christo Iesu Domino nostro. Non enim euangelica doctrina immorigerus fuit & inobediens in cuius concretum erat Euangelium, sed simplici sermone sub forma iuramenti reddito, gloriationem quam in ipsis habebat, omnium sibi prepossessam esse hoc verborum tropo versus ostendit.*

Hæc sententia ita vera est, vt non negandum sit, in formulæ quas Christus protulit verum esse iuramentum, dicit enim: *per cælum iurare eos, & per eum, qui est cum creatura in celo.* Sed tantum iuramentum quodam suam propterea assūtum, priam essentiam in Dei iuratione consistit, ex creatura vel precatio, vel execratio, vel comparatio sumi- respectu non tur, sine quibus tamen est integrum iuramentum. Piscator in hunc locum partim iuramenta concedit, iuramentū partim repudiat, ita enim notis in hunc locum suæ sententia dubius, loquitur.

Quæritur, an licet iurare per creaturam. Ratio dubitandie est: quia Christus videtur hoc loco concedere iuramenta per creaturas facta, dummodo non siant fallaciter aut temere. Hæc enim duo, ac præcipue posterius, videtur hoc loco reprehendere: non autem ipsas illas iurandi formulæ. Contrariautem Lex præcipit, vt per solum Deum iuraretur. Etenim præceptum illud de iurando per Deum, Christus interpretatur addita particula Solus, supra 4. vers. 10. Respondeo: per solum Deum iurare licet: quia Deus solus intuetur iurantis animum, & solus potens est ad pendum fallentem, & denique quia iuramentum est cultus Dei. Quod autem Christus hoc loco non reprehendit illas ipsas iurandi formulæ, ex eo non potest inferri quod eas approbet. Attamen sancti videntur iurasse per creaturas: vt Ioseph per vitam Pharaonis Gen. 42. viuit Pharaon. Hanna per vitam Elii. Samuel. 1. viuit anima tua. Daud per vitam Ionathan. 1. Samuel. 20. viuit Iehoua, & viuit anima tua. Abigail per vitam Daudis, 1. Samuel. 25. viuit Iehoua, & viuit anima tua. Respondeo: he locutiones non sunt proprie iuramenta: sed afferationes per collationem rei alicuius certæ & manifestæ: vt sententia earum sit: ea quæ afferantur, tam esse certa, quam certa viuit Pharaon, Eli, Ionathan, Daud. Interim afferatio illa Iosephi non videtur carere vitio, & quidem gemino, vñq; quod illam adhibuit simulatè: altero, quod usurpauit formulam Aegyptiorum quæ illi nimis tribuerunt Regi, tanquam si immortalis esset. Potro contestationis quæ Moses contra filios Israel contestatus cælum & terram, Deuteronomi 4. versicul. 26. paulum diuersa est ratio. significat enim Cœlestes an̄os, illas quoque creaturas, quantumuis in animas & intelligentiæ expertes, tamen quodammodo do audire quæ ipse coram illis loquuntur, ac proinde testes fore in iudicio Dei contra filios Israel, ne possint ad se excusandum prætendere, sibi non esse à quæquam indicatum quid sui esset offici seu quomodo Deus à se coli vellet. Nec tamen Moses dicendo, Contestor contra vos cælum & terram, iurat per illas creaturas: sed tantum afferat, sibi illis creaturæ quasi consciis propulsisse Israelitæ euentua mala nisi pa-

uerint legi Dei. Quare ista exempla Sanctorum n. hil inuant Pontificios, qui putant licitum esse iurare per sanctos defunctos: atque etiam id faciunt.]

Ad argumentum non opus est noua responsonem; non enim ita per creaturas iuratur, vt veluti conscientia cogitationum in testimonium vocentur. Verum Piscator præstat opponere Magistrum eius Caluinum aliter sentientem, cuis ista sunt.

[Falluntur qui exponunt has iurandi formas à Christo corrigi quasi vitiosas, eo quod per solum Deum iurandum sit. rationes enim quas adducit, magis in contrariam partem inclinant, quod scilicet tunc quoque iuretur per nomen Dei quin cælum & terra nominantur: quia nulla est pars mundi cui Deus non insculperit gloriæ suæ notam. Videtur tamen hæc sententia non congruere cum legi præcepto, vbi Deus per nomen suum iurare diserte iubet: item cum tot scripturæ locis, vbi conqueritur, iniuriam sibi fieri quoties iuratur per creaturas. Respondeo corruptelâ esse idolatriæ affinem, quum vel iudicij potestas, vel testimoniij probandi autoritas illis defertur. Specie standus est enim ipse iurandi finis, quod scilicet homines appellant Deum perfidiam vltorem & veritatis præsidem. Hic honor alio transferri nequit, quin Caluine violetur eius maiestas. Hac ratione dicit Apostolus non rite iurari nisi per maiores; & hoc soli Deo esse proprium, vt per seipsum iuret. Ita quisquis olim per Moloch vel alius idolum iurabat, tantundem minuebat ex iure Dei, quod alium eius loco substitueret cordium cognitorem & iudicem in animas. Et hodie qui per angelos vel sanctos mortuos iurant, spoliato Deo, inane illis numen affingunt. Diuersa autem ratio est, quum per cælum & terram iuratur ipsius opificis intuitu. Neque enim in creaturis subiicitur iurandæ religio: sed Deus ipse solus adiutor in tectem, producens in medium gloriæ eius symbolis. Porro cælum scriptura Dei solium vocat, non quod illuc sit inclusus, sed vt discant homines sicut mentes attollere quodammodo de ipso cogitant, nec quicquam terrenum vel humile de ipso imaginantur. Imo terra, scabellum pedum eius ideo vocatur vt sciamus ipsum ubique diffusum nullis locorum spatiis capi. Hierosolyma sanctitas ex promissione pendebat. Sancta ergo fuit, quod eam Dominus in sedem a domicilio elegerat sui Imperii. Quum iurant homines per caput suum, vitam suam, quæ singulare est Dei donum, tanquam bona fidei pignus, in medium adducunt.]

Fallitur igitur Piscator, Beza, aliqui iudice Caluino. Quin & ipse fallitur. Cum ait, Et hodie qui per angelos, vel sanctos mortuos iurant, spoliato Deo inane illis numen affingunt. Cui facile ex ipso est respondere: Per sanctos enim & angelos non minus iuramus. Per sanctos opificis, & sanctificatoris intuitu, quam per cælum, quod est domicilium Dei & sanctorum, cum ipsi quæ sunt templum Dei, imo & membra, multoque magis me in his diuinæ maiestas, quam in corporata machina diuinæ mundi relucet. Sunt igitur sancti & angelici diuinæ gloriarum symbola, effectuque. Quod si quispiam per cælestes, sanctos, quæ velut numina, cordium cognitores, & iustitiae vindices iuret: dubio procul cum diuinum honorem creaturæ deferat, ab idolatriæ crimen ne non excusabitur.

§. 5. Hinc manifestum est, creaturæ ad Deum testata, seu vt Caluinus loquitur opificis intuitu, & vt in Cœlestes ea diuina gloria velut in Symbolo relucet, maiorem ad Domum honorem posse tribui, quam in se, & natura sua solitaria spectat. Priore enim modo per eam iurare fas non habet, est, posteriorie nefas. Immerito igitur Maldon. & Bel. quam fabiarminus à Daniele Tosciano reprehenduntur. Terciaria enim aut falso per cælum non est iurandum; beata

qua

quia thronus Dei, nec per terram; quia scabellum pedum eius, cuius causa non nisi legitime per ea iurandum est. Nec per caput nostrum, ut illud scilicet deuocemus; quia non est in nostra potestate, sed Dei, non ergo de fata ludendum est, aut de ceteris malum accersendum.

Calvinus quidem candorem animi tantum exigere existimat. Quia dicit, quod affirmandum est, affirmare, quod negandum negare. Verum ex superioribus constat, additiones iuratorias prohiberi, ne affirmationes adiungant invenientia sine causa, siue per celum, siue per terram. Verat enim ~~ad celum~~, quod supercelum est; hoc enim a malo est, ~~ad~~ ^{et} ~~ad~~ ^{et} ~~ad~~ a diabolo.

Repetitio Quod vero ad repetitionem attinet, illa omni fere
repetitio in lingua, cum vehementius negamus, vel affirmamus locum habet. In hebreo exemplum est. 1 Reg.

missum locum habet. In hebreo exemplum est, 4. Reg. 10. 15. **bi** lehu interroganti ex Iona dabis, estne anima tua mecum? respondet ille magno affectu, **שׁוֹנֵא** שׁ lech vae fisch est, & est. Verum hoc dubium est: nam **עַמּוֹ** ad lehu portius referendum, vt faciunt 70. & Chaldeus, sed hoc suo loco explicandum.

7. *Quod vero amplius est, etiam, quod redundat, loquitur enim de iuramento non necessario, id à malo ad iustitiam. Variæ interpretationes. 1. à malo alterius non dñe credentis nisi iuranti. 2. à mala consuetudine iurantis. 3. à malo quo concessum Iudeis iurare per creaturas. 4. à malo, quo Iudei iurabant sine reverentia & veritate per creaturas. 5. à dæmoni, qui per anonomiam vocatur μνῆς malus. Ille enim iurandi consuetudinem, & peritutia inducit. Atque hæc posterior vera est, & literalis expositio. Syrus habet מִנְבָּשָׁה Men bischa huī à malo illud. Est vero Bilcha ut μνῆς insignitè malus, & in flagitiis exercitatus.*

VERSUS 38.

Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo, et dentem pro dente.

Ego autem dico vobis non resistere malo: sed si quis te percutserit in dextram maxillam tuam, prebe illi et alteram: et ei qui vult tecum in iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium. et quicunque te angariauerit mille passus, vade cum illo alia duo. Qui petit a te, da ei; et volenti mutuare a te, ne auerteris.

QVÆSTIO VI.

An lex talionis sublata sit, & indicia Christiani prohibita?

S. I. **A**Quisima semper visa est lex Talionis; nam Lex talio-
& in 12. tabulis habebatur, si membrum meum tu es com-
ruperit, ex pacto talio esto. Et probat Aristoteles 5. moral. munis.
ad Nicomachum. Gelius lib. 22. aliter. Deus eadē
re legem tulit. Exod. 21. 23. *Sin autem mors eius fue-
rit subiecta, reddet animam pro anima, oculum
pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pe-
dem pro pede, adiustionem pro adiustione, vulnus pro
vulnere, liuorem pro liuore, &c.*

Et Leviticus 24.19. Qui irrogauerit maculam cui libet ciuiti suorum: sicut fecit, sic fecit ei: fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente restituat: quemadmodum inflinxerit maculam, taliter sustinere coactur.

Et Deut. 19, 19. Redderent ei sicut fratri suo facere cogitauit, & auferes malum de medio tui: ut audientes ceteri timorem habeant, & nequaquam talia audeant facere. Non miscreberis eius, sed animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges.

§. 2. Non tamen lex illa perpetua est, nec semper necessaria, imo esse quandoque posset iniusta. Neque *Talio non nude sine circumstantiis est accipienda*. Primum *ma- semper ne- nifestum est*; nam Exod. 21. 26. si seruum Dominus *cessarius*, *percusserit*, oculum, aut dentem *excusserit*, non peti- *nece insius.* tur oculus pro oculo, dens pro dente, sed seruo liber- *tas parata est*. Itaque nihil opus est eam in *republica* *seruari*, cum *iuridicalis*, & illi populo *accommodata* fuerit.

In iusta fuerit in magna personarum inæqualitate. Non enim si quis regi alapam infregerit, ipse quoque alapa recepta defungetur, sed morte multabitur. Nec Semel maledictionem, aut calumnias David verbis, sed gladio puniet; nam testamento mortem eius decerneret.

Aliae quoque circumstantiae requiruntur ut talio-
nis pena sit legitima. Satisfaciendum est enim iniu-
riam passo, damnumque sarcendum, quod talione ^{semper} sa-
non fit semper, sed alia ratione. Si enim Titium Caius ^{tus} la-
sco excepit, non adiuvatur pauperrimas Titii mutua Caj-
cercitate, quam ille ^{quidem} sustinebit, ut meritas poe-
nas Reipublicæ pendat, Titio tamen alimenta præ-
stabit.

§. 3. Hanc Dei legem Christus non sustulit, est enim

rim naturalis æquitaris, sed quæ erant additamenta
Phariseorum reiecit. Existimabant illi contra iniuriam
suum licere statim insurgere, & se se vindicare.

His vero sententiam suam exponit.
Primo, non resistendum malo, *מִן־אָבִיבִים־רַא*, non
violenter obfistere, vel ut Syrus *רַא תְּקֻמָּה* dela The
Nō resisten- cum, non insurgendum contra malum. Quorun
dum malo. verborum non est sensu, non esse iniuria resisten-
dum, mala viciſſim infrendo, ut τῷ πανῃρῷ sit instru-
mentum, sed non esse resistendum iniuria, vel iniu-
tioso, illatis viciſſim damnis, & pensata iniuria. Quo
Scribæ permiscebant.

§.4. Duo præcipue hominum genera fidem Christianam ex hoc loco arguebant. Gentiles & Christiani nomine solo, hoc est, Manichæi. Gentiles quidem calumniabant eum et Rempublicam, si omnes in Lex caritatis iuriam accipiente, nemo repelleret. Manichæi Deum in non euer-veteris Testamenti malum esse, & sauum vindicem, et Rempublicam ideo eius leges a Christo corrigi. Vtrunque refellit Siblicam. Augustinus, & Gentes quidem Epist. 5.

§. 5. Marcellinus Etriticorum causationem hung
,, in modum proponit. [Tum deinde quod eius p̄
,, dicat o atque doctrina, Reipubl. moribus nulla ex
,, parte conueniat: vt pote, sicut à multis dicitur, cuius
,, hoc constet p̄ceptum, vt nulli malum pro malo red
,, dere debeat, & percutienti aliam p̄btere maxil
,, lam, & pallium dare persistenti tuncam tollere, &
,, cum eo qui nos angariare voluerit, ire debere spacie
,, itineris duplicito: quæ omnia rei publ. moribus asse
,, rit esse contraria. Nam quis tolli sibi ab hoste aliqui
,, patiatur, vel Romanae prouinciae deprædatori non
,, mala velit belli iure reponere: & cetera quæ dici at
,, rem posse, intelligit venie abilitas tua.] Hæc Mar
cellinus Gentilium pulsatus quæstionibus, & Episto
las Augustini elicens.

Responder Augustinus, etiam principes genitium
ignouisse, Cæfaremque à Cicerone laudatum, quo
obliuio eretur iniurias, ciuitatem non nisi concor
diæ factam esse. Deinde, hoc quippe sit, ait, ut vincatur
bono malus, in homine malo vincatur bono malum
& homo liberetur a malo, non exteriore & alieno, sed inti
mo ac suo, quo grauius & perniciosius, quam cuiusvis hosti
extrinsecus immanitatem vastatur. Qui ergo vincit bono ma
lum, patienter amittit temporalia commoda, ut doceat quan
pro fide atque iustitia contempnenda sint, que ille nimis a
Ignoſcendū mando fit malus: ac si injuriosus ab eo ipso cui fecit iniu
riam, diseat qualia sint propter qua fecit atque in concor
diam, qua nihil est vitium ciuitati, penitens acquiratur, vi
tius non seuentis viribus, sed benevolentia patientis. Tunc
enim recte fit, cum videtur ei profuturum esse propter quem
fit, ad operandam in eo correctionem, atque concordiam. Ho
certe animo faciendum est, etiam si alius exitus consequtatur
nec corrigi velit atque pacari, propter quem corrigendum
atque perandum, velut curandum & sanandum adhibita ei
ista medicina.

Primo hoc recte fieri censet, cum speratur corre-
ctio malum inferentis. Tunc enim recte fit, cum vi-
detur ei profuturū esse. Et sane si recte consideremus
ut plurimum prodest improbo patientia tolerantis
injuriam, si non omnem humanitatem excusserit.

Secundo patientiam exhibendam, ut numerus potius crescat bonorum, non ut pari malitia se quoque addat numero malorum.

Benevolen- Tertio: Hæc in præparatione animi consistere
tia in ani- Denique ista præcepta magis ad præparationem cordis que in
more retinen- tus est pertinere, quam ad opus quod in aperto fit, ut reue-
da. tur in secreto animi patientia cum benevolentia: in manife-
stari autem id fiat, quodcumque videtur prodeſſe posse, quibus hec vello
debemus, hinc liquido ostenditur, quod ipſe Dominus Iesu
exemplum singularē patientia cum percureretur in faciem

refsondit: Si male dixi, exprobra de malo: si autem bene, quid me cædis? Ne aquam igitur preceptum suum, si verba intueamur, impletus. Neque enim præbit percutientiam alteram partem, sed potius prohibuit, ne qui sacerat iniuriam augeret: & tamen paratus venerat, non solum in faciem percuti, verum etiam pro his quoque, a quibus hæc patiebatur, crucifixus occilli, pro quibus ait in cruce pendens: præbula Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Nerum. Paulus Apostolus preceptum Domini & magistri sui videtur implesse, vbi etiam ipse percutitus in faciem dixit principi sacerdotum: Percutier te Deus partes dealbate: sedes iudicantis me secundum legem, & contra legem iubes me percuti.

§. 6. Ita ista ergo præcepta sunt in præparatione a' Aliqua
nimi tenenda: vt a' iquando vetitum sit, opere exer^cit, non liceat
no implere: ne iritatione aduersariorum, peccata, præfacia
eorum augeamus. Interdum vero cum eorum spera^{re} it,
tut emendatio, faciendum omnino, vt altera præbea
tur maxilla , pallium dimitatur, duplex via eatur.
Fallit itaque Calvus, Beza, Bullingerus ista negant.
Desipere eos ait hoc loco Bullingerus, qui secundum
literam intelligunt. [Quod autem alii litera inha
rent, loquutionumque scriptura ignari contendunt
spretum esse Domini præceptum, nisi protinus & pa
lam obuertit per eum in primis maxillam, stol
de ac pueriliter despiunt. Domini us enim loquito
nibus istis Hyperbolicis, & quodammodo parabolici
cis, non aliud voluit quam sumam patientiam anti
mique moderationem docere, vtque tantum absi
mus a' cupiditate vindicar, vt vito parati sumus alte
tam per nos iniuriam admittere, quam malum mali
penfare. Alioqui enim ne dominus ipse quidem in
dex tram percussus a' ministro pontificis alteram mox
obuertit.]

Verum non est in sapientia summa parentia exemplo hostem lucrari. Quod fieri potest, lege secundum litteram observata.

§.7. Non obstante autem Republice, mansuetudinis praecpta ex eo constat, quod priuata vindicta & impunitia, odiiisque frenos iniiciunt. Princeps & index ex officio gladium portat, ei cura est salus ac defensio ciuium: cui tamen in ipsa pena animi tranquillitas praecipitur. Qua de optime Augustus. Sunt ergo ista praecpta patientia, semper in cordis preparacione retinenda: ipsaque benevolentia ne reddatur malum pro malo, semper in voluntate complenda est. Agenda sunt autem multa, etiam cum iniuita benigna quadam asperitate plecedis, quorum potius utilitatis consilendum est, quam voluntati, quod in principe ciuitatis luculentissime illorum litera laudaverunt. Nam in corripondendo filio quamlibet aperire, non quam profecto amior paternus anutitur. Sit tamen quod nolit & oleat, qui etiam iniuita ridentur dolore sanandus. Ac Benscindit per hoc si terrena sita res publica praecpta Christiana cufodiat, est magis & ipsa beta sine benevolentia non gerentur, ut ad pietatem iustitiae pacatam societatem vieti facilius consulatur. Nam puniri cui licentia iniquitate eripitur, visibilis vincitur. Quoniam nihil est infelicitas felicitate peccantium, qua panitia nutritur impunitia, & mala voluntas velut hostis interior roboratur.

S. 8. Hisce igitur verbis prohibetur, priuatorum vindicta, odium ac impatientia. Vt nec ipsis lexi inuadant, nec cupiditate vindictæ seu ientes a iudice vltionem impetrant. Dei enim hoc munus est: *mibi vindictam, & egorertribuam.* Deinde vt potius maiorem iniuriam sicut neamus, quam minorem vlticcamur. Tertio, vt cum gloria Dei, & salus proximorum id exigit, de nostro iure lubentes remittamus.

Nullo modo autem prohibetur inculpatæ tutelæ defensio, aut sui juris legitima prosecutio. Modo animi moderatio, æquitasque seruetur. Suadetur tamen ut quamvis vel salui proximorum, vel Dei glo-

tae pte. ita necessarium non sit, humilitatis tamen, & mortis causa inioriam feramus. Et hac quidem in diu, vltre nobis suum consentiente etiam sectari, & anabapti- timur, ita confutant, ut Piscator in notis.

¶ Ne resistari malo. vindicta priuata est illicita. Con- fer Romanor. 12. ver. 19. Non vosmet ipsi vlciscentes, &c. Leuit. 19. ver. 18. Ne vlcisitor. Deuteron. 32. ver. 35. Mea est vltio, ut Iehoua. quasi dicat: Non au- tem tua. Adhunc enim modum ex illo dicto ratio ci- natur Paulus loco modo citato. Ex iisdem verbis cauendis hoc loco error Anabaptistarum: qui sta- tuunt, administrationem iuris Christianis esse illici- tam. Itaque iudicia & actiones forenses simpliciter damnant. At, inquam, non attendunt ad mentem Christi: Nihil enim aliud his verbis prohibere voluit Christus, quam vindictam priuatum & iniuriae ac- pte retaliationem, cum qu's par parti refert, & malum pro malo reddit. Publicam autem vindictam quae fit per magistratum aperte stabilit Spiritus S. per os Pauli Rom. 13. ¶

Addendum est etiam publicam vindictam prohiberi quæ cupiditate vlciscentis, ira odioque, non zelo iustitiae, correctionis, & publicæ tranquillitatis ap- petitur. Hanc animi preparationem etiam in bello- rum tumultibus Augustinus requisit, lib. 22. c. 75 & 76. contra Faustum.

§. 9. Quod vero Faustus contendebat bella Mo- sis crudelia, vel non iusta a Deo: vel si iusta essent, Deum illum bonum non esse, qui tam crudelia iubea- tet; aut si eum non esset, qui nunc verat malo resi- stere. Augustinus lib. 22. cap. 76. dissoluit. Haec esse in animi preparatione. Interim cap. 75. illud sanctis non obesse, cum Deo auctore bellum geritur. & cap. 74. Mosen in illis non seuentem, sed obedientem fuisse. Nec Deus, inquit, qui iubebat ista, seuebat; sed dignis retribuebat, & dignos terrebat. Nar- rat vero ex Manichæorum libris seu historiam, seu fa- bulam, quæ huc pertinet, cap. 79. Ibi tamen legunt Apo- stolum Thaman, cum esset in quadam nuptiarum coniunctio peregrinus & prorsus incognitus, a quadam ministro palma percussum, imprecatum fuisse homini continuam sauvamque vindictam. Nam cum egrediebatur ad fontem, unde aquam vnlcias consuauitibus ministraret, cum loci irreniens intermitte, ma- fuscatur numque eius, qua caput Apostoli Iesu ita percuterat, a cor- dibus aysulam, secundum verbum eiusdem Apostoli id optantia atque implicant, canis intulit mens, in quibus ipse discubebat apostolus. Quid hoc videri crudelius potest? Verum quia ibi, nisi tamen fallor, hoc etiam scriptum est, quod ei veniam in seculo futuro petuerit, facta est compensatio bene- ficii maiori: vt & Apostolus quam charus Deo esset, per hunc simorem commendaretur ignotis: & illi post hanc vitam quaque finiendam, in eternum consuleretur. Vtrum illa vera sit, aut conficta narratio, nihil mea nunc interest. Cer- tamen Manichæus, a quibus illa scripture, quæ Canon ecclæ- siastica resuit, tanquam vera atque sincera acceptantur, sal- tem hinc coguntur fateri, virtutem illam patientia, quam do- cat Dominus, dicens: Si quis te percuterit in maxillam tuam dexteram, præbe illi & sinistram: posse esse in pa- ratione cordis, etiamp non exhibeatur Iesu corporis, & ex- preßione verborum: quandoquidem Apostolus palma percu- ssus, potius Deum rogauit, vt iniurioso homini in futuro seculo parceretur, in presenti autem illa iniuria non multa relin- queretur, quam vel præbuit serient alteram partem, aut re- iterum feriret, admoniuit. Tenebat certe interior dilectionis affectionem, & exterioris requirebat correctionis exemplum. Siue hoc verum sit, siue confitum, cur nolunt credere tali animo famulorum Dei Moysen idol fabricatores & adoratores gladio profræuisse: cum & in eius verbis satias appareat, ita huiusmodi peccato eum veniam deprecatum, vt nisi impetraret, deleri se vellet de libro Dei.

§. 10. Quin & illud optime dictum ab Augusti-

no, lib. 19. contra Faustum c. 25. cum dicunt: Oculum pro oculo; non somitem, sed limitem esse fur- ris. Iam vero illud quod antiqua dictum est, Oculum pro oculo, dentem pro dente: quomodo contrarium habet quod ait lionem pro- Dominus, Ego autem dico vobis, non resistere malo, sed si quis gredi vetat, percuterit te in maxillam tuam dexteram, præbe illi & alteram, &c. Quandoquidem & illud antiquum ad reprimendas flammis odiorum, seuentiumque inmoderatos animos re- franandos, ita preceptum est. Quis enim tantundem facile contentus est reponere vindicta, quantum accepit iniuria? Nonne videmus homines leuiter leios moliri caderi, stire san- guinem? vixque inuenire in malis iniuncti unde satiuntur?

Quis pugno percutere, non aut iudicia concitat in damnatio- plerique nem eius qui percuterit, aut si ipse repercutere velit, rotum granum iu- hominem, si non etiam telo aliquo arrepto, pugnū calcibusque sto iniurias contundit? Huic igitur inmoderato, ac per hoc iniuncta vltio- vlcisentis, lex iustam modum figens penam talionis instituit: hoc est, tur- vit qualem quisque intulit iniuriam, tale supplicium pendat. Proinde oculum pro oculo, dentem pro dente, non somes, sed limes furoris est: non ut id quod sotpum erat hinc accendetur, sed neid quod ardebat, ultra extenderetur. Imposita est enim quadam iusta vindicta, iusteque debetur ei, qui fueris passus iniuriam.

VERVS 43.

Audistis quia dictum est, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum.

Vers. 44. Ego autem dico vobis, Dilige inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos:

Vers. 45. Et orate pro persequenti- bus & calumniantibus vos: ut si- tis filii patris vestri qui in celis est, qui solem suum oriri facit su- per bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.

QVÆSTIO I.

An veteri lege licuerit odire inimicos?

§. 1. **M**andatas Iudeis inimicitias quarundam gen- tiium, verita fcedera ex scriptura nouimus, vt Bella in Deut. 25. Exod. 23. Totes iubentur Chananæos occi- dere, non habitate inter eos. Hinc eo deuenerunt, vt Iudeis mā- existimarent, odia eorum gentium sibi mandata. Et data sunt. tandem illud: Dilige proximum tuum, restringerunt ad eum, qui bencuolus esset: Id enim ex eo constat, quia additur, Et odio habebis inimicum tuum. Quocirca Christus monet, non solos amicos, sed etiam inimicos di- ligendos. Hoc igitur caritatis preceptum, quod to- tum genus humanum amore mutuo deuincit, peruer- sa interpretatione ad sui generis homines, deinde ad amicos restringebant Pharisæi. At in lege dilectionis omnis homo habendus est pro proximo. Nam si nos in Turcas & barbaros incidamus, vel bello capiti, vel naufragio eieci, homines ab hominibus officia hu- manitatis expolciimus, quod ergo exhiberi nobis o- ptamus, id præstare aliis debemus. Itaque nec regionis interuallum, nec idiomatici diuersitas, nec aliud quic- quam efficit, vt non sit homo homini proximus. Imo natura gentes edocet, maxime esse deceptabilem im- manitatem, quæ in peregrinos & hospites sicut.

§. 2. *Cum*

*Etiam in
bello iusto
odium est
petitum.*

5.2. Cum decernitur bellum in gentem aliquam, imo mandatur bellum interne cinum, quale mandatum est Mosi in Madianis, Chananeis, aliisque regibus contra eos, qui naturae iura omnia violant; non tamen odium permisum est. Ratio firma, & ex natura rei ducta est. Inimicorum emendationem, ac felicitatem optare omnes tenentur, non interitum; quia eiusdem sunt confortes naturae, & creaturez Dei. Itaque quem ob facinorū iudex per omnia, qua in natura sunt tristitia, exercitificat, non tamen odisse debet, nec iusta & sa. iuria, sed bono publ co, iustitiae & solumvitam impendere. Amare & eum debet miles, quem occidit, sed dolere, non posse nisi tam acerbo pharmaco desperatum malum tolli. Si enim in bellis, & iudicis non ratio, & iustitia tantum regnent, sed odie quoque locus detur, nullus erit saeundi finis. Ex cruciare igitur & occidere hominem sepe licet, in aliquando necesse est, odisse, quem tormentis exigitas, grauissimum delictum est: nam & officina hippocratica per amicam medici manum interdum sauit, & pie saeuendo amorem approbat, alioqui in lege etiam veteri imperata est inimicorum dilectione Deut. 25. 19.

*Odisse vi-
tia, amare
personam
oportet.*

§. 3. Odium inimici Iudeis permisum puta Augustinus lib. 1. Serm. in monte c. 21. Quæ permisum non ita intelligenda est, vt sine peccato odisse licet ut putemus; nam reuera non est adiaphorum, sed ex se & natura malum odisse proximum. Vel igitur odium hoc explicandum est, vt sit vitiorum, non personæ, v. docet Augustinus, lib. 19. contra Faustum c. 24. Velsane vt externa signa fuerint, quasi odientium, internu vero affectus diligenter. Nam quod Augustinus serm. 59. de odio diaboli interpretatur, morale est. Odire ergo inimicum potes, qua iniquus es, amare qua homo es, oportet. Si ex officio damna inferas, animu sit amicus, vt etiam verbera sint diligenter.

§. 4. Dilectio itaque inimicorum a Deo praecepta est. Nam Christus iuberet diligere, ut simus filii patrum nostri qui in cœlis est, non est igitur filius Dei, nisi quod diligit etiam inimicum. Sententia est Aug. Serm. in monte, in 1. Ioan. tra. & 8. Psalm. 7, & lib. 1. de doctrina Christi, c. 22. Quin hoc praeceptum esse naturale constat. In Euangeliō enim de moribus naturalia nouæ ceremonia præcepta traduntur, ita 1.2. q.10.8. a.2. Eadem præceptum maxime naturale; quod tibi non via fieri, alterine feceris, & quod vobis vultus facere homines, & vobis facite illis. A vero odio esse alterius nemo desiderat, ne licitum est alienum odiuum appetere.

est istud, quod esurientem iubemur inimicum palcare? eius boves & asinos errantes in viam dirigere, aut oneribus succumbentes subleuare? Belluusne in eis gratiam beneficiamus, nulla in ipsum benevolentia. Quid? An non aeternum est verbum Domini, Misericordiam, & ego rependam? Quod alibi quoque explicatius habetur, Non quaras rationem, nec memor eris in iurie ciuium tuorum. Aut haec oblitterat ex lege, aut Dominum legislatorem fuisse agnoscant, non confiliorium fuisse mentiantur.

§. 57. Et quid quoso, hæc sibi volunt, quæ aucti sunt
in insulso glostematæ illudere? Diligite inimicos vestros: «
benefacite iis qui oderunt vos: orate pro persequentibus vos: «
benedicite iis qui vos execrantur: ut situ filii Patri vestri qui «
est in celo. Quis non hic cum Chrysostomo ratio ci- «
netur, ex tam necessaria causa probe constare, non «
esse exhortationes, sed præceptiones? Quid nobis «
amplius restat, ubi expungimur è numero filiorum
Dei? At secundum eos filii Patri coelestis erunt soli
monachi, soli Deum Patrem audebunt inuocare.] «

Et com. in hunc locum: difficultatem huius pracepti ait fuisse, causam monachis, ut negarent praeceptum esse. [Hæc quidem Monachis & similibus fabulis causa fuit, ut ferrenter hæc fuisse Christi consilia, non præcepta, quod hominum viibus metiebantur, quid Deo & legi ipsius debeant. Interim vero non pudevit Monachos perfectionem sibi arrogare, quod secundis consiliis vltro se obstringerent. Quam fideliter præsent quod titulo tenus usurpant, nunc dicere omitto. Quam vero de consiliis præpostorum sit insulsumque commentum, primo inde patet, quia non sine Christi iniuria dicitur usus isti in discipulis, non pro imperio mandasse quod rectum erat. Deinde plus quam insulsum est libera facie charitatis officia que ex lege pendent. Tertio, dicendi verbum quod denunciare vel præcipere hoc loco significat, perperam pro consulere exponitur. Postremo diserte fanciti quod necessario præstatum est, nullo negotio ex Christi verbis probatur, dum addit continuo post.]

Quam iuste Scholasticos ille accuser videamus.
§. 4. D. Th. 2. 2. q. 25. 8. Inimicos diligendos ait, quia Dominus dicit: *diligit inimicos vestros*. Non tam diligendos, ut sunt inimici, hoc est, non est eo primum inimicitia diligenda, hoc enim malum est. Diligendos quoad naturam in vniuersali, nec enim eum, qui Deum & proximum diligit, posse excludere inimicunt.

QVÆSTIO II.

An Theologi Scholastici doceant inimicorum dilectionem non esse praeceptam?

Immanis, §. i. *Calvin. lib. 2. c. 8. §. 56.* [Quapropter pestilen-
columna, Crisiſim vel ignorantia vel malitia fuit, quo-
in docto-, Scholastici ex p̄ceptis de non appetenda vindicta-
res ortho-, de diligendis inimicis, quæ & omnibus olim Iudei-
doxos. tradita fuerunt, & tum omnibus in commune Chri-
ſianis tradebantur, confilia fecerunt, quibus parere
vel non parere liberum eret. Eorum autem necessa-
riam obedientiam ad monachos relegarunt: qui ve-
hoc vno simplicibus Christatis essent iustiores, quo-
vltro se seruandis consilii obſtingerent. Et ratio-
nem assignant cur ea non recipiant pro legibus: Quod
onerosa nimium & grauia videantur, Christianis p̄-
ſertim qui ſub lege gratia. Itane Legem Dei aeternam
de diligendo proximo refutare audent? An tale in a-
liqua Legi pagina diſcriben exat: achan magis pa-
ſim illi occurunt mandata quæ inimicorum dife-
tione a nobis ſeruiffime exigit? Quale enim

centate charitatis, quia hoc est impossibile. — men de necessitate charitatis secundum preparatio- men animi, ut scilicet homo habeat animum paratum ad hoc, quod in singulari inimicum diligenter, si ne- cessitas occurereret: sed quod absque articulo necessi- tatis homo etiam hoc actu impletat, ut diligat inimi- cum propter Deum, hoc pertinet ad perfectionem charitatis.]

Ita & 3; dist. 30. a. 1. & opus. 4. c. 8. addo Caieta- num, aliosque Scholasticos omnes, ne uno quidem D excepto. Quo: um concors sententia est. Inimici ini- mi- tiam, ut pote rem malam non diligendam, Inimi- cum ita amandum, ut nunquam odio habeatur, sive quod: naturalia dona, sive supernaturalia, sive per- sonam. Imo ne dämones quidem ut naturae que- dam sunt, & res Dei, in quibus eius potentia & iusti- tia refulget odio habendos. Non est tamen opus ut speciali caritatis motu in illos feratur: nam id ne quidem

quidem in aliis diligendis requiritur. Omnes enim homines sano genere dilectione, plerisque ignoro, itaque actu sp. c. ali illos non diligo. Cum tamen id necessitas inimici requiri, singulariter eum diligendum, adiuu. nondumque. Cum vero ea necessitas non adest, vnamquemque ita animo comparatum esse oportere, ut n. cesseratibus & miseriis inimici velit succurrere. S. ne h. canimo ne minem posse saluari. Hoc cum omni. s. doceant, nemo proflus dissentiat, manifeste calumna a Caluni, qua orthodoxam religionem & doctores traducit. Mihi quidem perspicie fort. Scholasticorum innumera multitudine id probare, verum in re manifesta, quid opus est testibus? Proposam duntaxat, que doctissimus noster Gregorius de Valentia habet in 2.2. d. sp. 3. de obiectis caritatis, q. 3. puncto 2. Secundo queritur de circumstantia inimicitia, an scilicet ob diuinum & inimicitiam, quam proximus erga nos gerat, excusemur, quo minus reneamus illum ex charitate diligere. Et respondendum est etiam negatiue cum D. Thoma hic art. 8. & 9. & D. Augustino libro 1. de doctrina Christiana cap. 22. & tract. 8. in primaria Epistola Ioannis, & aliis Patribus ac Theologis communiter. Nam debemus erga inimicos etiam sic esse affecti, ut neque vnumquam illos odio vero prosequamur, & cum necesse fuerit, actu quoque eos diligamus, eisque ex charitate benefaciamus: sed hoc ipsum est tenere nos ad eos ex charitate diligendos: Ergo tenemur illos ex charitate diligere. Minor patet ex dicto punto precedentis in fundamento secundo.

Maior quadam partem probatur ex scriptura. Matth. 5. Auditio, quia dictum est antiquis, diligere amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, & beneficite uesti, qui oderunt vos, ut sitis filii Patris vestri, &c. Ex quibus postremus verbis apparet, in utr. est posse ea Christi sententia esse vnum praecepit. Nam ex precepto necessitate dicitur, quod est necessarium, ut per gratiam simus Dei inimici. Sicut etiam idem preceptum patet ex eo, quod ibidem ait: Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Pharisaeorum & Sacerdotum, non intrabis in regnum celorum. Inter ceteras namque perierat traditiones Pharisaeorum erat illa, quam Christus ibi corrigit, inquiens: Auditio, quia dictum est antiquis, diligere amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum, &c. Item patet hoc ipsum ad Rom. 12. Nulli malum promalreddente. Et 1. Pet. 3. Non redentes malum promalo, nec maledictum pro maledicto, sed e contrario benedicentes, quia in hoc vocati es.

Quod alteram vero partem, scilicet quod teneamur diligere inimicos, & eis beneficere tempore necessitatis, probatur quoque eadem maior ex scriptura. Proverb. 25. Si surierit inimicus tuus, ciba illum, & si stiruerit, potum da illi. Quod preceptum repetit etiam D. Paulus ad Rom. 12. Item ex primaria Petri, cap. 3. vbi iubemur etiam benedicere e contrario inimicis, sicut paulo ante citauit.

Praterea probatur eadem maior, quod vtrumque partem, ratione: Nam omnis proximus, ut sapienter dicitur, est ex charitate diligendus: sed inimicus est etiam proximus, cum habeat capacitatem ad beatitudinem, atque adeo etiam ordinem quendam ad diuinam beatitudinem, quia est obiectum formale charitatis: Et inimicus etiam est ex charitate diligendus.

Sed cum dicimus, inimicos esse etiam actu diligendos tempore necessitatis, atque adeo in preparatione quadam animi, ut D. Thom. inquit art. 9. obseruandum est, duplacter incidere posse tempus illud necessitatis; Vno modo per se, quantum est ex natura ipsius charitatis, scilicet cum ipse inimicus indiget beneficere a nobis & beneficio; Altero modo per accidentem, ratione videretur, si inimici, aut ipsius inimici, aut aliorum, si quo casu ob causam concurrentes circumstantias tale scandalum fecerunt videtur, nisi inimicum aliquibus benevolentia aut charitatis argumentum prosequamur. Et utroque necessitatis tempore sine dubio ex charitate inimicus diligendus est etiam actu.

Hoc patet ex grauissimo Theologo, cui ceteri summi tribunt. Ut apparet in nulla conscientia, aut re-

Adamus Contra in Euang. Tom. I.

ligione scripturas a sectariis tractari, sed in omnem calumniandi occasionem intentos, hoc ynum agere, ut populum teneant, & doctores veritatis reddant exos. Interim ad libros prouoco, & probationem tam iniqua accusationis coram Deo hominibusque exposito.

VERVS 45.

Vt sitis filii patris vestri qui in caelis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & in iustos.

QVÆSTIO I.

An non sit filius Dei, qui non amat inimicum?

§. I. Argumentatio Christi est; non esse filios genitinores, & veros Dei, nisi quos dilectio inimicorum patri similes facit. *et vos vestre, ut filii, teu fratris.* Ille enim & amicis, & inimicis bene facit. Egregie hunc in locum Caluinus cominentur. [Quum differte pronuntiet, non aliter quenquam fore Dei filium, nisi qui osores suos diliget, qui iam dicere autem nulla huic doctrina seruandæ necessitate nos obstringi? Pe. inde enim est, ac si dixisset, *Quisquis censeri voleat Christianus, inimicos diligat.* Horribile sane potest, quod mundus tam densis tenebris perturbi vel quatuor secula obrutus fuerit, ut non videat discreti uberi, quod quisquis negligit, ex numero filiorum Dei expungatur.]

Mihi hoeret dum sane portentum videtur Caluinum ita tenebris obrutum; ut non videret ad salutem esse necessariam dilectionem, nec magis se vita æternæ certum esse, quam sit dilectionis. Nisi enim immutabilis fide sibi persuadeat; Inimicos se diligere, coquere vsque ad extreum spiritum esse amaturum, non potest certus esse de salute; quæ sine hac conditione nulli contingit. Si enim hanc legem negligit, de numero filiorum Dei, ut ipse ait, expungitur. Christum ait, *ab effectu probare non alios esse Dei filios, nisi quis ipsum mansuetudine & clementia referunt.* Sitatio Christi efficax est, ut est sane efficacissima, vox æternæ veritatis, nos quoque codem modo indicare oportet. Hic quoque primum, cum neget Caluinus ex operibus nos reddi certiores de electione, cur Christus hic ostendat, non posse nos sine operibus de nostra salute consti tueri? Deinde vnde certus sit, futurum, ut mansuetudine & clementia semper Christum referat? Deinde cum faciantur Caluiniani se quotidie Dei precepta transgredi, experientia etiam doceat, eos odiis indulgere, cædes facere, rebellare. An etiam tales certi sint inimicos se diligere? Cum etiam amicos fallant, deprendentur, prodant, occident.

VERVS 46.

Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & publicani hoc faciunt?

QVÆSTIO I.

Quæ sit dilectio publicanorum?

§. I. Sola amicorum dilectione negat eos habituros mercedem; rationem dat, *Quia publicani, & peccatores eriam amicos diligunt, nec mercedem habent.* Loquitur igitur Dominus de naturali amicorum expers est.

K. ram

rum amore, sive ille sit amicitiae, sive concupiscentiae, qui vera supernaturali, & diuina caritate non nititur. Quicunque enim ita amicos amat, vt inimicos oderit, caritatem non habet, ideo nec mercedem exspectare potest a Deo; non enim diligit propter Deum.

§. 2. Non est dubium non modo mercedem operibus promitti, sed etiam fideles a Christo ad bene agendum intuitu mercedis extitari. Publicani ex amore amicorum mercedem non habent, nec vos habitu regis, si inimicos non diligatis; quod fructu dicetur, nisi inimicorum dilectioni mercedem destinata significaret. Syrus: quae merces vos manet? Verum tum alii, tum vero consulatur hunc in locam Chrysostomus. *Quemadmodum igitur, responde queso, videbimus regnum futurum? Quemadmodum sacram illud merebimur adire vestibulum, qui nec publicani quidem ipsis inuenimus meliores?* Id enim signatur dicendo, Nonne & publicani hoc faciunt? Quod vero vel praeципue doctrinam eius admirabilem facit, vtique cum multo etiam cumulo premia ponit bonorum, vt est Deum videre, regnum accipere coram, & in Dei filios adoptari, & Deo similes fieri, & misericordiam consequi, & consolationem mereri, & mercedem recipere copiosam.

§. 3. Non omittendum etiam quod Bellarm. lib. 5. cap. 9. de gratia, & libero arbit. demonstrat; natura liter quodam bona opera agi posse, & vesti salutare fratuitler bo- num.

Quam fruolum porro sit, quod obiicit Bellarmi, non Parens, facile ex eius verbis apparet. [Respondeo, inquit, de opere externe bono datur totum: de bono simpliciter assumptio est falsa. Dominus enim nihil nisi externum salutacionis opus seu humanitatis officium tribuit publicanis, idque laudat ut suo genere bonum. Vult vero suos, vt recte obseruat Bellarmius non contraria, sed maiora facere, hoc est, vera charitatis officia aliis praestare.] Sensus est, externum opus in publicanis solum est.

Falsa responso & Domini pronunciato repugnans est. Dicit enim Christus, Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & publicani hoc faciunt? Quod faciunt: Diligunt diligentes se. Non tantum externum opus salutacionis impendunt. Imo si salutacionis opus externum bonum est, opus est, vt ab interno bono procedat, *et non sive* sive salutacionem, sive complexum vertas, nisi ex amore prodeat, simulatus est, non in genere suo bonus, nec a Christo laudandus. Quod si tamen hoc bonum externum effici potest opus, quod Christi laudationem mereatur, potest etiam internum peragi, imo externum sine interno non est bonum. Si enim signum amicitiae exhibere bonum est: Igitur & velle hoc bonum, etiam bonum est. Quin potest ille, qui benevolentia signum ostendit, etiam ipsam velle benevolentiam. Non est opus hoc simpliciter bonum, vita eternae virtute, et tamen naturali, & humano modo bonum. Quod probandum erat Bellarmio.

Quod vero hoc loquenter *et non sive* vertunt, complecti, cum tamen Beza saeatur in Epistolis Pauli aliter se vertere miror. Ait ille car. in genitum salutationes oculo & complexu factam; quod vt aliquando factum fuisse concedo, ita se nuper nego. Plures enim salutationes verbis constabant solis. Neque enim omnes, quod ineptus ille faciebat. Totam basiare Roman, nec Iero Polymam solebant. Erat salutatione etiam dextra data II. x.

Totidem *et non sive*

et non sive *et non sive*

Etiam absentem. Huius vero lati dextra salutabant. Verum constat etiam absentes *et non sive*, salutari. & Syrus hoc loco non amplectum vertit, sed salutationem, quae verbis constat, ita enim habet *שָׁאַלְיוֹתָן בְּשָׁלֹמָה וְאַזְרָבוֹן*

Schalithun baschelama dachichun. Postulaueritis pacem fratribus vestris. Erat vero illa visitata salutatio Schalom lecha. Pax tibi.

VERVS 48.

Estate ergo vos perfecti, sicut pater vester celestis perfectus est.

QVÆSTIO I.

Quemam hic perfectio precipiat?

§. 1. **M**agnam dignitatem fidelium ostendi Cyprianus de bono patientia existimat. Sic perfecti dixit fieri Dei filios, sic consummari ostendit & docuit summam celesti natuitate reparatos; si patientia Dei patri maneat in nobis, si similitudo diuina quam peccato Adam perdidit, manifestetur & luceat in actibus nostris. Qua gloria est similem Deo fieri, qualis & quanta felicitas habere in virtutibus, quod diuini laudibus posse aquari?

Aequari sine dubio intelligit, assimulari. Nam dixerat Deo similem fieri.

§. 2. Olim illo loco abusi sunt Pelagiani, vt est multis locis apud Augustinum, & apud Bellarminum lib. 1. de amissioni gratiae, & statu peccati, c. 5.

Obiectio Pelagianorum. Deut. 18. Tu autem perfectus eris coram Domino Deo tuo, Matth. 5. Estate perfectus, sicut pater vester, &c. possumus ergo esse sine omni peccato. Responsio Bellarmini. Triplex est perfectio. Prima, Deum Triplex semper actu diligentium, vt beatorum; hac excludit omne peccatum. Secunda. Deicatu omnia deservientia, sequitur illi deuuentium; hac est consilii, non praecepti perfectio. Tertia, omnia deservi paratorum potius quam Deum offendere, hac praecepti est. Nec secunda, nec tercia excludit omne peccatum, sed tantum crimen quod caritati ita aduersatur, vt cum ea nequeat consistere. Hanc patet, & orthodoxi perfectio omnes approbant.

Satis responsum fuerat Pelagianis, nisi opium turbatrix noua haeres accederet. Parens enim licet cum Bellarmino Pelagianos oppugnet, ipsos tamen à Bellarmino non vincit dolet: Verum ipsum audiamus.

§. 3. [Quaestione hanc proutius *et non sive* admisit se, vt liber ex crescere. Hic de statu peccati disputatur, quiescit in *et non sive* Sanctorum aliorum spe. Stat. Argumentum tale est. Perfectus est, cui nihil *et non sive* deest, proinde est sine peccato, sancti debent & possunt esse perfecti in hac vita. Ergo sancti in hac vita possunt esse sine peccato. In solutione Bellarmini obsecuta, frigida, diluta omnia. Tu dic est fallaciam à secundum quid, vt simpliciter in argumento. Proposito loquitur de perfectis simpliciter & omni modo, quo Deus, angeli, &c. perfecti sunt, assumptio de perfectis secundum quid, qualis perfectio cadere potest in viatores, & dicitur perfectio imputationis, & inchoationis, & pag. 50. Eodemredit distinctione graduum, & partium. Maior est vera de perfectione graduum, minor de perfectione partium. Sunt igitur quatuor termini.] Haec tamen Parens, nec se, nec Bellarminum intelligens.

Ecce autem iterum nugas idioticas. An non ad statum peccati pertinet querere; an sancti in vita sunt nisi peccato ne omni, an sine mortali peccato? Quam perfectio an aliquem adiutat, quam excludat status peccato? Pelagius statutum hominis sancti sine omni peccato, Catholici sine mortali, scilicet cum omni genere scelerum esse plene beatificatum docent. Laudo ingeniosam memoriam, reprehendit enim Bellarmini responsum, deinde eam ipse contra Pelagianos vt suam adducit, secundo collide totum dat, vt parrem teneat.

Optimam clarissimamque esse solutionem Bellarmini ipse probat. Nam assumptioni: *Sancti debent esse per-*

omni salu-
tationi co-
mune.

Etiam ab-
sentem.

Etiam ab-
sentem.